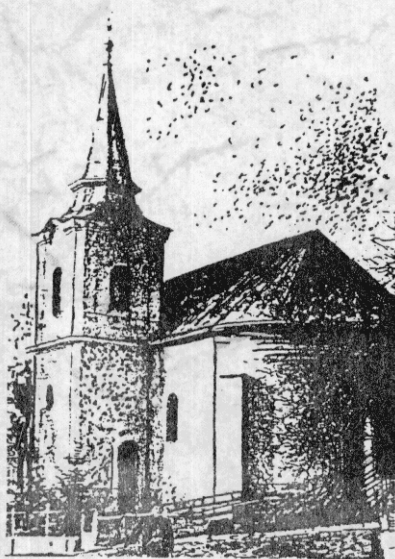

dr. Varga Gábor

TANULMÁNYOK
LAK TÖRTÉNETÉBŐL

Debrecen, 1995.

dr. Varga Gábor

**TANULMÁNYOK
LAK
TÖRTÉNETÉBŐL**

Készült 150 kézzel számozott példányban, a szerző aláírásával

Illusztrálta: Cs. Uhrin Tibor és Bozsik István

A kiadást a Borsod-A-Z. megyei önkormányzat
és a KFRTF Tudományos Bizottsága támogatta

Felelős kiadó: dr. Fürj Zoltán főigazgató

ISSN - 0238-5791

Debrecen, 1995.

TARTALOM

BEVEZETÉS

I. FEJEZET ADATOK A LAKI FALUKRÓNIKÁHOZ

II. FEJEZET A TEMPLOMÉPÍTÉS ÉS AZ ELSŐ ÜLÉSREND

III. FEJEZET EGYHÁZI FEGYELMEZÉS

IV. FEJEZET A REFORMÁTUS EGYHÁZ ANYAKÖNYVEINEK TANULSÁGAI

V. FEJEZET AZ ISKOLA TÖRTENETÉNEK DOKUMENTUMAI

VI. FEJEZET HALÁSZ TAKÁCH SÁMUEL VÉGRENDELETE 1772-BŐL

VII. FEJEZET ZILAHY SÁMUEL NÓTÁRIUS FELJEGYZÉSEI (1825-1832)

VIII. FEJEZET A KÖZSÉG FÖLDRAJZI NEVEI

BEVEZETÉS

Lak Borsod-Abaúj-Zemplén megyében Edelénytől ÉK-re 13 km-nyire, Szikszótól pedig É-ra 18 km távolságra található. A Nyugati Csereháthoz besorolt 26 falu egyike. A tájegységet a földrajztudomány így jellemzi: A napsütéses órák száma évente 1850 alatt van, a hőmérséklet évi átlaga 8,8-9,1 Celsius fok. A fagymentes napok száma 165. A nyári legmelegebb napok sokévi átlaga 32,4-33,4 Celsius fok. A csapadék évi 620 mm, ebből nyáron 380-400 mm hullik. Szubkontinentális, mérsékelt hűvös, mérsékelt száraz terület.

Északi része cseres-tölgyerdős, agyagos, homokos, lejtős, üledéken képződött agyagbemosódásos és barna erdőtalajú, eróziós völgyekkel erősen tagolt dombság. Kellemes környezetű, csendes települések, a megfelelő ellátás biztosításával üdülővidékké fejleszthetők.^[1]

Az elfogulatlan földrajztudós előbbi mondatát hangsúlyozni kívánom. Lak és környéke, a Cserehát, turisztikailag szinte teljesen felfedezetlen. Az elmúlt évtizedekben méltatlanul elhanyagolt vidék. Méltatlanul, mert megejtően szép. Dombok, erdők koszorúzzák falvait, hangulatos völgyek, patakok teszik vonzóvá.

Lak határának nagyobbik része ma is erdő - 200-300 m magas dombság. Így levegője tiszta, „éles”, ahogy a helybeliek mondják. A falusi turizmus érdekes bázisa lehetne. Az összkomfortos újabb házak, a vezetékes víz, a krossbár telefonhálózat bevezetése erre mindinkább alkalmassá teszi. A turizmus a mai foglalkoztatási gondon is enyhítené.

Lak nekem szülőfalum, bár lakója csupán pár hónapig voltam. Gyermekkorom nyarait azonban jórészt itt töltöttem. Anyai nagyapám, Perényi István - az Amerikát, orosz Távolkeletet megjárt, sokat olvasó parasztember - oltotta belém a szűkebb haza: a szülőfalu szeretetét.

Nagyszüleim, dédszüleim - a Baranyaiak, Zilahiak, Vitáriusok, Nagyok - két és fél évszázada itt szerepelnek a református egyház anyakönyveiben, s nyugszanak a falu fölötti temetőben.

A közösség múltjának feltárásához ők adtak készíttést. Az egyetemi éveim alatt elkezdett „kutatást” többször abba kellett hagynom. Részben a hiányos levéltári anyag okozta kedvszegés, másrészt az életben rám váró egyéb kötelezettségek miatt. Amikor csak tettem, újra és újra nekikezdttem. Igyekeztem összegyűjteni még a legkisebb adatot is.

Tudom, ezt a munkát befejezni nem lehet - hiszen lappangó anyagok bármikor előbukkanhatnak -, csak abbahagyni. Terjedelmi korlátok miatt el kellett hagynom olyan források közreadását is, amelyek értéküknél fogva ezt megérdemelték volna. (Így pl. Zilahy Sámuel nótárius reformkori feljegyzései, az egyházfegyelmezés jegyzőkönyvi anyaga, a Balogh testvérek osztály-levele, Halász Takách Sámuel végrendelete.)

Ugyancsak emiatt csupán krónikaszerű tömörséggel, az elemzést mellőzve adom közre Lak köztörténeti adatait. Terjedelmi okok miatt kényszerültem elhagyni a *Lak község tájszavai* és a *Laki keresztnévek* c. tanulmányomat, melyek ugyan Budapesten megjelentek, de nehezen hozzáférhetőek. (Magyar Nyelvőr 1971/3 és a Névtani Értesítő 10. 1985.)

Rövidített formában viszont itt is olvashatók olyan írásaim, amelyek a Honismeretben, a Déri Múzeum és a Herman Ottó Múzeum kiadványaiban jelentek meg. (II., V. és VI. fejezet)

Végül itt mondok köszönetet mindazoknak, akik munkámat segítették. Így a B-A-Z megyei Levéltárnak, a Tiszaninneri Ref. Egyházkerület Levéltárának, a Kölcsey Ferenc Ref. Tanítóképző Főiskolának.

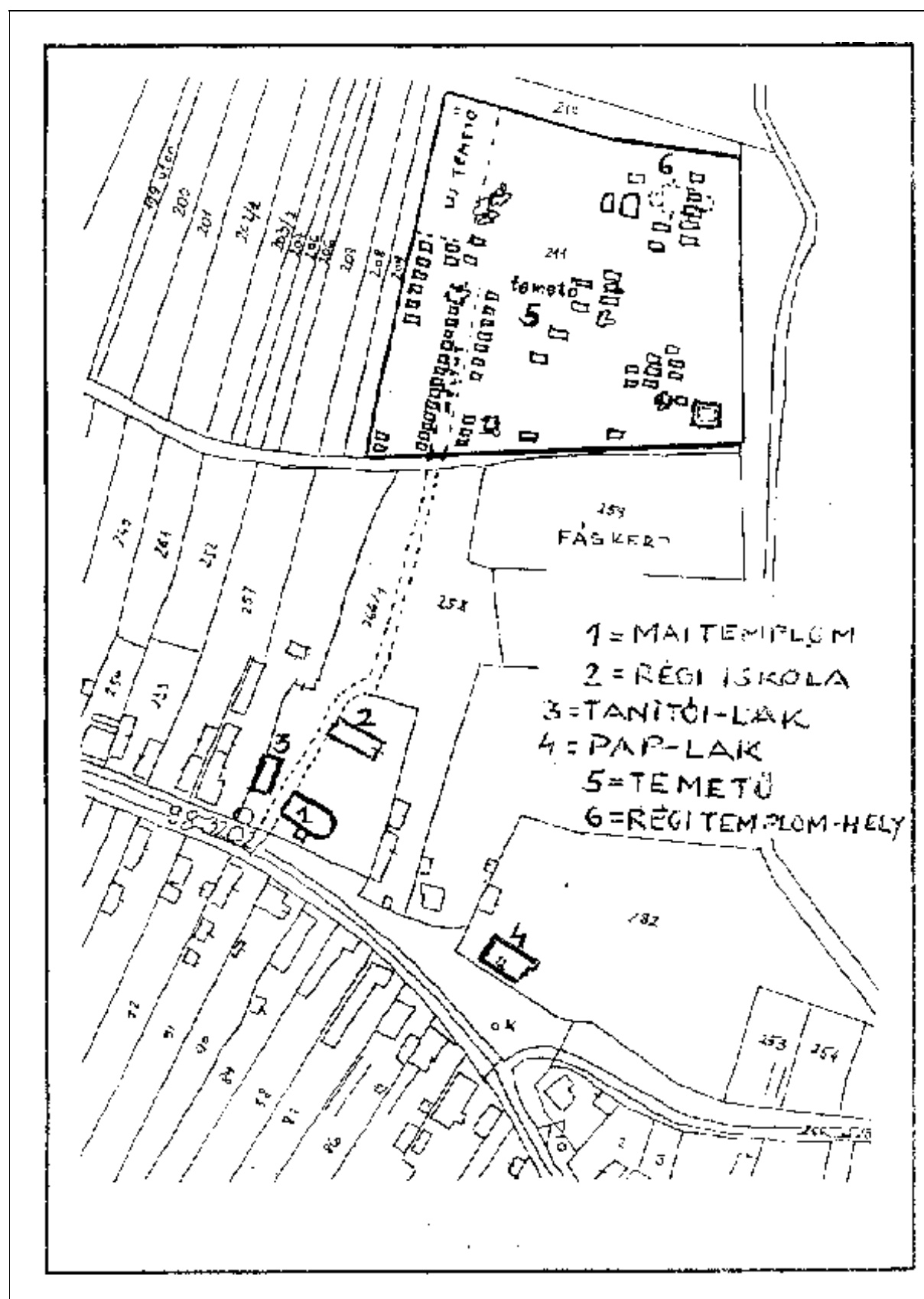
Külön is köszönet illeti Dr. Mészáros István (ELTE), Dr. Hajdú Mihály (ELTE), Dr. Csohány János (Teológiai Akadémia, Debrecen) professzor urakat, Dr. Viga Gyula és Dr. Rémiás Tibor muzeológusokat, akik buzdításukkal, tanácsaikkal segítségemre voltak.

Ugyancsak hálámat fejezem ki Lukács Lászlónak, aki a birtokában lévő laki kéziratos anyagokat rendelkezésemre bocsátotta. Végül köszönöm a ma is Lakon élők segítségét: így Juhász Sándor igazgató úrnak, aki 1969-ben készített rövid gépiratos anyagát küldte el; Horkainé Konyha Katalin és Deliné Andó Margit pedig adatok közlésével támogattak.

Bízom benne, hogy a kötet hiányosságai ellenére is segítheti a helytörténet oktatását, s a község múltja iránt érdeklődők is találnak benne örömet. Talán segítheti őket a községhez való ragaszkodásban, a „szűkebb haza” megszeretésében.

JEGYZET

1. Dr. Marosi Sándor - dr. Somogyi Sándor: Magyarország kistájainak katasztere II. Bpest, 1990. 972. p.

Lak térképe (részlet)

I. fejezet

ADATOK A LAKI FALUKRÓNIKÁHOZ

I. A KÖDBEVESZŐ ÉVSZÁZADOK (Az őskortól 1500-ig)

Az őskor emberének mindezekig Lak mai határában sajnos nem kerültek elő nyomai. Az a tény azonban, hogy a Lakot körülvevő 10 km-es sugarú körben több helyen megtelepedett az őskori népesség - elgondolkodtató. Hiszen falunk határában éppúgy megtalálhatók a településre ösztönző térszínti formák, mint a környező helységekből. (Patakok, források, dombok, rétek, erdők.)

S nem véletlen éppen ezért, hogy az Árpád korban (1000-1301) a mai **laki** határban, Lak mellett további virágzó falvakat tart számon a történeti szakirodalom. Így Laktól DNy-ra **Tornaházát**, ÉNy-ra **Nyilast**, É-ra **Sasát**, ahol 1067-ben királyi szakácsok éltek.^[1]

A neolitikus kori (csiszolt kőkori) **bükki kultúra** régészek által feltárt helyei falunk térségében a következők:

Tomor határában kőkori és bronzkori eszközöket talált a múlt század második felében a községben élő Puky Andor, aki országos hírű családtörténet-kutató volt.^[2]

A tomori határhoz igen közel, a falutól DNy-ra **Gyandán** Csoma József 1890-ben 219 bronzpitykét talált.^[3] Lak másik szomszédközségében, **Felsővadászon** a falutól D-re az ú.n. Várdombon szárított agyagedény töredékeket, csiszolt kőbaltát és kőgyalut találtak.^[4]

Borsodtól ÉK-i irányban 1,5 km-re **Derékegyháza**n a бүккi neolitikus kultúra egyik leggazdagabb lelőhelyét tárták fel: őrlőkövek, agyagedények, edénytöredékek, orsógombok sokasága jelzi a bronzkor emberének jelenlétét az egykori vár térségében.

Edelénytől K-re, mintegy 3 km-re ugyancsak híres neolitikus telep ismert, az ú.n. **Ludmilla dűlőbéli** szőlőhegyen, a laki országút mentén. Kő- és csonteszközök, orsógombok, cserepek kerültek innen a Herman Ottó Múzeumba.^[5]

Ládbesenyő **Örze** nevű dűlőjében ugyancsak őskori földvarról tud a régészeti irodalom.

A honfoglalást követő első évszázadokban - mint ismeretes - Borsod határmegye volt, a magyar Örsur (Ursuru) nemzetség szállásterülete. Még az 1089 utáni nagy kun, palóc telepítéskor sem kerültek e népcsoportból Lakra.^[6] A határőrszervezet nyomait árpádkori helynevek is őrzik. (Örhegy nevű dűlők több falu, így Lak határában is.)

Györffy György nézete szerint Géza vagy István királyunk idejében **Bors** volt a megye első ispánja, róla nyerte a nevét a **borsodi vár**. Még az 1200-as évek elején is Borsod volt a megye központja, fő piachelye.^[7]

A megyéhez tartozott a **Tornai erdőbirtok**, melynek ispánja **Tekes** (Thekus) és fiai ezekben az években újabb birtokokat szereztek Lakon és a mai Lak határbéli Körtvélyesen.^[8]

A borsodi vár vonáskörzetében tartozó Lakra és a mai határában fekvő **Tornaháza, Nyilas, Sasa** nevű falvakra a vár és a piachely közelsége (mintegy 10-12 km) jótékony hatást gyakorolt.

A mezőgazdaságban a földművelés az uralkodó, de az állattenyésztésre utaló adat marad fenn 1213-ból: Barci Discilou, borsodi bilocus egy **sasai** illetőségű királyi szakácsot vádol egy ló jogtalan eladásával.^[9]

A borsodi vár körül kismemesi falvak sora alakul ki a XIII. század végére. Ezek: Balajt, Sáp, Finke, Kazinc, Lád-Besenyő, Lak, Hegymeg, Tornaháza, Sasa, Szakácsi.^[10]

A kismemesi falvak lakói a megye nemzetiségeinek elszegényedett ágából, kisebb birtokosú királyi serviensekből, de főként várjobbágyokból alakultak.

A tatárjárás (1241) Lak környékén, a kiterjedt erdők miatt jóval kisebb kárt okozott, mint a megye déli területein, ahol 69 faluból 16 teljesen elnéptelenedett.^[11] A Váradi Regestumban a tatárjárás évszázadából becses adatokat találunk.

1221-ben a **Nyilason** lakó **Torsa** nevű embert a ládiak lopással vádolják. „*Torsa kezeinek kioldására nem ment ki a templomból.*” 1222-ben az Új-várhoz tartozó lakosok és ezek között különösen a Buba, Tomor helységekből valók, a törvénybe idézték a Lak helységekből való szabad földön lakó Mátyást tolvajlásért.^[12] A bírák végül is Mátyást felmentették.

Ebben a században sem voltak ritkák a birtokcserék, de a jogtalan és erőszakos birtokfoglalások sem. 1273-ban IV. László király visszaadta a laki Tekus fiainak egykori birtokát, akiktől majd V. István újra elveszi.^[13]

1279-ben IV. László a tornai várjobbágyoktól eredő Mihályt és Tormát a királyi serviensek közé emelte. Az utóbbi nevét őrzi Lak mai határában a **Tornaháza** dűlőnév.^[14]

1280-ban a **sasai** nemeseket Borsod vármegye hatósága elmarasztalja Walter fiaival, Jánossal és Salamonnal szemben meg nem jelenés miatt. Az utóbbiak kislelki birtokosok voltak.^[15]

1288-ban **Wulch** fia, Domokos nyilasi földje nyugati felét 12 Márkáért eladja Megeri Jakab fiainak, Máténak és Lászlónak a szomszédok beleegyezésével.^[16]

1311-ben Tekus fia, Dénes, fia János öröklött laki birtokát **Körtvélyessel** együtt Tekzew fia István mesternek adta cserébe, aki e két birtokot 100 Márkáért zálogba adta Lőrinc fia Zepednek.^[17] A Nyilason lakó Zeped tilalmazza Tekus unokáit Lak használatától.^[18]

Ebben a században már biztos tudomásunk van arról, hogy **Lak templomos hely**. Temploma **Szent Miklós** tiszteletére épült.^[19] Az első pápai tized lajstromban 1333, 1334 és 1335-ben szerepel 10, 16 és 7 dénárral. Az összegek átlaga 11 dénár, ami a község nagyságát jelzi, hiszen az országos átlag fölött adózott.^[20]

1355-ben **Nyilast** megítélik Nyilasi Máté fia Jánosnak a laki Tekus fia János ellenében. A laki ember, mint rágalmozó saját javainak elkobzásával büntetetik.^[21]

1387-ben a Vadászi család azt kéri István nádortól, hogy a Lakon élő Laki Jánost tiltsa el a **gyandai** falujok elfoglalásától.^[22]

1389-ben tanúként szerepelnek **sasai, tornaházi, nyilasi, hegymegi** emberek a **forrói** plébános előtt Nyéstei Domokos és Horváth Dénes vagyonmegosztási ügyében.^[23]

1417-ben Zsigmond király előtt panaszt tesznek Boldogasszonyházi Péter vajda fia, Pál, Nyomári László nővérei (Lehostika és Klára) és Nyomári László fiai (György és Miklós), hogy Nyomári Lászlónak **Lak** határjárásakor a következő **laki** nemesekkel: Dezsőházi

Benedekkel, Ditzházi Jánossal és Tornaházi Lőrincel olyan megállapodásuk volt, hogy békességszerzés végett a pert elhalasztják; mégis Dezsőházi Benedek **Lak** falu erdejét vágatja és fáját elhordatja. A király Borsod vármegyét vizsgálatra utasította. Melhay Pál alispán 1417. jan. 17-én Babay Gergely szolgabírói küldte ki, aki megállapította, hogy a panasz jogos.^[24]

1466-ban az Ország Tanács utasítására az egri káptalan néhai Pércsy Borbála leányát, Margit asszonyt és fiait Jánost és Istvánt **Nyilas** és **Lak** falvak bizonyos részébe akarta iktatni; ez ellen azonban Verebélyi Boldizsár tiltakozott. Az érintetteket ezért a Királyi Törvény Szék megidézte.^[25]

1449-ben az Ország Tanács határozata nyomán **Hunyadi János** az egri káptalant kéri, szólítsa fel Pércsy Margit asszonyt, hogy **laki** birtokaira vonatkozó oklevelét az Ország Tanácsnak mutassa be.^[26] Ugyanebből az évből fennmaradt okirat szerint a **Verebélyi** család újból igényt tart **laki** birtokára.^[27]

1475-ben Zbingyai István gróf és a borsod vármegyei szolgabírák Hegymegi Miklós panaszára maguk közül kiküldik Tornaházi Antal szolgabírói, hogy az ügyet vizsgálja ki. Tornaházi az alábbiakat jelentette: Berkesi Péter és György erővel elvették Hegymegi Miklós kocsiját, s amikor visszakövetelte, gyalázatos szavakkal illették, s megöléssel fenyegették. így ő önvédelemből megsebesítette a fején Berkesi Pétert, aki a sebbe bele is halt. Testvére Berkesi György bosszúból Hegymegi Miklós kúriájára tört, kerítését összetörte, minden bútortát szét-hányatta és elvitette 1475 június 3-án.^[28]

1477-ben **Mátyás Királyhoz** panaszt tesz Pólyi Chyrke Tamás özvegye, Zsófia asszony, mert fiú testvérei (István és Miklós) apjuk halála után abaúji, hevesi, sárosi, zempléni és a borsodi **nyilasi** és **gyandai** birtokrészeit - noha azok egyformán illetik a fiú és a leányágot - rosszul a maguk javára lefoglalták. A király ezért őket a **leleszi** konvent útján a Királyi Törvényszék elé idézi.^[29]

Az első évszázadok szegényes okleveles anyaga ellenére is láthatjuk, hogy falunk már az **Árpád-korban** is jelentős település volt. A XIV. századig **Tekus**, **Torsa**, **Mátyás**, **Wulch**, **Megeri** és **Zeped** nevű családok voltak a birtokosai.

A családi nevek felvételének új szokása szerint ezután tűnnek fel a helynévből képzett családnevek a laki birtokosok sorában. Így a Nyilasiak, Lakyak, Tornaházyak, Dezsőháziak, Ditzháziak, Pólyiak és Verebélyiek.

A község neve a következő alakokban fordult elő: Loch (1222), Lak (1273), Laak (1311).

2. ADATOK A XVI. ÉS XVII. SZÁZADBÓL

1504-ben a **Sasán** lakos Sasai Balázs tanúként van jelen többedmagával, amikor a Jászói Konvent Szakáchy Albertet és gyermekeit beiktatja az irotai birtokokba.^[30]

1505-ben Pólyi Chyrke István leánya Anna eladja Nyilason fekvő birtokrészeit a **Szakácsiban** lakos Tokos Istvánnak.^[31]

1507-ben a **Jászói Konvent** beiktatja **Ambrusháza** birtokába Tomori Pált, aki később a mohácsi csatában a magyarok fővezére volt. A Tomoriak később földesúri jogot szereztek **Nyilason** és **Lakon** is.^[32]

1514-ben Pólyi Albertné tiltakozik az ellen, hogy férje eladta nyilasi birtokrészét Tokos Gergelynek.^[33]

1521-ben a falu újabb birtokosa Gyanadai Tatár Miklósné, aki **laki** és **nyilasi** birtokrészeit eladja Tornaházi Antalnak 200 Magyar Forintért.^[34]

1523-ban II. Lajos király Tomori Lőrincnek és Lajosnak adományozza többek között **Börkös**, **Szakácsi**, **Cseb** és **Nyilas** falvakban lévő királyi jogot.^[35]

1531-ben Bereczki Földesi István és Nagygéresi Bábonyi László elcseréli **nyilasi** és **szentesi** (Zemplén) birtokrészét.^[36]

1528-ban Bábonyi László, Királyhelmeceen lakó nemes egész anyai birtokrészét örök áron eladja Horváthy Albert szádvári várnagynak.^[37]

Ugyanerről a Horváthy Albertről olvashatjuk 1543-ból, hogy Várady Pál esztergomi érsek és királyi helytartó kéri a Jászói Konventet **nyilasi** birtokba való beiktatására, melyet Csetneki Zsigmondtól vett. Nyilasi szomszédai ekkor a következők voltak: Tornaházi Lukács, Ambrusházi Peres Ambrus és Nyilasi Kormos Ferenc.^[38]

Kormos Ferenc 1545-ben egy házhelyet zálogosított el 13 Forintért **Nyilason** a korábban említett Horváthy Albertnek.^[39]

1547-ben Nádasdi Bertalan hat jobbágytelkét **Irotán**, 5 jobbágytelkét pedig **Nyilason** elzálogosította 100 Forintért Nemes Herényi Györgynek.^[40] 1649-ben **Lakon** élő nemesként van feltüntetve Bartha János és Konyha Miklós.^[41] Ugyanebben az évben Szakácsi Tokos Albert özvegye elismeri a Jászói Konvent előtt, hogy Besenyei Horváth János felesége jegy- és nászajándékára nézve őt **Szakácsi**, **Sasa** és **Irota** falukban levő birtokrészből kielégítette.^[42]

Egy 1549. évi összeírásban ismét újabb **laki** birtokos nemesekről olvashatunk: Réghy Kelemen, Cecey Leonárd és Fancsali György személyében.^[43]

1550-ben ismét új családok tűnnek fel birtokosként: Cecey Péter és öccse egy **laki** jobbágytelket cserél el Zsarnay Dobay Miklóssal.^[44]

1551-ben Nádasdi Bertalan két **nyilasi** telket ad el 40 Forintért minden tartozékaival együtt a gyorsan gazdagodó Horváthy Albertnek.^[45] Ugyanebben az évben dobói Dobay Miklós és Ferenc **laki** és **szalonnai** birtokából kiadja a neki járó részt Dobay Dorottyanak, aki Fancsali Miklós felesége.^[46]

1559-ben Réghy Kelemen tiltakozik Vadászi Rákóczi Mihály, Bey András által elkövetett **laki, damaki, besenyői, nyomári** erőszakos birtok-elfoglalások miatt,^[47] melyeket Bebek György parancsára tettek.

1560-ban Nádasdi Tamás nádorispán az **Irotán** magtalanul meghalt Bereczki János és a **szakácsi** lakos, az utód nélkül elhalt Geley Lőrinc és Tokos Miklós Királyi Koronára szállott birtokrészeit Nemes Laky Tamásnak adományozza. A nádor egy évvel később Dobszai Lászlónak, Bajnicsics Györgynek, Máténak és Jánosnak adta a **Szakácsiban** és **Ambrusházán** lévő királyi földeket, amelyek Tobáلكai László magvaszakadásakor szálltak a Koronára.^[48]

1563-ban **Sasán** a Bakó-részben új adomány címén beiktatják Rákóczi Mihály özvegyét, Herényi Zsófiát.^[49]

1566-ban **hangácsi** Réghy Kelemen végrendeletében összes birtokai fele részét (Hangács falut a kastéllyal, továbbá a damaki, nyomári, dicházi, nyilasi és laki birtokrészeit) feleségének Cseh, másként Holy Margitnak; másik fele részét pedig nővérének Réghy Klárának (Varsádi Tamás felesége) és unokájának Szentmihályi Úri Balázsnak és Jánosnak hagyományozza. Ennek ellentmondanak **Lakon** és **Nyilason**.^[50]

A török portyázásai, nyugtalanításai miatt gyakori a népesség cserélődése. Két-három évenként nem egy faluban néha a lakosság fele is eltűnik, helyükbe újak jönnek. A század közepe táján fennmaradt fejadó, melyet a fülkei bégnek fizettek, a lakiak esetében 40 Forint volt, ami a község nagyságát mutatja.^[51] (A szomszéd falu, Hegymeg csak 20-at fizetett.)

A XVI. század második harmadának végén fennmaradt dézsmajegyzékből pontosan ismerjük **Lak**, **Nyilas**, **Ambrusháza** akkori lakóit és dézsmájuk mértékét. (**Sasa** akkor már lakatlan hely.)

Laki lakosok	Dézsmájuk mértéke	
	1566-ban:	1568-ban:
1. Anton Tamás	28	29
2. Dyenes Lőrinc	46	49
3. Dyenes Mihály	9	-
4. Chyaki Tamás	-	-
5. Chyaki Gergely	2	9
6. Kondy Tamás	-	13
7. Laky Tamás	-	3
8. Hegedűs János	55	59
9. Szaniszló Gergely	-	5
10. Szabó Lukács	5	-
11. Löch Barbara	3	-
12. Szakácsi Jakab	2	-
13. Warga Barbara	-	10

Nyilasi lakosok	Dézmájuk nagysága	
	1556-ban:	1568-ban:
1. Bakos Valter	33	83
2. Bakos Lukács	49	32
3. Új Péter	9	13
4. Kóczán András	7	84
5. Gáspár András	-	5
6. Új Tamás	-	2
7. Csöre János	-	2
8. Bakó Péter szőlőművelő	3	2

Ambrusházi lakosok	Dézmájuk mértéke	
	1566-ban:	1568-ban:
1. Laky Valter	-	2
2. Szabó István	-	2

Szakácsi községben lakó, de Lakon is birtokosok, a következők szerepelnek az 1569. évi dézsmajegyzéken.^[52] 1. Fehér Dénes 2. Tóth Gergely 3. Juhász Antal

Ezekből az esztendőkből több esetben is fennmaradt a bírói tisztelet betöltők neve: Így 1564-ben Tamás György, majd Saapi György, 1570-ben Bakos Péter, 1571-ben Laky Tamás, 1572-ben Chaky Tamás, a következő évben Bakos Bálint, majd Hegedűs János.

1573-ban Kálnay János 100 Forintért eladja birtokrészét Barakonyi Dénesnek, Naprágyi Miklósnak és Péderi Péternek.^[53]

1574-ben Mikó Pál, 1575-ben és 1576-ban Bíró Tamás, 1577-be Csáky Tamás a bíró.

1577-ben Antony Tamás tizedfizető lakost és még tíz zsellért jegyeznek fel, a következő évben azonban már **Lakot** az adóösszeírók elpusztult faluként jelölik Nyilas, Abod, Ládbesenyő, Edelény társaságában.^[54]

Örömmel látjuk azonban, hogy már 1577-re újra települt. Hat zsellért és négy szőlőművelőt jegyeztek fel ekkor az adóösszeírók.^[55] Ugyanebben az évben zálogba adás is jelzi az élet továbbvitelét. Barakonyi Dénes és Tatár Zsófia **laki** 3 telekrészt 50 Forintért zálogba ad Putnoki Mihálynak.^[56]

1578-ban új birtokosok Kinizsi Benedek, Dely György és felesége, Osztrovszki Margit.^[57]

1580-ban a **lakiakat** is meghódította a reformáció.^[58] Ebben az évtizedben a bírói tisztelet a következők viselték: Laky Tamás (1580), Mikó Dániel (1582), Csoma Antal (1583), Bacsó Máté (1585), Bakos Bálint (1586), Antony Tamás (1587) és Kovács Mátyás (1589).

Birtoktörténeti adatok: 1585-ben Korpády János és fia Gergely eladja 100 Ft-ért **laki, nyilasi, finkei, nyéki** birtokrészeinek felét Nemes Zsóry Istvánnak, aki ezzel új laki birtokos lett.^[59]

1587-ben lászlófalvi idős Rinol Mihály az alispán és a szolgabírók előtt tiltja Koronczai Piroska Asszonyt, **Nyilas** falubeli részének eladásától. A jelzett birtokrész néhai Karácsondi Ferenc birtoka volt.^[60]

1590-ben ismét új birtokos jelentkezik Damaky Imre, Sebestyén György és Zsigmond, továbbá Kinizsi János, Rákóczi Zsigmond és felesége Alaghy Judit személyében. Rákóczi fejedelem **Nyilason** szerzett birtokot. Később 1608 után ez a felsővadászi birtok része volt már **I. Rákóczi György fejedelem** tulajdonaként.

1591-ben Réghy Sándor és Kelemen, Kopátsy István, Balajthi István, nemes Rakaczay Dorottya (Kapy Miklós özvegye), Karácsonyi Klára (Borbély János felesége), mint nyilasi birtokosok, mindenkit tiltanak a pusztájukon történő legeltetéstől 12 Ft büntetés terhe mellett.^[61]

A század kilencvenes éveiben a bírói tisztet Bakos Bálint (1594), Tóth Mátyás (1595, 1596) viselték.

Laki prédikátorról az első felmaradt feljegyzés 1595. október 22-éről keltezett: Hejczey Pálnak hívták.^[62]

Az állattenyésztés történetére vonatkozó első adatok 1594-ből valók, az akkori dézsmajegyzékben: Lakon 63 juhot és 20 kecskét írtak össze. (Hasonló nagyságrendűt mint Abodon, Finkén, Zilizen.)^[63]

1595-ben újabb birtokos családról tudunk. „Baranyai Mihály **laki** és **tornaházi** pusztai részét 200 Ft-ért eladta testvérének Jánosnak.”^[64]

1596-ban néhai Balajthi Tamás leánya, Zsófia (Négyessy György felesége) összes birtokrészeit és nemesi kúriáját **Balajt** faluban és **Lakon** fekvő jobbágytelkét elzálogosította Nemes Nagy Mártonnak és feleségének Balajthi Zsuzsannának.^[65]

Ugyanebben az évben Tóth Mátyás bírósága idejében mint eddig mindig, a török adót a füleki bégnek fizették a lakiak. Először 30 Ft-ban állapodtak meg, azután a török ötvenet követelt, de ők csak 40 Ft-ot voltak hajlandók fizetni.^[66]

1597-ben Lórántffy Mihály és Rakaczay Dorkó asszony (Kapy Miklós felesége) tiltja Putnoki Bálintot Bárány Mihály **laki** és **tornaházi** birtokának megvételétől.^[67]

Az 1598-ban készült dézsmajegyzék Lakon 10 zsellérről, 2 féltelkes jobbágyról és egy gazdag parasztról tesz említést. Ez utóbbinak 5 méh-családja is volt.^[68]

1599-ben szörnyű katasztrófát ért meg a község: teljesen elpusztította a tűzvész.^[69]

1601-ben ismét a Pálóczi család birtoklásáról olvashatunk. Rákóczi Zsigmond beregi és tornai főispán megveszi Bölsey Dorottya és Kristóf **nyilasi** kúriáját.^[70]

1607-ben **laki** birtokosként szerepel ifjabb Székely Gáspár és felesége Vásáry Borbála.^[71]

1612-ben elpusztult faluként jegyzik fel az írások **Nyilast**, s ez lehetett még 1615-ben is, amikor vitézlő Giczei András tiltja az itteni üres telkeiből minden szomszédját, az **abodiakat**, a **besenyőieket**, a **hegymegieket** és a **lakiakat**.^[72]

A Borbély családnak 1615-ben két szántóföldje és rétje volt **Nyilason**. 1623-ban Putnoki István nyilasi birtokrészét elzálogosította Karláth István kassai kapitánynak.^[73] Ugyanebben az évben Csebi Bálint szántóföldeket és réteket keresett **Lakon**.^[74]

1624-ben **Bethlen Gábor** Ónodi Mór Istvánné, Finkey Erzsébet összes birtokait - mivel magtalanul halt meg - Miskolczi Várkonyi János pohárnokának adományozta. A birtokok között **laki** és **nyilasi** földek is szerepeltek.^[75]

1626-ban Nemes Nemzetes és Vitézlő Becz Miklós kéri szökött jobbágyának, Pap Györgynek marháit **Lakon** lakó Nemes Nemzetes és Vitézlő Putnoki Mihály Úrtól.^[76]

1627-ben Bodrogkeresztúron Széky Ferenc végrendeletében apjának Ns. Nztes és Vitézlő Széky Gáspárnak hagyományozza a hangácsi udvarházbeli részét és az ehhez tartozó **hangácsi, nyomári, csebi, dicházi, gyandai, dezsőházi, börkösi, besenyői, laki, nyilasi** birtokokat.^[77]

1630-ban a törökök másodszor is megszállták **Lakot**. Ekkor a falu török ura, Hammi Csorbadzsia 10 magyar Forintban és 10 itze vajban sarcolta meg lakóit.^[78]

1631-ben **kiskinizsi** Nagy János adományt kap **balajti, tornaházi** pusztai és a **sápi** szőlőhegyi részekre.^[79]

1633-ban Mór István tiltakozik az ellen, hogy Vecsey Sándor **nyilasi** birtokrészén lévő erdőben hatalmaskodott.^[80]

1638-ban **laki** birtokosként szerepelnek: Brezoriczai Horváth András, Bassó Péter és Bartha János.^[81]

1639-ben a lelkészi állás üresedésben volt. Az iskolában viszont ritkaságként említhető, hogy lányok is jártak.^[82]

1641-ben I. Rákóczi György fejedelemnek a **nyilasi** földjét használó kilencedet fizetett. Az itt lévő majorsági földek azonban gyakran parlagon álltak.^[83] Ebben az évben új birtokosként találkozunk Lakon Fáy Mihállyal.^[84]

A következő évben Lórántffy Kata Asszony 12 Ft birsággal tiltja a **nyilasi** birtokának „szabadon való élésétől a körülötte élő nemeseket.”^[85]

A birtokháborításokra további példa: 1649-ben Ragályi Menyhért tiltja a szomszédait a **nyilasi** birtokainak „élésétől”^[86]

1654-ben Nemes és Vitézlő Szász Ferenc tiltja a **lakiakat, hegymegieket, balajtiakat, a besenyőieket a Tornaházán** lévő földjei használatától.^[87] Ugyanebben az évben Apaffy Istvánné Lórántffy Kata minden szomszédját tiltja a **nyilasi** birtokáról. Ez ellen viszont I. Rákóczi György fejedelem özvegye Lórántffy Zsuzsanna tiltakozik.^[88]

1656-ban tanúkihallgatás történik **Lakon** a „török dolgában”. Bassó Mátyás és Bartha Balázs nemes személyek vallják, hogy 25 éve, ahogy meghódoltak, 10 magyar Forint volt a török adó és 10 itze vaj; a császárnak pedig 3 Ft, most pedig már 30 Ft és 18 itze vaj.^[89]

Ebben a században 1657-ig 12 alkalommal látogatták és ellenőrizték a vizitátorok a **laki református egyházat**. (1608, 1610, 1611, 1613, 1619, 1629, 1639, 1640, 1642, 1643, 1649, 1651, 1657) **Lakhoz**, mint anyaegyházhoz tartozott filiaként **Hegymeg, Tomor és Damak** is.^[90]

1659-ben Becs Miklós **nyilasi** birtokrészének egyik felét (a másikat már elzálogosította Baris Andrásné, Garay Borbálának) - valamint **szakácsi** földjei negyedét - 24 Tallérért elzálogosította Réthi Katalinnak, Fáy István özvegyének és fiainak Lászlónak és Istvánnak.^[91]

A Jászói Konvent Levéltárában az 1663-as évből a **laki** Nemes Basó és Nemes Bartha családokkal kapcsolatban több bejegyzés is olvasható.^[92]

„Nemes Basó Mihály Basó Andrásné leányával paráználkodott, kit Basó Mihály csak pénzen tett kurvává. Basó Mihályt Bartha Jakab felesége (Basó Kata) hasán látták a kert alatt a dudvában, még Fekete Mihályné hajtotta a dudvát mondván: haj ki, kurafi, disznó!”

1663. február 28-án sem Bartha Jakabné, sem Basó Mihály nem jelentek meg az ellenük indított perben, így kiközösítették őket.

A csoltói Basók egyébként Gömör megyéből jöttek be Borsodba. Egyik őjük a hírhedt Basó Mátyás, Murány várát elfoglalta, s azután az egész Felvidéket zaklatta, sarcolta. 1549-ben testvéreivel együtt sorozatos vétkeikért kivégezték. A család többi tagja ezután települt át megyénkbe. Közülük Basó Mihály és Farkas kiváló reformátusok és elismert megyei tisztviselők, alispánok is voltak Borsod vármegyében.^[93] Őseik vétkeit ily módon igyekeztek elfeledtetni.

1669-ben szendi Fuló Miklós a **nyilasi** pusztán fél jobbágytelkét 15 Ft-ért elzálogosította szendrei Czél Miklós komájának és Aszalay Mátyásnak.^[94] Ugyanebben az évben Nemzetes Szász Ilona Asszony, néhai Nemes Konyha Miklós Úr házas társa végrendeletében a laki református egyháznak egy rétet és 6 mártás garasokat adományozott. A rét a mai **Ara-völgy** dűlőben (akkor Róh völgy) feküdt és első használója Porcsalmi János lelkész volt.^[95]

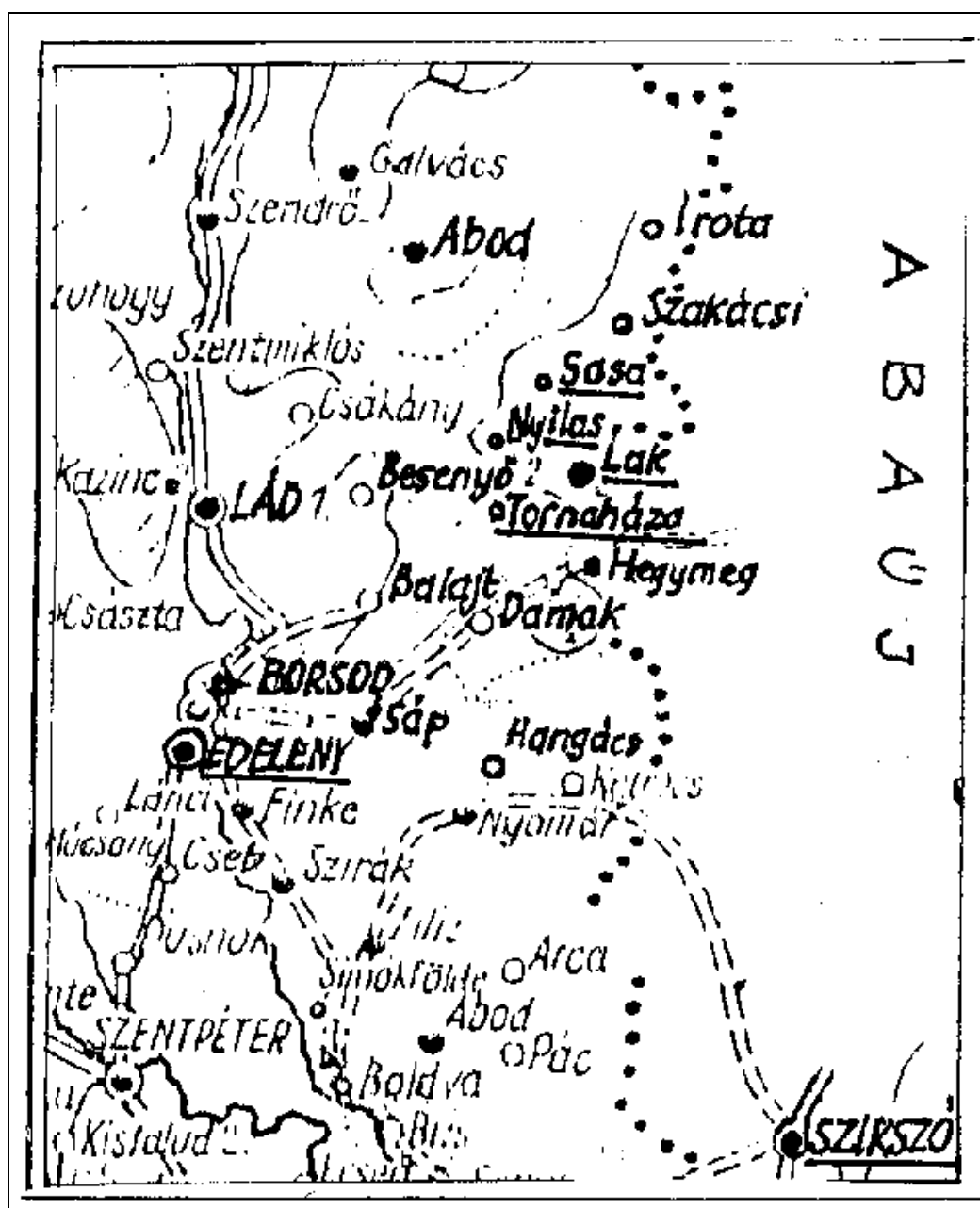
1671-ben Bács Miklós 50 Ft-ért elzálogosította Nemes Debretzeni Mihálynak egy **laki** jobbágytelkét, valamint **Nyilason** ugyancsak egy fél jobbágytelkét 16 évre olyan feltétellel, hogy azokon szabadon építkezessen.^[96] Bács Miklós úgy látszik továbbra is szorult helyzetben lehetett, mert 1675-ben Lakatos Jánosnak zálogosította el 60 Ft-ért az Ambrusházán lévő jobbágytelke negyedrészt, valamint a **nyilasi** jobbágytelke egynegyedét a szabad építkezés engedélyezésével.^[97] Mindezek egyben bizonyítják, hogy **Nyilas** faluban ekkor még igen erős volt az építkezési kedv, a biztos megélhetés reménysége. (Bács Miklós neve már korábban is szerepel, 1655-ben, amikor is Borsod megye szolgabírája vizsgálta ki panaszát: házát „jóakarói” lerombolták. Épületfáit elhordták.)^[98]

1674-ben Zsóry Tamás **hangácsi** birtokos elzálogosította 1400 Ft-ért Tornaallyai Zsigmondnak - aki gömöri alispán volt - a hangácsi kastélybeli részét, a házhelyeket a jobbágyokkal együtt, továbbá többek között a **laki**, a **nyilasi**, a **dezsőházi** és az **ambrusházi** birtokrészeit.^[99]

1696-ban Szakmári János és felesége Lenkey Kata **laki** szántóföldjeik határpontosítására az alispán és egy szolgabíró küldését kérték. Kérésük teljesítést nyert.^[100]

Ugyanebben az évben Szatmári Király Ádám szolgabíró három **laki** embert - Basó Jánost, Konyha Mihályt és Bartha Jánost - hallgatta ki abban a dologban, hogy Fazekas János laki egész házhelyét, Kupán lakos nemes és paraszt embereknek eladta-e. A szolgabíró a tanúktól azt is tudakolta, hogy a kérdéses házhely egykor a Baranyiaké vagy a Czeke családé volt-e?^[101]

A török kiűzése után az 1600-as évek végén Tornaháza faluhelyére az alábbi családok költöztek: Balogh Ádám, Basó Károly, Adorján József, Zilahy Lajos, Takách Tamás, Jakabházy Miklós, Gróf Gyulay Sándor, Kormos István, Téglássy András, Kereki János, Debretzeni Tamás, Perényi István, Fövenyessy János, Aszalay István, Széll József, Baranyai István, Kajtor János, Nagy Tamás, Laki Ferenc, Maklári György és Szinay János.^[102]

Lak környéke Györffy György nyomán

3. A XVIII. ÉS XIX. SZÁZAD ESEMÉNYEIBŐL

A II. Rákóczi Ferenc féle szabadságharcban részt vett a laki nemesség egy része: 18 fegyveres. 1706-ban levélben kérték a lakiak a fejedelmet, hogy a férfiak addig ne menjenek hadba, amíg a letelepedést (új faluhelyre) befejezik, s amíg a templomuk renoválását elkezdik. Indokaik, hogy a zűrzavaros években „lakásuk inkább bujdosásban vala, mintsem helyünket lakhattuk volna.” A török kiűzése után sokan Kupáról tértek vissza a bujdosásból.^[103]

1711-ben a református egyház papja Böszörményi János, tanítója pedig Maklári János. Az egyháztanács tagjai pedig: Ns. Szatmári János, Ns. Basó Péter, Ns. Rátz János, Ns. Barakonyi Ferenc, Ns. Basó János és Ns. Debretzeni Márton.^[104]

1714-ben a hangácsi Réghy Kelemen javaira adományt kaptak az örököseik: Szatmári Király Miklós, János, István, Kata - többek között a **laki, tornaházi, nyilasi és ambrusházi** birtokrészekre. A beiktatás ellen viszont tiltakozik István György, Korláth János és Magyar Borbála.^[105]

1715 május 20-án a Bécsben keltezett armálisával a **Lakon** élő Vitárius család a megyei közgyűlés előtt igazolta nemességét. A család egyik tagja, László a század végén Boros vármegye alispánja is volt.^[106]

1717-ben **Lakra** költözött a Nagy Szabó család, Imre személyében, akik nemességüket 1578-ban Rudolf királytól kapták.^[107]

1723-ban a templom úrasztali edényei egy ón kannával és egy arannyal befuttatott pohárral egészültek ki.^[108]

1737-ből egy házhely vitában maradt fenn tanúkihallgatási jegyzőkönyv. A kérdéses házhely a **laki** felsősoron a paróchiális házhely és Czeke Borbála háza között való ú.n. **Konyha féle fundus**, melyet 3-felé hasítottak. Alsó harmadán Konyha Péter, a középsőn Pethő István és Ferenc, a felsőn pedig Konyha Mihály lakott. Mindezt öreg Basó János, Adorján Mihály, Szinai János igazolták.^[109]

1744-ben a Ragályiak újabb birtokot vettek. A fentebb említett Czeke Borbála örökösei Ragályi Zsigmondnak eladták 400 Ft-ért **Lakon, Tornaházán és Nyilason** fekvő birtokrészeket.^[110] Ragályi Zsigmond egy évvel később telekkel is gyarapodott: megvette a fent leírt Konyha Mihály-féle fundust.

Ezekben az években költözött **Lakra** a Halász Takách család, akik később mind a nemesi testületben, mind az egyháztanácsban oly sokat tevékenykedtek. Halász Takách Mihály gróf Csáki Zsigmond tisztartója volt Szendrőn. 1745-ben már **laki** házhelye mellett tanúskodnak a törvény előtt Ns. Dely Ferenc és Molnár Katalin.^[111]

1746-ban Fáy Gábor és felesége Koós Mária 50 Ft-ért megveszi Basó István és Kerekes György **nyilasi** birtokrészeit.^[112]

1748-ban újabb **laki** nemes családok tulajdonjogáról olvashatunk: „Ns. Jótzik Péter úr bírja az ú.n. Kormos Kuriális Telek fele részét, a másik fele Ns. Nemzetes és Vitézlő Horváth István, Ns. Ntes Debretzeni Márton és Ns. Szászi János Uraké.”^[113]

1751 februárjában ismét birtokszerzési perről van tudomásunk: Ns. Koczka András meg kívánja szerezni néhai Konyha Mihály és Olasz Istvánné jussait. Ez ellen tiltakozik Ns. Halászi János és Ns. Nagy Szabó Pál.^[114]

1753-ban a **Nyilason** lakó Jánoky Péter (felesége Abloczy Fruzsina) örökösei tiltakoznak Péchy Júlia birtokszerzése ellen.^[115] Ugyanebben az évben Vitkóczy Pál és felesége Péchy Judit a **nyilasi** birtokrészét cserébe adja Fáy Gábor özvegyének, Koós Máriának.^[116]

1754-ből ismertek az egyháztanács tagjai: Ns. Barakonyi István, Ns. Vitárus Ferenc, Ns. Halász Takách Mihály, Ns. Fazekas Márton, Ns. Balogh György, Ns. Basó István. A község bírója: Ns. Horváth István. Ők írták alá azt a szerződést, amelyben idős és ifjú Baranyai István az egyház földjét bérletbe vették.^[117]

Ugyanebből az évből fennmaradt tanúkihallgatási jegyzőkönyv a határhasználat szabálytalanságaira vet fényt. Ns. ifjú Deli István, Ns. idős és ifjabb Basó Mihály, Basó Péter, Basó Mátyás és ifjabb Basó Mátyás, Ns. Halász Takách Mihály kondása, Ns. Basó István, Ns. Baranyai István és Pamlényi István juhászai a **laki** kertek alatt, a **Lakelősi** vagy másként **Kukankan dűlőn** Varga György és Antal Márton árpa- és kukoricaföldjeit megetették a juhokkal, kecskékkal és sertésekkel. Ns. Jótzik Péter és testvére János a fent írt kukoricaföldek között és a felső kenderföldeken ugyancsak tetemes kárt okozott.^[118]

Ugyancsak 1754-ben Thury Mihály felszólítja a **Lakon** élő özv. Barakonyi Istvánnét (Aszalai Juditot), hogy a birtokában lévő **laki, nyilasi, börkösi, tornaházi** földeket bocsássa vissza.^[119]

1758-1786 között az egyháztanács több fegyelmi ügyet tárgyalt; a jó erkölcsök érdekében eklézsiakövetésre ítélte a vétkeket. 1759-ben demokratikus választás útján kicserélődött az egyháztanács. Főkurátor: Ns. Halász Takách Sámuel volt, aki később fontos vármegyei tisztséget is viselt: királyi biztos volt. Tagokként az alábbiak szerepelnek: Ns. Basó Péter és Mihály, Ns. Nagy Rátz János, Ns. Zilahi József, Ns. Baranyai István és Konyha István.^[120]

Ugyanebből az évből ismeretes a lelkész jövedelmének leírása is: Az igás ökörrrel vagy más jószággal bírók 4 véka búzát, aki ezek közül cselédet is tartott: 8 vékát fizetett. A szőlőtulajdonosok 10 itze mustot, szőlővel nem bírók 10 polturát adtak. Az igával rendelkezők egy szekér fával, az özvegy asszonyok 3 sing vászonnal tartoztak. A halotti szertartásért 16, a keresztelésért 8 polturát vagy egy jó kenyeret és egy tyúkot kapott. E mellett 9 darab földje és rétje volt, melyet az egyháztagok műveltek meg.^[121]

1759-ben a Basó Család (János és Mihály) igen jelentős nagyságú földbirtokot vásárolt 1239 Ft-ért a néhai Czeke Borbála örököseitől.^[122]

1762 tavaszán a református templom „erőst romladozásban vala” - ezért az egyháztanács úgy határozott, hogy az új felépítéséhez 6 köblös erdőt kívágnak.^[123]

1765-ben a széplaki és enyiczkei Báró Meskó család lett új birtokos Jakab révén **Lakon**, a **nyilasi**, a **tornaházi** és az **ambrusházi** pusztákban. A birtokokat a Páldiák, a Kaczur és a Thury családoktól vásárolták.^[124]

Ugyanebben az évben Ns. Deli Márton laki birtokostól az Alsóvadászdon lakó Nagy család (Erzsébet, Anna, György és Zsuzsanna) jelentős birtokot örökölnek a **lakelősi**, a **pétervölgyi**, a **nyilas** pusztabeli **Rózsás**, a **Nagyhold-kút**, a **Pusztta templom** és a **Mogyoróbokor dűlőkben**.^[125]

1766-ban a vármegyei ítélőszék elé került Ns. Barakonyi István, aki június 12-én reggeli harangozás előtt a templomban fejszével összevágta és kidobálta a Halász Takách Sámuel által néhány „jeles ember” számára építtetett székeket.^[126]

A következő évben ismét a **lakiakkal** foglalkozott a megyei törvényszék. Az iskolamester felesége Pálóczi Judit és Ns. Balogh György között amiatt támadt konfliktus, mert a mesterné a Balogh telkén át járt a templomba. A mesterné csúnya szavakkal illette: „Akasztófára való Lélek Kurva ez, az Annyja gyilkosa.” Tettelegességre is került emiatt sor közöttük.^[127]

A Mária Terézia kori úrbéri összeírás szerint a **Lakon** szolgáló népek száma 19 fő. Ezek közül heten szabadmenetelűek, örökös jobbágy nincs, ház nélküli zsellér pedig 12 fő.^[128] Név szerint is ismert, hogy 1770-ben kik szolgáltak:

Halász Takách Sámuelnél: Pásztor Ferenc és Tóth Péter; Szepessy Lászlónénál: Varga Péter; Szalay Dánielnél: Szegő György; a Basó családnál: Laczkó Mihály, Gergely és György; Szathmári Józsefnél: Sándor János és Németh Zsigmond; Idős Basónénál: Nagyodi Mihály és Gajdos Zsigmond; Idős Szalainénál pedig Katus Tóth György.^[129]

Még ugyanez évben ismét a megyei törvényszéken szerepeltek a **lakiak** jogtalan földfoglalás miatt: Konyha István „régén bé vett szokás szerint”, mivel possessióbeli öröksége volt a közös erdőből, a **Matzkos oldalon** egy darabot kiirtott. Ennek egy részét Ns. Halász Takách Mihály és Ns. Baranyai István erőszakosan elvette és tavasszal felszántatta, bevetette. Konyha Péter mellett tanúskodott Ns. Deli Márton, Ns. Horváth Imre, Ns. Zilahy József és Ns. Basó Mihály.^[130]

1770-ben egy jómódú **laki** nemes család (Horváth István és felesége Nagypál Kata) a következő vagyonnal rendelkeztek: kúria, szántóföldek és rétek, szabad és tilalmas erdők, berek, marha-legelő, folyó- és halászó víz, malom a gátjaival, kocsmák és mézárszék.^[131]

1774-ben Verebélyi Boldizsár **laki** és **nyilasi** birtokába beiktatják Finkey Benedeket és feleségét Pólyi Csirke Zsófiát.^[132]

Ugyanebben az évben a nyolc esztendeje renovált (1766) templom megdőlt a völgy felé, ezért az alapjait kővel, az oldalát pedig támaszlopokkal megerősítették.^[133]

1777-ben ismét földfoglalási ügyet tárgyalt a megyei törvényszék: „Nemes Basó Mihály és István, valamint Ns. Nagy Ferenc Uraimék, magok úri jussokkal és hatalmokkal” káposztás kertet foglaltak maguknak a közösség „pázsitjából”, ezt felszántották, bevetették és körül is árkolták. Emiatt Ns. Fazekas Márton és István, továbbá a Perényi család kapákkal kimentek, hogy az árkot behúzzák. A tiltakozni kimenő Basó Mihályt, Istvánt és Nagy Ferencet megsebesítették.^[134]

1780-ban Borsod vármegye katonai összeírásában **Lakon** 152 férfi tudta a nemességét igazolni. (Az összes férfi lakos 43,6 %-a. Ennél jobb arányt csak Gelejen, Domaházán, Radostyánban, Igriciben, Parasznyán és Nemesbikken találtak.^[135]

1780-ban Konyha Mihályt főbírósa idején azzal vádolták, hogy rokon a Zubogyon élő Konyhákkal, akik ott Ns. Nemzetes Vas Erzsébet Asszony örökös jobbágyságai voltak.^[136]

Időről időre olvashatunk a lakiak adományairól, melyet a **Sárospataki Kollégium** számára küldenek, így 1783-ban is.^[137] Ugyanebben az évben az idős és ifjabb Nemes Baranyai István és Péter a laki **kisszőlősi** és **pétervölgyi** belső fundusukat felajánlják csereként a református egyháznak.^[138]

1786-ban Ns. Vitárus Ferenc kurátorsága idején betelt a régi temető. Az alatta lévő 30 bécsi öl hosszú és 10 öl széles területet 7 Váltó Forintért Ns. Nagy György özvegyétől vették meg új temetőhelynek.^[139]

A község határa ezekben az években a művelési ágakat tekintve a következő képet mutatta.^[140]

<i>Szántó</i>	<i>1108 hold</i>
<i>Kert, legelő, rét</i>	<i>679 hold</i>
<i>Erdő</i>	<i>1344 hold</i>

Az első magyar népszámlálás idején (1784-87) a falunkban 126 lakóházat és 136 háztartást regisztráltak. A lakosság lélekszáma 658 fő volt. (333 férfi és 325 nő) Vallás szerint: 458 felnőtt református, 29 izraelita.^[141]

1788-ban Zilahy Cs. Sámuel lelkipásztorsága idején az egyháztagek egy része igen nehezen akarta a papnak járó fizetést megadni. A lelkész kénytelen volt Szőke Ferenc felső-borsodi esperest felkérni egy bizottság kiküldésére. Sok eredményre ez sem vezetett, mert 1788. dec. 10-én 22 egyháztage a püspökhöz fordult: beadványukban a papi bér terheinek csökkentését kérve. A következő év januárjában végül az egyháztagekat tehetőségük szerint négy csoportba sorolták, hogy ennek alapján differenciálják a lelkészeknek fizetendő javakat.

A névsor tükrözi a laki reformátusság vagyoni helyzetét.^[142]

I. csoport

Adorján András
Adorján Sámuel
Balogh István
Basó Péter
Basó Ádám, János
Basó István
Basó Zsigmond
Debretzeni János
Fodor Mihály
Halász Takách Sámuel
Szinai István
Rátz János
Téglási László
Varga György
Vámosi István
Vitárus Ferenc
Zilahy József

III. csoport

Adorján János
Andó Ferenc
Bodnár János
Bodnár Gábor
Baranyai Péter
Baranyai Antal
Basó Istvánné
Debretzeni Mihály

II. csoport

Adorján István
Adorján Mihály
Adorján György
Bajnok István
Bodnár István
Basó János
Dávid Mihály
Debretzeni János, öreg
Kiss Gergely
Konyha István
Nagy Imre
Pállfi János
Perényi György

IV. csoport

Baranyai István
Beőr István, György
Borsos István
Budai András
Debretzeni József
Demeter János, István
Dobó István
Horváth István
Horváth Mihályné
Kis István
Konyha Kata
Lassú Mihály

Deli József
 Horváth György
 Juhai István
 Konyha Mihály, János
 Nagy Ferenc
 Olasz János
 Perényi István
 Szabó István, András
 Pap András
 Varga István

Nagy Györgyné
 Németh Gábor
 Perényi András
 Pethő János, Mihály
 Siska György
 Tóth János
 Szinay András
 Varga István, János
 Varga Jánosné

1790-ben elkezdődött az új kötemplom építése. A szervezésben az akkori kurátor, Ns. Nagy Rátz János és a nemesség hadnagya, Ns. Baranyai István sokat fáradozott. Felszentelésére 1795. november 15-én került sor.

1800 és 1806 között gyűjtést szerveztek a torony építésére. A hívek adakozó kedvét mutatja az alábbi kimutatás:

Ns. Nagy Rátz János	9 Ft 78 kr
Ns. Debretzeni Mihályné	2 Ft 40 kr
Pap Márton	2 Ft 40 kr
Perényi Ádám	2 Ft 34 kr
Ns. Vitárius János	1 Ft 02 kr
Konyha Mihály	1 Ft 02 kr
Konyha István	1 Ft 02 kr
Pálffi István	96 kr
Ns. Baranyai István	78 kr.

Mások kölcsönadással segítették az építkezést. A legtöbb kölcsönrel segítők: Ns. Jótzik Péter 200 Ft, Ns. Baranyai István és Péter, Ns. Balogh Ádám, Ns. Basó József 5-5 Ft, Konyha András és Andó Pál 4-4 FT, Ns. Zilahi István, Ns. Horkai János, Id. Ns. Vitárius János és özv. Vitárius Ferencné 3-3 Ft.

A gazdálkodó egyházra jellemző adat, hogy 1804-ben a régi templomhelynek adott belső telekre „kortsmát és mészárszéket” akar építeni. Ez ellen az egykori adományozó leszármazottja, Szalai András erősen tiltakozott.

A falu vezetői a század első évtizedében a következők voltak: A nemesség hadnagya: Ns. Adorján István. A nemesi testületben „hitesei” voltak: Baranyai István, Konyha András, Zilahi István, Demeter János, Szinai György. A főbíró Antal István volt.

A református egyház tanácsának (consistórium) tagjai: Ns. Balogh Ádám, Ns. Basó István és József, Ns. Szászi Nagy János, Ns. Jótzik Péter és Ns. Szinai György. A lelkész Sárándi István, az iskolamester Kövér Mihály.

A torony felszentelésére 1806-ban került sor. Az előző év október 10-én tűz pusztított: 56 ház és a templom leégett. A templom helyrehozatala 700 Ft-ba került.^[143]

Miközben a toronyépítésre és a leégett templom helyreállítására sokat áldoz a lakosság, egy, a megyei főszolgabíróhoz 1807-ben küldött beadvány kimutatja, mennyien tartoztak Pelman Jakab kocsmárosnak.^[144] A sort a „tavalyi tsordás” vezette 12 Ft 48 krajcárral, őt Tamás István követte 7 Ft-tal, s ami bizony meglepő, hogy a bábaasszony a harmadik 5 Ft. adósággal. A tartozó 59 személy között egyaránt található nemes és adózó, gazdag és szegény.

Az 1810-es és 20-as években rendszeresen segítették pénzzel a Sárospataki Kollégium építését, közadakozásból. Évente általában 4 Ft körüli összeget adtak a nemes célra. 1818-ban a miskolci református iskola építését is segítették. A pénz mellett terményadományokkal is találkozhatunk. Így pl. 1828-ban a kollégiumot 6 köből étellel (gabona) segítették.

Az Isten dicsőségére adakozók között meglepő, hogy a zsidó Bernát József többször is megtalálható. (Talán ide vezethető vissza az a szimpátia, ahogyan 1944-ben a lakiak megsiratták elhurcolt falubelijeiket, s azóta is emlegetik a soha vissza nem tért családokat.^[145]

A falu és az egyház vezetői ezekben az évtizedekben a következő családokból választattak meg: Nagy, Horkay, Adorján, Szinai, Jótzik, Balogh, Tóth, Pap, Nagy, Rátz, Basó, Varga, Zilahi, Vitárus, Horváth, Konyha, Halász Takách, Baranyai, Olasz, Fazekas, Perényi, Fodor, Antal. 1827-ben például a nemesség hadnagya: Olasz János. A község bírāja: Perényi István. Az ő „hitesei”: Tóth József, Fodor István, Perényi György, Antal István és Fodor György.

Ugyanebből az évből maradt fenn a lelkész lak szerény leltára, amely Szeremley Sámuel bútorzatát örököltette meg.^[146]

„Egy kis festetlen fenyő asztal, egy új festetlen nyoszolya, deszka fenékkal, egy hosszú karos festett pad, egy pár kék festésű szék, egy pár festett fogas, három fenyőfa lóca, egyik a pítarban, másik a cseléd házban, egy viselt asztal, egy pár könyvtartó téka. „

1834. április 28-án másfél óra alatt 120 lakóház égett le, de a templomot sikerült megmenteni. Ugyanebben az évben a templom körüli telkek nagyobbitására Zilahi Sámuel csereként 160 négyszögöl telket ajánlott fel. A cserelevelet a falu akkori vezetői írták alá: Csorba Péter, a nemesség hadnagya, Halász Takách Sámuel főkurátor, Ns. Nagy Mihály kurátor, a konzisztórium tagjaiként pedig: Ns. Balogh István, Ns. Adorján István, Ns. Basó János és Fodor György.

1839-ben a legtöbb egyházadót fizető birtokosok a következők voltak:^[147]

Ns. Halász Takách Sámuel	14 köből gabona
Ns. Zilahi Sámuel	14 köből gabona
Ns. Horkai Sámuel	6 köből gabona
Ns. Zilahi István	5 köből gabona
Ns. Vitárus János	4 köből gabona
Dávid János	4 köből gabona
Perényi István	3 köből gabona
Konyha János	3 köből gabona
Tolvaj János	3 köből gabona

1844. július 3-án dühöngő szélvihar a templomot és a tornyot is megrongálta. A javítás 150 Ft-ba került.

1851-ben Fényes Elek a községet így írta le:

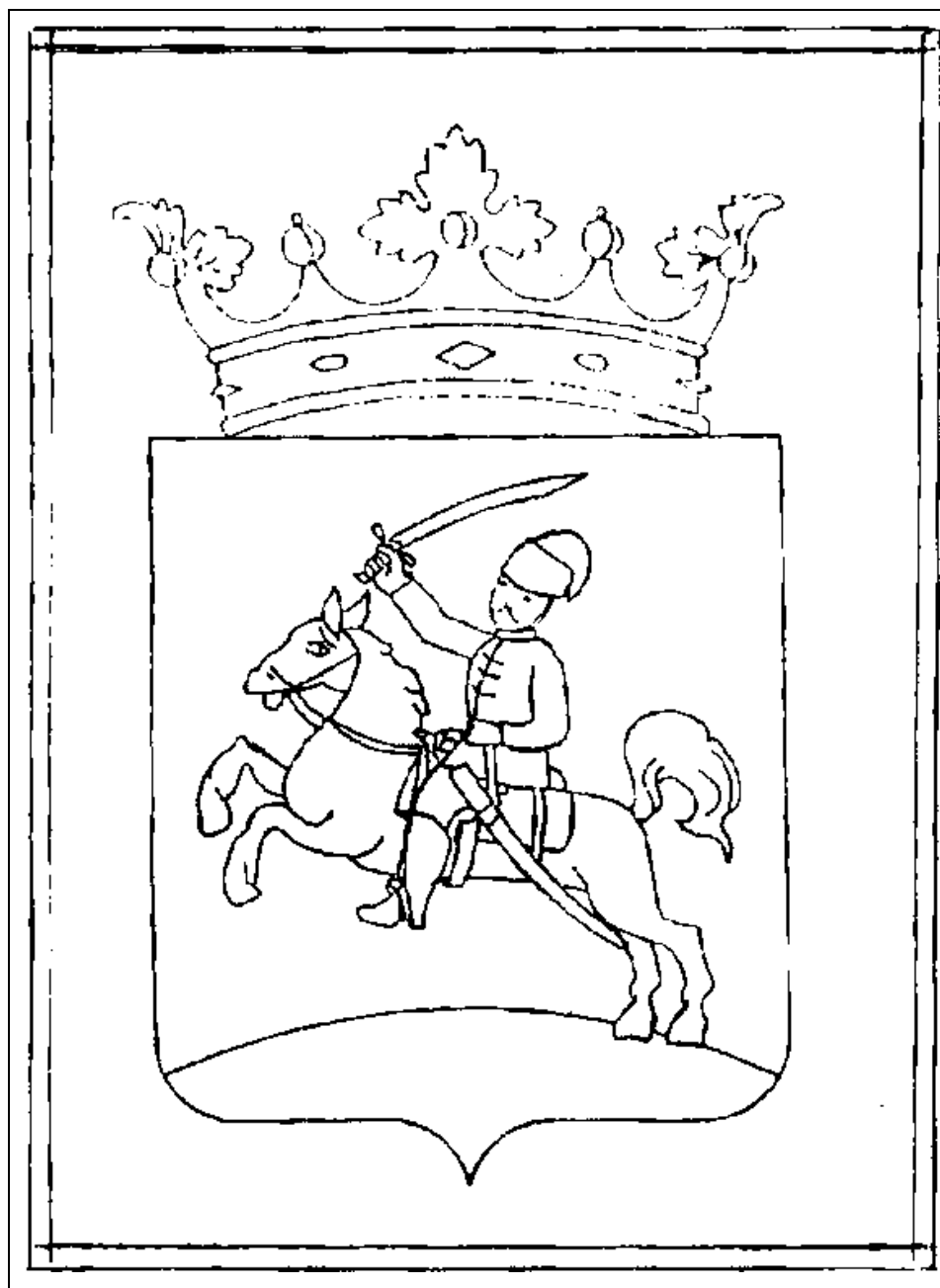
„Határkiterjedés Nyilas és Tornaháza pusztákkal együtt 4095 hold. Ebből belsőség: 85, szántóföld 1185, rét 828, erdő 1967 hold. Hasznavehetetlen 30 hold. Lakóház van 139, ebben 725 lélek lakik, közülük 650 református. Választó volt 1848-ban 58 fő: 15 ingatlan birtokos, 2 értelmiségi, 41 régibb jogon. Birtokosok: Gróf Gyulay Ferenc, Jótzik, Tolvaj, Olasz, Nagy, Basó, Csorba, Baranyai, Dávid, Zilahi, Fekete, Adorján, Fodor családok. „^[148]

1856-ban új iskola építését határozták el. 1862-ben a tagosításkor a lelkésznek 1, a tanítónak 3/4, az egyházfinak 1/2 telek földet ajánlottak fel.

1869-ben tanítói lakást építettek, mely később 1873-ban leégett. Ugyanekkor a templom és az iskola is a tűz martaléka lett. (Augusztus 17-én.) Az újjáépítés 200 Ft-ot emésztett fel.

1874-ben új paplakot építettek 1200 Ft-ból. Mérete 5x9 öles. (Ma is áll, sajnos évtizedek óta lakatlanul.) A korábbi paróchia faoszlopos épület volt.

1893-ban a régi, elavult, szűk tanterem helyett 7x4 ölnyi iskola épült, 1100 Ft költséggel.

A laki nemesség pecsétjének rajza 1806-ból

4. NÉHÁNY ADAT A SZÁZADUNKBELI LAKRÓL

Amíg a község lélekszáma 1869-ig növekvő tendenciát mutatott, addig 1900-tól fogyó tendencia érvényesül.^[149]

<i>1900-ban</i>	<i>779 fő</i>	<i>1960-ban</i>	<i>742 fő</i>
<i>1920-ban</i>	<i>785 fő</i>	<i>1970-ben</i>	<i>761 fő</i>
<i>1940-ben</i>	<i>780 fő</i>	<i>1980-ban</i>	<i>628 fő</i>

A laki negyedosztálybeli nyirok talajok, bár mindig eltartották a lakosságát, de keményen meg kellett dolgozni az életért. A lakosság számának csökkenésében a századfordulóig az amerikai kivándorlás is szerepet játszott. Az 1960-as évektől pedig a megye erősen iparosodó térségei jelentettek elszívó hatást, másrészt az erőszakos téjeszesítés is sokakat távozásra készített.

Ezekben az években a létszám csökkenése még drámaibb lett volna, ha az itt élő cigány lakosság száma erősen nem gyarapodik. 1984-re már a falu összlakosságának 49 %-át teszik ki.^[150]

A laki határ a művelési ágak szerint az 1930-as években a következő képet mutatta:^[151]

<i>Szántó</i>	<i>1919 hold</i>	<i>Erdő</i>	<i>920 hold</i>
<i>Kert</i>	<i>82 hold</i>	<i>Legelő</i>	<i>99 hold</i>
<i>Rét</i>	<i>112 hold</i>	<i>Terméketlen</i>	<i>109 hold</i>
<i>Szőlő</i>	<i>18 hold</i>		

A határ „erejét” mutatja, hogy mindez összesen 13624 aranykorona értéket takar. A földekből szabadforgalmú 2828 hold, községi tulajdon 104, közbirtok 241, egyházi- és iskolai birtok 95 hold.

A kereső népesség 1941-ben az alábbi birtokmegoszlást mutatta.^[152]

1 holdon aluli	13
1-5 holdas	33
5-10 holdas	39
10-20 holdas	58
20-100 holdas	56

100 holdon felüli földön senki nem gazdálkodott. 28 gazdasági cselédet és 72 napszámot tartottak számon.

1900 és 1960 között a kereső népesség az alábbi megoszlást mutatta.^[153]

	Mezőg.	Ipar	Közl.	Keresk.	Egyéb
1900	171	14	2	2	22
1930	311	29	2	6	27
1941	299	19	3	8	20
1949	314	19	1	3	31
1960	191	52	3	6	46

Az állattenyésztés mindig nagy jelentőségű volt a lakiai életében. Az állatállomány 1895 és 1966 között a következőként alakult:^[153]

	Ló	Tehén	Sertés	Juh
1895	213	280	415	940
1935	199	305	356	478
1953	123	430	269	579
1966	24	334	581	787

A lovak számának drasztikus csökkenése a gépesítés következménye. Örömdetes viszont a sertés, a juh és a szarvasmarha állomány növekedése, hiszen a falunk határa inkább kedvezőbb az állattenyésztésre, mint a földművelésre, továbbá az erdőművelésre is szerencsésebbek a talajadottságok. Az 50-es, 60-as években igen komoly erdőtelepítés is történt.

Az 1960-as évektől falunk művelődési, egészségügyi arculatát befolyásoló tényezők: bevezették a villanyt, új iskola épült, ahol 1962-től körzetesítéssel már 5 tanteremben 9 nevelő tevékenykedett az addigi kéttanerős iskola után.

Új, 250 személyt befogadó művelődési otthon létesült. 1965-ben már 1 km járdát is elkészítettek. Orvosa, állatorvosa lett a községnek. Az 1980-as években valamennyi utca vezetékes vizet kapott, 1994-ben pedig bekapcsolták az országos krossbár telefon hálózatba is.

A század két világháborújából a lakiak is kivették részüket. Sajnos sokan a harcterekről soha nem tértek vissza. Emlékükre 1935-ben szobrot avattak, a második világháború hősi halottainak nevei 1994 októberében szép ünnepségen kerültek fel az emlékműre.

Az I. világháború hősi halottai:

<i>Bazsó Dániel zászlós</i>	<i>Fodor Lajos</i>
<i>Fodor Antal tizedes</i>	<i>Ganyi Géza</i>
<i>Gallyas József tizedes</i>	<i>Horváth Ferenc</i>
<i>Adorján Pál</i>	<i>Kajtor János</i>
<i>Bazsó János</i>	<i>Kosztra János</i>
<i>Dudics Ferenc</i>	<i>Nagy Bálint</i>
<i>Pap András</i>	<i>Boldizsár Lajos</i>
<i>Fazekas Pál</i>	<i>Nagy Dániel</i>
<i>Jóczik Sámuel zászlós</i>	<i>Nagy Sándor</i>
<i>Adorján Tamás</i>	<i>Téglássi András</i>
<i>Andó Pál</i>	<i>Téglássi Bálint</i>

A II. világháború hősi halottai:

<i>Almási Lajos</i>	<i>Kosztra Gyula</i>
<i>Adorján Béla</i>	<i>Perényi Sándor</i>
<i>Adorján Sándor</i>	<i>Polónyi Sándor</i>
<i>Bakos István</i>	<i>Ragályi Lajos</i>
<i>Csihony Bertalan</i>	<i>Szepesi János</i>
<i>Drótos Sándor</i>	<i>Vámosi János</i>
<i>Deli József</i>	<i>Zilahi József</i>

5. LAKHOZ KÖTŐDŐ IRODALOMBAN ISMERT SZEMÉLYEK

Nádaskai András laki lelkész volt 1753-58 között. Születési helye ismeretlen. Sárospatakon tanult. A református énekeskönyv 44 énekét ő írta.^[154]

Diószegi János 1767-72 között volt laki lelkész. Marosvásárhelyen és Marburgban tanult. 1782-ben Erdőbényén halt meg. Művei: 1./ Disszertáció, Marosvásárhely, 1731.; 2./ A keresztény vallás igazságáról, Marburg, 1742.; 3./ Isten háza koronájának zászlózó drágaköve, 1748, Kolozsvár.^[155]

Szalay János 1782-84 között volt laki lelkész. 1754-ben született. Sárospatakon tanult. A Ragályi családnál nevelősködött, majd Kazincon volt rektor. 1784-től Utrechtben tanult. Hazatérve Szentpéteren, Borsodon, Bánhorvátiban és Emődön is szolgált. 1805. IV. 14-én halt meg. Munkái: 1./ Szülék kézikönyve, Kassa, 1794.; 2./ Keresztény vallásról szóló tanítás, Kassa, 1817.^[156]

Szeremlei Cs. Gábor (1807-1867) filozófus, jogtanár, jogi szakíró, sárospataki professzor. 1851-től a bécsi protestáns teológián tanított, Hegel filozófiájának első magyar követője. Munkái: 1./ Az új filozófia, Pest, 1841.; 2./ Jogbölcsélet, Sárospatak, 1849.; 3./ Politikai tanításának vázlata, Spatak, 1844.; 4./ Geográfiai kézikönyv, Spatak, 1845.; 5./ Neveléstan, Spatak, 1845.; 6./ Keresztény vallástudomány I-III., Spatak, 1859-1862. Édesapja 1813-1826 között laki lelkész volt. Így az elemi iskoláit Lakon végezte Antal József tanítósága idején.^[157]

Balázs Ferenc 1920-1962 között volt laki tanító. 1897. február 20-án Dabokon született. Tanulmányait Nagyszöllősen, Zilahon és Debrecenben végezte. Első versei 1920-ban jelentek meg. Önálló verses kötete Örökség címmel 1927-ben hagyta el a nyomdát. Lakon vezette az énekkart, többször rendezett színelőadásokat. (Az 1941. II. 23-ának a nyomtatott meghívója is ismeretes.)

Győri József 1924-ben született Szabolcsverestmarton. Sárospatakon érettségizett, itt végezte a teológiát is. Már diák korában szerkesztette a Sárospataki Ifjúsági Közlönyt, s írt verseket, cikkeket, drámákat. 1954-től laki lelkész volt haláláig, 1972-ig. Verseinek egy része a Reformátusok Lapjában olvasható. Összegyűjtött munkái „Szőlőben” címmel 1991-ben jelent meg.^[158]

6. FELSŐFOKÚ TANULMÁNYOKAT VÉGZETT LAKIAK A XX. SZÁZADBAN ^[159]

Nagy Imre tanító, Bassó Dániel jegyző, dr. Nagy Barnabás ügyvéd, Dankó Lajos tanító, Beőr Barnabás ref. lelkész, Németh József ref. lelkész, Zilahy Dezső főjegyző, Perényi Bálint tanár, Németh Béla tanár, Balázs Ferenc tanár, Balász Ilona tanító, ifj. Dankó Lajos tanító, Dankó Éva tanár, Bassó Lajos tanár, Fodor Margit tanító, dr. Géczi László agrármérnök-tanár, Kulcsár István tanár, Adorján Bálint főjegyző, Gyuricza Albert agronómus, Horkay Erzsébet biológus, Zilahy Sándor agronómus, Bazsó Bertalan mérnök, Bazsó Margit tanár, Németh Ida tanár, Baranyai Ida tanár, dr. Fodor Tibor jogász, dr. Gadóczy Bertalan jogász, Csihon Paula óvónő, Mikulás Mária népművelő-könyvtáros, Győri József tanár, Győri János tanár, Győri István református lelkész, Lukács László népművelő-könyvtáros, Berzeviczi Ilona kertész-mérnök.

JEGYZETEK

1. Győrffy György: Az árpádkori Magyarország történeti földrajza, I. k. Bpest, 1963. 742. p.
2. Borovszky Samu: Abaúj-Torna vármegye és Kassa, Bpest, 1896. 298. p.
3. Wolf Mária: Árpádkori települések Abaújban = Miskolc, 1989. 116. p.
4. Borovszky Id. mű 468. p.
5. Novák Gyula - Sándorffy György: A történeti Borsod megye várai az őskortól 1711-ig = Bpest, Miskolc, 1992. 13-14. p.
6. Borovszky Samu: Borsod vármegye monográfiája, Bpest, 1909. 23. p.
7. Győrffy Gy. Id. mű 743. p.
8. U.o. 746. p.
9. U.o. 755. p.
10. U.o. 745. p.
11. U.o. 746. p.
12. Váradi Regestrum. A Debreceni Ref. Kollégium Könyvtárának Kézirattára R. 568. Fordította Kiss Bálint 1833. 202. p.
13. Győrffy Id. mű 784. p.
14. U.o. 776. p.
15. U.o. 802-803. p.
16. U.o. 803. p.
17. U.o. 783. p.
18. U.o. 783. p.
19. Borovszky Id. mű 21. p.
20. Győrffy Id. mű 749. p.
21. Borsod-Abaúj-Zemplén vármegyei Levéltár (a továbbiakban rövidítve: BAZMLt. Borovszky cédulái. J.K.Pr.B.f. 195.
22. Wolf M. Id. mű 117. p.
23. Mályus Elemér: Zsigmondkori Okmánytár I. Bpest, 1951. 132. p.
24. BAZMLt. Borovszky Céd. Olt. D1 . 1528.
25. A tomori Puky család levéltárából kiejegyezte Borovszky Samu.
26. BAZMLt. Borovszky Céd. Lak. 1449.
27. Csánki Dezső: Magyarország történeti földrajza a Hunyadiak korában I. Bpest, 1890. 193. p.
28. BAZMLt. Borovszky Céd. Hegymeg.
29. Csánki Id. mű I. k. 185. p.

30. BAZMLt. Borovszky Céd. Sasa. 1504.
31. U.ott J.K. I. 2/40.
32. Borovszky Id. mű 1909. 193. p.
33. Országos Levéltár D1. 18746.
34. BAZMLt. J; K; Prot. I. 120.
35. Csánki Id. mű I. 193.
36. BAZMLt. Borovszky Céd. L. K. Pr. 3/f 358.
37. U.o. N. Ra. F. 819. No. 44.
38. U.o. N. Ch. Fasc. 819. No. 60.
39. U.o. N. Ra. f. 819. No. 67.
40. U.o.
41. U.o. J. K. VI. 732.
42. U.o.
43. U.o. Dic. 93.
44. U.o. J. K. Pr. I. 161.
45. U.o. J. K. Act. D/37.
46. U.o. J. K. Act. d/32.
47. U.o. Fasc. 5. No. 24.
48. U.o. Szakácsi, Ambrusháza.
49. U.o. JK. Sz. H. F. 3. N. 55.
50. Gróf Vay berekeszi levéltára Fasc. 509.
51. Borovszky Id. mű 1909. 265. p.
52. N. Kiss István: A XVI. szd-i dézsmajegyzékek, Bpest, 1960. 938. p.
53. BAZMLt. Borovszky Céd. JK. 9/45.
54. Borovszky Id. mű 1909. 90. p.
55. N. Kiss István Id. mű 509. p.
56. BAZMLt. Borovszky Céd. JK. Act. H. 49.
57. U.o. Act. L. 95.
58. Borovszky Id. mű 1909. 98. p.
59. Borovszky Céd. Lak, 1585.
60. U.o. JK. I. 588.
61. U.o. Nyilas, 1591. 62. U.o. Lak, 1595.
63. N. Kiss I. Id. mű 509. p.
64. BAZMLt. Borovszky Céd. Act. 49. Lak, 1595.
65. U.o. Act. N/92.

66. U.o. Urb. Fasc. 106. 10. 75. 1596.
67. U.o. Lak, 1579.
68. N. Kiss I. Id. mű 758. p.
69. Herman Ottó Múzeum Adattára 2089. 1966.
70. BAZMLt. Borovszky Céd. J. K. Act. 423.
71. U.o. JK. III. 715.
72. U.o. JK. IV. 148.
73. U.o. JK. IV. 509.
74. U.o. JK. IV. 161.
75. U.o. Gyfahérvári Kptl. XIII. 47.
76. BAZMLt. IV. A. 501/=c. XIII. IX. 144.
77. BAZMLt. Borovszky Céd. Pr. Tab. 2789.
78. Borovszky Id. mű 1909. 282. p.
79. BAZMLt. Borovszky Céd. JK. N. 2/29.
80. U.o. V. 144.
81. U.o. V. 426.
82. U.o. Pr. N. 6. 1632.
83. Makai László: I. Rákóczi György birtokainak gazdálkodása = Bpest, 1954. 821. p.
84. Történelmi Tár 1869. 130. p.
85. BAZMLt. Borovszky Céd. J.K. IV. 298.
86. U.o. VI. 635.
87. BAZMLt. IV. A. 501/c. X. III. 170.
88. U.o. Borovszky Céd. J.K. VII. 217.
89. U.o. N. Ra. Fasc. 250. No. 11.
90. Román Emő: Az alsóborsodi egyházmegye története = Miskolc, 1926. 178. p.
91. BAZMLt. Borovszky Céd. J.K. 149.
92. U.o. JK. VII. 724.
93. Borovszky Id. mű 1909. 253. p.
94. BAZMLt. Borovszky Céd. JK. I. 234.
95. A laki ref. egyház irattára. Kisebb protokollum 1784. VIII. 27.
96. BAZMLt. Borovszky Céd. Lak, 1671.
97. U.o. JK. IX. 334.
98. U.o. Proc. Tab. 2789.
99. U.o. Nr. 61-150.
100. U.o. Lak, 1696.

101. BAZMLt. IV. A. 501/c. XIII. XIII.84.
102. Tiszáninneri Ref. Egyházkerület Tudományos Gyűjtemény Adattára Sárospatak. 448. sz.
103. U.o. At. 2179. Továbbá Kazay Géza kéziratos jegyzetei 1896. 1-6. p.
104. U.o. Prot. Visitaciones 61. p.
105. BAZMLt. Borovszky Céd. R. 242.
106. Csoma József: Abaúj vármegye nemes családai = Kassa, 1897. 640-641. p.
107. Herpay Gábor: Nemes családok Hajdú vármegyében = Debrecen, 1926. 195. p.
108. T. inneri Ref. Egyh. Kerület Levéltára. Prot. Visit. 63. p.
109. BAZMLt. IV. A. 501/c. XVII. VI. 1737.
110. BAZMLt. Borovszky Céd. Pr. fol. 295.
111. U.o. IV. A. 501/c. XVII. IV. 907. 1745. VI. 2.
112. BAZMLt. Borovszky Céd. Pr. fol. 354.
113. U.o. IV. A. 501/c. XI. III. 1748. I. 29.
114. U.o. IV. A. 501/c. XVII. VI. 1751. II. 6.
115. BAZMLt. Borovszky Céd. J. K. Prot. 7. 491.
116. U.o. Prot. 7. 482. p.
117. Tiszáninneri Ref. Egyh. Kerület levéltára Prot. Visit. Lak, 1754. III.
118. BAZMLt. IV. A. 501/c. XVII. VII. 1484.
119. BAZMLt. Borovszky Céd. JK. XXV. 336.
120. A Laki Ref. Egyház Irattára. Kisebb protokollum 1759. I. 5.
121. U.o. 1759. II. 3.
122. BAZMLt. Borovszky Céd. F. 118.
123. Laki Ref. Egyház Irattára. Kisebb prot. 1762. III. 4.
124. BAZMLt. Borovszky Céd. JK. Prot. 10. fol. 186.
125. Laki Ref. Egyház Irattára. Kisebb prot. 1765. VII. 17.
126. BAZMLt. IV. A. 501/c. XVII. XII. 2575.
127. U.o. 2690. 2692. 1767.
128. Mária Terézia-kori urbáriumok a BAZMLt.-ban = Miskolc, 1977. 29. p.
129. BAZMLt. IV. A. 501/b XXI. I. 181.
130. U.o. IV. A. 501/c. XVIII. XXVIII. 2427.
131. U.o. 501/d. XVIII. VI. 787.
132. BAZMLt. Borovszky Céd. F. 1/nr. 22.
133. Laki Ref. Egyház Irattára 1774. VI. 9.
134. BAZMLt. IV. A. 501/c. 1777. IV.16.
135. Borsod vmegye katonai leírása = Miskolc, 1990. 101. p.

136. Laki Ref. Egyház Irattára. Kisebb prot. 1780. V. 1.
137. U.o. 1783. VI. 2.
138. U.o. 1786. II. 7. 139. U.o. 1783. III. 20.
140. Magyarország történeti helységnévtára. Borsod m. Bpest, 1991. 94. p.
141. Az első magyro.-i népszámlálás 1784-87. Bpest, 1965.
142. Laki Ref. Egyház Irattára. Kisebb prot. 1789. I. 25.
143. U.o. 1806.
144. U.o. 1807. IV. 8.
145. U.o. 1827. V. 13. ..
146. U.o. 1834. II. 1.
147. U.o. 1839. IX. 19.
148. Fényes Elek: Magyarország geográfiai szótára, Pest, 1851. II. k. 9. p.
149. Borsod-A-Z megye történeti helységnévtára = Miskolc, 1983. 261. p.
150. G. Fekete Éva: Cigányok a Csereháton = Észak-Kelet Magyarországi Földrajzi Évkönyv, Nyíregyháza, 1994. 145. p.
151. Csikvári Antal: Borsod-Gömör vmegye története 1939. 81. p.
152. Borsod-A-Z megye története és legújabbkori Adattára = Miskolc, 1970. 337. p.
153. U.o. 338. p.
154. Szinnyi I.: Magyar írók életrajza, Bpest, 1903. IX. k. 507-508. p.
155. Port. Egyház és Iskolai Lap, 1847. 26.
156. Teológiai Ismeretek Tára III. évf. 245. p.
157. Zoványi: Egyháztörténeti Lexikon, Bpest, 1981. 598. P.
158. Győri L. János: Előszó. = Győri József: Szőlőben, Kiskunfélegyháza, 1991. 5-6. p.
159. Lukács László és özv. Lukács Bertalanné sz. Varga Jolán összeállítása.

II. fejezet

A TEMPLOMÉPÍTÉS ÉS AZ ELSŐ ÜLÉSREND (1790-1796)

1. A TEMPLOMI ÜLÉSREND KIALAKULÁSÁNAK TÖRTÉNETÉBŐL

A templomi ülésrend viszonylag nem régi keletű az egyházak történetében. Mint ismeretes, a középkorban nem voltak padok a hívek számára. Ülni csak az egyház vezetői ülhettek.

Később a kegyurak, mecénások, építtetők ülőhelyet kaptak, amelyet aztán örökölhettek is.

A templombani ülésrend általánossá válása a reformáció és a polgárosodás térhódításával hozható összefüggésbe, s a XVI. századtól templom már pad nélkül elképzelhetetlen volt.

A legények és a 10 évnél fiatalabb házas férfiak azonban a legtöbb helyen még e században is álltak. Sokfelé majd csak édesapjuk halála után kaphatták meg annak az ülőhelyét.

A templomok többségében külön ültek a nők és a férfiak, ugyanígy a lányok és legények is a templom más helyén tartózkodhattak az istentisztelet alatt.

A reformátusoknál a nemesek, a tisztségviselők, a mester emberek általában az **első székeket** kaphatták. A falu földesura legtöbb községben **külön széken** ülhetett. Ugyanígy a lelkész, az iskola rektor s az ő feleségeik is.

Leggyakrabban az egyes családok megválthatták helyeiket, s így a helyek öröklődtek. Az anya helyét a legidősebb lánya, ha nem volt, akkor a legidősebb menyee; az apa helyét vagy a legidősebb fiú, vagy az kapta meg, aki a háznál maradt. Ha a család kihalt, akkor elárverezték a székeiket.^[1]

Az ülésrend szinte az ország valamennyi vidékén és minden felekezetenél tükrözte a társadalmi és vagyoni helyzetet. Az **első padok** mindig rangosabbnak számítottak. Erdélyben az Úr Asztalához közelebb eső székeket kapták a legrégibb nemzetségek.

A XVIII. században egyes helyeken ú.n. „rendelés”-sel a presbitérium (consistórium) állapította meg az ülésrendet és ezt a templomi szószékről hirdették ki. (Így történt ez Lak községben is.)

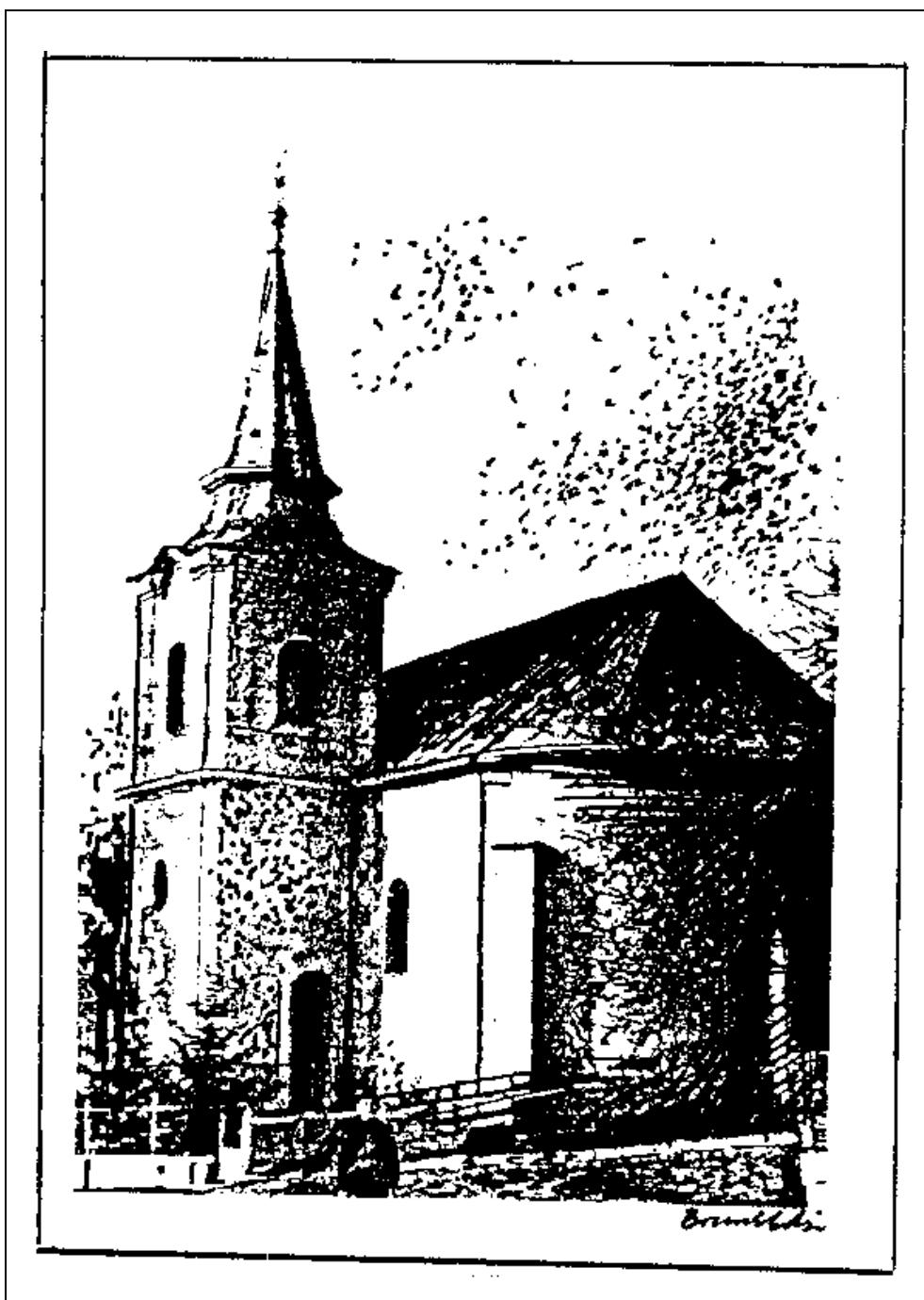
Miután az ülésrendbeli hely rangot jelentett, nem voltak ritkák az ú.n. székperek.^[2]

A Laki Református Egyház jegyzőkönyvei is örökítették meg ilyen eseteket:

„Idős és ifjabb Bassó Mihály Uraimék Feleségeik a Templombéli Széken ülés miatt össze háborodván, kívül osztán illetlen Beszédekkel egymást illették, melyekről Előttünk meg is követték egymást és szépen meg is békéltettek itt a Paróchián.” ^[3]

Az ilyen esetek elkerülésére állapította meg a laki consistórium az ülésrendet.

A néprajzi szakirodalomból tudjuk, hogy a múlt századi ülésrendek csak elvétve maradtak fenn, éppen ezért fontosnak tartjuk, ha az ennél régebbi laki ülésrend nem marad az ismeretlenség homályában.^[4]

A ref. templom, épült 1790-1796

2. A LAKI REFORMÁTUS EGYHÁZ ÉS A TEMPLOM MÚLTJÁRÓL

Lak árpádkori község, első okleveles említése 1222-ből való. A **borsodi vár** vonzáskörébe tartozó nemesi falvak egyike. A vártól légvonalban mintegy 9-10 km-re feküdt. 1873-ig a szendrői, majd ezután az edelényi járáshoz tartozott.

A **reformációt** 1580-tól fogadták be a lakiak. ^[5] Az egyház lelkészének jövedelmeit rögzítő első vizitációs jegyzőkönyv 1639-ből maradt fenn: 10 köből bort kapott, több szántófölddel rendelkezett, a keresztek szüleitől egy tyúk is megillette. ^[6]

Ez a javadalmazás 1669-ben egy réttel egészült ki a Róh völgyében (melynek neve a XVIII. századtól Aravölgy) Szász Ilona Asszony végrendelete jóvoltából. ^[7]

A régebbi templom a mai temető felső végében, magas domb tetején állott. Állapotára és régiségére jellemző, hogy már 1706-ban komolyabb felújítására Szentpéteri Imre alispánhoz fordultak, hogy az egész „*Nemes Tekintetes Vármegye Közössége*” segítségét kérjék. ^[8] Minden bizonnyal a hadiesemények - a Rákóczi szabadságharc - miatt kevés eredményt hozott a folyamodvány.

Pontosabban követhetjük a laki egyház történeteit az 1753-tól vezetett és máig fennmaradt „Protocollum” segítségével.

Ebben először az ÚR Asztalához való eszközöket jegyezték fel:

- „*Kettő Asztal Abroszok;*
- *Nyoltz Keszkenők, edj kerületin arany csipkével, szögén pedig arany- és ezüst varrásokkal vagyon meg ékesítve, a többi pedig külön-különbféle színű selyem varrásokkal Tsak a szegletén;*
- *Kettő Kanna ónbul,*
- *Pohár ugyan ónbul edj, ezen Írással: A Reformata Nemes Laki Ecclésiában a Mennyei Úr Asztala Tisztességére készítettett A.D. 1723.*
- *Tányér ugyan ónbul, Kettő;*
- *1759-ben szaporodott néhai Halász Pethő János felesége ajándékával, egy kétszínű dupla selyem keszkenővel.”*

A Protokollum ezt követően pontosan felsorolja a lelkész jövedelmeit:

- „*Minden Ember a kinek Ökör vagy másféle Iga Barma nintsen ád két véka búzát;*
- *Kinek Két Iga Marhája vagyon, ád négy vékát; a ki Maga Tselédségével Szántat ád Nyoltz Vékát;*
- *Kinek Szölleje vagyon ád 10 Itze Mustot, az kinek nintsen ád 10 Polturákat;*
- *Minden Marhás Ember, akár Két akár Több Marhája légyen is, ád edj Szekér Fát;*
- *Halotti szertartás 16 Poltura;*
- *Keresztelésért 8 Poltura, vagy edj jó kenyér és edj tyúk;*
- *Az özvegy asszonyok 3 Sing vásznat, a Szolga állapotban lévő Személyek (Kondás, Tsordás, béres) tsak 1 véka búzát ádnak.”*

A Protocollumban ezután a lelkész szántóföldjeinek „lajstromát” olvashatjuk. Érdekessége, hogy az első katonai térképfelvételt jóval megelőzően több földrajzi nevet is megörökített.

- „*A Görbe nevű Földek 1 darab,*
- *a Hideg völgyön edj,*
- *a Padfű alatt az út mentén edj,*
- *a Kis Völgyön edj,*
- *azon sorban a Falu felől edj,*
- *a Péter Völgyön edj,*
- *ugyan a Völgyön a Nagy Kolontz járóban edj,*
- *a Laki Előben edj,*
- *a Kender Földön edj,*
- *edj Rét, mellyet a Ns. Ecclesia lekaszáltat, bé hordat s a Leányokkal fel rakattat; „*

A XVIII. század közepétől a régi templom állapota mind aggasztóbbá vált, úgyhogy felújítására 6 köből erdőt is irtottak:

„Nemes Nemzetes és Vitézlő Halász Takách Sámuel Curator Urunk egybehívott bennünket (: hogy midőn Templomotskánk romladozásban vala :) a végett, hogy Templomunkat jobban felépíthetnénk, mennénk ki a laki határba, a Szállás nevű ódalba, melly vagyon Konyha Mihály és András szomszédságok között, Isten ditsőségére és Templomunk tovább lehető megmaradására irtanánk ki.” ^[9]

A renoválás 1766-ban meg is történt, de pár év múlva állapota tovább romlott. Ezt így örökítette meg a korabeli feljegyzés:

„A Laki Templom, a mellyet a Tekintetes Nemes Borsod Vármegye engedelmeiből in Anno 1766 renováltattunk, minthogy igen nagy és meredek partoldalon van letéve, megindult a Völgy fele, hogy ha valamelly támoszlopokkal meg nem gyámolítottuk volna eddig, fenékkal fordult volna fel, melly is hogy állandó lehetne, akarnánk a Támfájának allját kövel megrakani és az alsó oldalnak is vagy 3 kőlábat vetni.” ^[10]

1780-ban a régi harangláb és a Templom kerítése felújításának engedélyezését kérték a vármegyétől. ^[11]

A régi templom azonban a sok felújítással nem volt hosszú ideig használható állapotban tehető. Ezért attól mintegy 300 méterrel alacsonyabb helyre, 1790-től megkezdték egy új felépítését, a község főutcáján. A régi templomot elbontották, belőle a követ az új építéshez leszállították. Helyén még 1898-ban jelentős gödör látszott ^[12], mely a sok feltöltődés ellenére még ma is észlelhető.

A templomépítés költségeihez gyűjtést rendeztek 1790-ben. A legtöbbet adakozók a következők voltak:

1. Ns. Balogh György	20 Forint	40 krajcár
2. Ns. Halász Takách Péter	20 Forint	40 krajcár
3. Ns. Balogh Ádám	10 „	80 „
4. Ns. Ifj . Bassó Mihály	10 „	80 „
5. Ns. Bassó Ádám	10 „	80 „
G. Ns. Debretzeni János	10 „	80 „

7. Ns. Szászi Nagy István	10	„	80	„
8. Ns. Szászi Nagy János	8	„	32	„
9. Ns. Fodor Mihály	7	„	42	„
10. Özv. Ns. Adorján János	5	„	40	„
11. Ns. Adorján János	5	„	40	„
12. Ns. Bassó Sigmond	5	„	40	„
13. Ns. Bodnár Mihály	5	„	40	„
14. Ns. Tsordás Bassó Mihály	5	„	40	„
15. Ns. Debretzeni Márton	5	„	40	„
16. Nagy Imre	4	„	80	„
17. Ns. Adorján István	4	„	78	„
18. Ns. Bassó József	3	Forint		
19. Ns. Téglássi István	1	hordó bor		
20. Tóth János	2	Forint	50	krajcár
21. Idős Ns. Bassó Miklós	2	„	50	„
22. Ns. Bajnok István	2	„	38	„
23. Ns. Debretzeni István	1	„	42	„
24. Szegő István	1	„	20	„
25. Ns. Baranyai István	1	„	20	„
26. Ns. Bassó Mihály	1	„	20	„
27. Ns. Bodnár János	1	„	20	„
28. Ns. Fodor Mihály	1	„	8	„
29. Ns. Fodor György	1	„	8	„
30. Drótos András	1	„	2	„
31. Fodor István			40	„
32. Ns. Olasz János			40	„
33. Kiss András			34	„

Az építésre a szerződést 1790. január 18-án kötötték meg Bayer Leopold kassai építőmesterrel a templom kőből való felépítésére. Hamarosan az építővel együtt Pap Sámuel „insener” a templom helyét is kimérte.

„Az építés felett véle való meg egyezésre áldomás és vatsora mellé el költöttem 1 rhforint 28 krajczárt.” -írta a curátor.

Báró Meskó Jakab 100 kőből követ adományozott a szakácsi kőbányájából.

Az asztalos munkákat Hubay Sándor és egy legénye vállalta 60 Rforintokért, valamint étkeztetésükért:

„1/ Székek illendőképpen mind az egész Templomban, mind a két Karban;

2/ Ablakokra rámakat 2 felé nyíló fiókkal;

3/ A két ajtókra is két felé nyílló ajtó illendő festéssel edjűtt;

4/ A kő catedrát is illendőképpen megfestem.” ^[13]

A lakatos munkákat Muszkai Smidt Mihály felsővadászi mester vállalta 1794. november 3-án 26 Rhforintért.

Az ács munkákat egy Tzéts Mihály nevezetű rozsnói mesterre bízták 1791. február 7-én. A téglákat Hornyák György görömbölyi gyárából szállították.

Az építésre az adományok és az egyház vagyona nem volt elegendő. Pedig 1792-ben is „kéregetőket” küldtek ki újabb pénzek gyűjtésére.

A munkálatok ezért húzódtak el több évig. A befejezés érdekében kölcsönt is vettek fel, 200 R.Forintot Nemzetes és Vitézlő Borzovai Téglássy János Úrtól, aki Gönc város lakosa volt. (A kölcsönadás motívuma a laki rokoni kapcsolatai volt.)

A templom késő barokk stílusban épült. Mérete 12x22 méter. Ülőhelyeinek száma: 320. Keleti vége félköríves, nyugati egyenes záródású. Mennyezete három szakaszos, csehsüveg boltozattal fedett.^[14] Felavatására 1795 novemberében került sor. Az ünnepélyes avatásra meghívták Sztátmári Király Pált Hangácsról, aki ekkor Ns. Borsod Vármegye comissáriusa volt.

Toronyra már nem futotta a költségvetésből. Ez csak 1806-ban készült el, így az épület mai alakját ekkor nyerte el.

Az 1796-ban készült ülésrendjét a továbbiakban betűhíven mutatjuk be:

„A TEMPLOMBÉLI SZÉKEK DISLOCATIOJA A NEMES LAKI REFORMATA ECCLÉSIÁBAN 1796

Az első szakasztásban a Cathedra mellett

vagyon Tisztelendő Praedicator Urunk Széke, melly maga valóságában marad.

II. Szakasztásbéli Székek, mellyek néznek Éjszakra:

<i>1-ső Székek</i>	<i>Nemzetes és Vitézlő Halász Takách Sámuel és Péter Úrnak, nemkülönben Nemzetes Nagy Rátz János Úrnak és örököseik, fiaik.</i>
<i>2-dikban</i>	<i>Nemes Szinnay István, János és György, Nemes Zilahi József és fia István és Ns. Bassó János.</i>
<i>3-dikban</i>	<i>Ns. Olasz János, Andó Ferentz, Tóth János, Konyha Gergely, Id. Konyha András, Antal Mihály.</i>
<i>4-dikben</i>	<i>Deli Józseff, András, Horváth György, Konyha István, Perényi György, Konyha György és András.</i>
<i>5-dikben</i>	<i>Konyha János, Szüts András, Tóth István, K Adorján István, Sennyei Pál, Felső Bodnár István és Tóth Pál.</i>

A collátiralis Éjszakra fekvő oldal székekben maradnak

<i>1-sőben:</i>	<i>Nemzetes Fazekas Márton, Nemzetes Szászi Nagy János, István és Pál, Nemzetes Fazekas István.</i>
<i>2-dikban:</i>	<i>Nemes Debretzeni Mártom, Nemes Nagy Imre, János, Mihály és István.</i>

III. Szakasztásbéli Székek, melyek Délre néznek:

- 1-sőben: *Ns. Nztes és vitézlő Id. Bassó István, Sigmond és Jóseff Urak fiai és örökösei.*
- 2-dikban: *Nemzetes Hangácsi Adorján Mihály és István, Nemes Szabó András, Nemes Demeter István és János.*
- 3-dikban: *Ns. Bajnok István és György, Ns. Adorján János, Andó Pál, Bodnár János és Pethő György.*
- 4-dikben: *Ns. Bodnár Mihály, Parti Varga István, Ifj. Bodnár István, Csordás Bassó János, Ns. Dávid János.*
- 5-dikben: *Papp András és Ötse János, Nagy János, Ignácz Varga György és Alsó Varga János.*
- 6-dikban: *Pethő István és János, Andó Józseff, Egyek István és Sámuel.*
- 7-dikben: *Perényi Ádám, Miser Márton, Felső Adorján Mihály és Öreg Adorján András.*
- 8-dikban: *Drótos András, Némethi Gábor, Perényi András, Rigó János.*

Délre fekvő collatirális Székek:

- 1-sőben: *Nemzetes Debretzeni István és Mihály, Fodor Mihály, János és István*

IV. Szakasztásbéli Székek:

- 1-sőben: *Nemzetes és vitézlő Balogh György és Ádám, Nemzetes Debretzeni János Urak fiaik, és örököseik.*
- 2-dikban: *Nemzetes Jótzik Péter, Nemes Baranyai István és Nemes Öreg Vitárius Ferentz és fia János. Ns. Téglássy László.*
- 3-dikban: *Öreg Varga István és György, Takáts István, Áry Gergely és Bassó Mihály.*
- 4-dikben: *nemzetes Ifjú Bassó István, ns. Bassó Ádám és fia Miklós és Bassó Gábor Uraknak adatik.*

V Szakasztásbéli Székek, melyek Éjszakra néznek és az Asszonyok Rendinek adatik.

- A catedre mellé illveált Első Szék Baloghok és Bassók Asszonyaik között atyafiságos megegyezésekre bízott és hagyott, fél-első szék.*
- Egész első szék: Nemzetes ifjú Bassó Istvánné, nemzetes Bassó Péterné, Józsefné, Gáborné és a leányok: Bassó Klára, Julis, Rebeka és Judith.*
- 2-dikban: *Ns. Szinay Istvánné, Jánosné, Nemes Özveggy Adorján Istvánné és menyé Adorján Istvánné, Andó Pálné, Demeter Istvánné és Jánosné.*
- 3-dikban: *Olasz Jánosné, Konyha Mihályné, Id. Konyha Andrásné, Antal Mihályné, Andó Ferencné, Bereznai Mihályné, Bassó Tsordás Jánosné, Felső Adorján Imréné.*
- 4-dikben: *Olasz Ferencné, Ifj. Bodnár Istvánné, Konyha Istvánné, Konyha Györgyné, Ifj. Konyha Istvánné, Adorján Imréné, Ifj. Adorján Andrásné, Bassó Csordás Mihályné, Varga Istvánné és Györgyné.*

5-dikben: Horváth Kató, K Adorján Istvánné, Miserné, Pethő Istvánné és Jánosné, Konyha Jánosné, Pap Jánosné, Perényi Ádámné.

6-7-dikben: a leányok.

VI. Szakasztásbéli Székek:

1-sőkben: Nemzetes Debretzeni István, és Mihályné, Ns. Nagy Rátz Jánosné, Ns. Zilahi Csizmadia Istvánné és a leányok.

Az V. Szakasztásban 6 sor a kar alatt az oskolás leányoknak rendeltetett.

VII. Szakasztás

1-ső TISZTELETESNÉ ÉS REKTORNÉ ASSZONYOKNAK rendeltetett állandóul és örökösen, megmásolhatatlanul.

2-dik: Ns. Téglássy Lászlóné, Ns. Fazekas Mártonné, Nemes, Nemzetes Vitárius Ferencné, Nemes Jótzik Péterné.

3-dik: Ns. Baranyai Istvánné, Ifj. Varga Györgyné és Jánosné, Alsó Bodnár Jánosné Asszonyoknak és Baranyai Mária leányzónak.

5-dik: Nemzetes Halász Takáttch Sámuel Ur Házass Társának, ha az Házasságra adná a fejét.

Ha valaki valamely zene-bonát, és lármát kívánna, 3 Rh. Forintt megvétessék rajta.

Fejes András

aszalai prédikátor, deputátus

(pecsétje)

Vécsey Simond

szikszai prédikátor

(pecsétje)

Pukz Jánmos Ns. Abaúj vármegye assesora és ezen ügyben deputáns.”^[15]

3. KÖVETKEZTETÉSEK

A jogtalan székfoglalások s az e miatt támadt „összekülönbözések” miatt 1796-ban kihirdetett laki templomi ülésrendről a következőket állapíthatjuk meg:

Külön, megtisztelő hely illette a prédikátort, a szószék mellett, valamint feleségét és a rektornét. A rektor helye a karban volt a kórus mellett.

A legelőkelőbbnek számító székekben, ugyancsak a szószék mellett (a másik oldalon) a Ns. Baloghok és a Ns. Bassók asszonyai ülhetek. Mindkét család laki viszonylatban igen vagyosnak számított. E mellett minden időben komoly szerepet vállaltak mind az egyház tanácsban, mind a nemesi testületben. Közülük gyakran kerültek ki a kurátorok, a nemesség hadnagyai.

Az első és a második széksorokban a következő nemesszaládok kaptak helyet: Halász Takách, Nagy Rátz, Debretzeni, Szinnay, Zilahy, Adorján, Szabó, Demeter, Jótzik, Baranyai, Vitárius, Andó, Téglássy, Fazekas. Többségük ugyancsak kitüntette magát - ma úgy mondanánk - a „közéletben”, az egyházi és világi testületekben. Ott találjuk őket a templomépítést leginkább segítők között is.

A 3-4 széksorokban már elvélve láthatunk egy-egy szegényebb nemesi családot, a mesterséget viselők társaságában. A további széksorok pedig már az adózókéi.

Kivételt képeznek a VII. szakasztásbeli sorok, amelyek helyzete a templomban a szószékhez viszonyítva igen kedvező. Így itt mind az öt sorban a nemesség asszonyai foglaltak helyet.

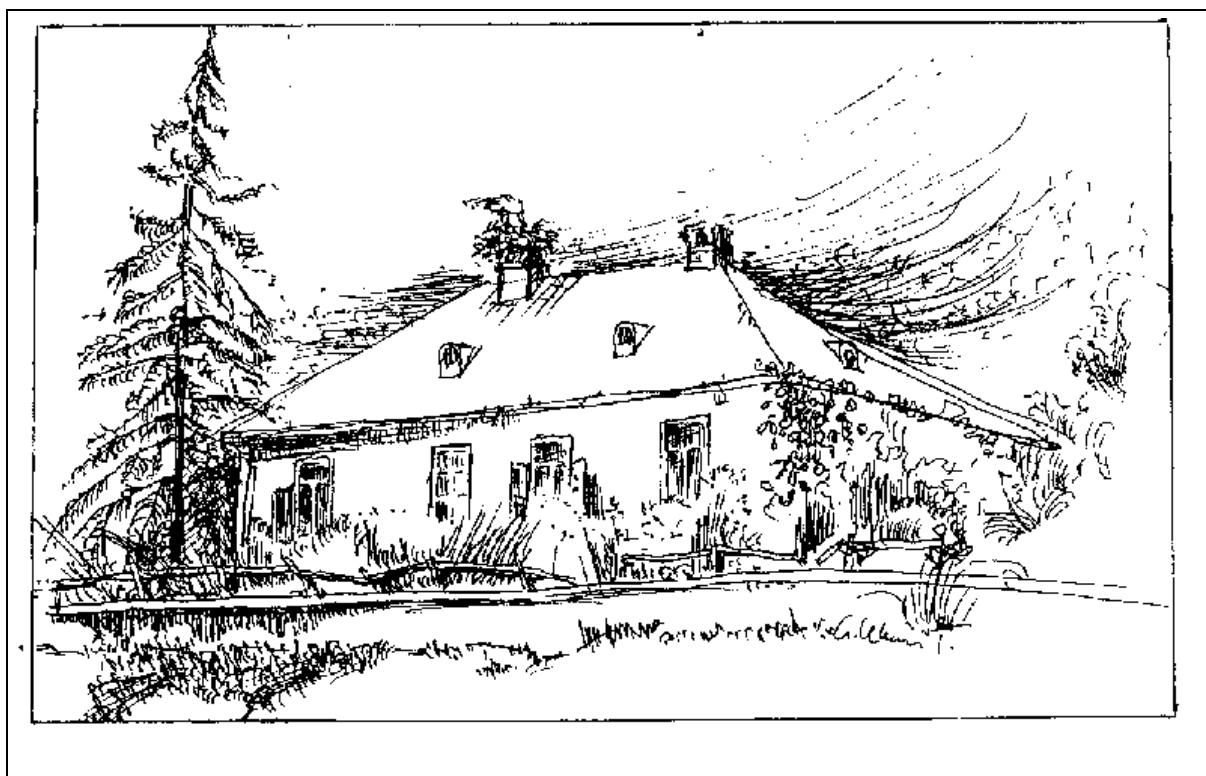
Külön széksorokat kaptak az „oskolás leányok”. Az iskolát elhaladt lányok és fiúk, valamint az iskolás fiúk a karzaton foglalhattak helyet.

Az 1796. évi ülésrend betartását komoly pénzbüntetés kilátásba helyezésével próbálták elérni.

Az egykori ülésrendeket különösen a nemesi családok még századunk első felében is kinos pontossággal igyekeztek megtartani. Ha valaki e székekbe ült, komoly megszólásnak tette ki magát. Az első két sorban helyet kapó családok még századunkban is élnek. Csapán a Debretzeniek, a Szabók, a Nagy Rátzok, Fazekasok haltak ki.

JEGYZETEK

1. Gergely Katalin: Templomi ülésrend = Néprajzi Lexikon, V. kötet. Bpest, 1982. 260. o.
2. Szentpéteri Kun Béla: A magyar református egyház külső rendje = Ref. Egyházi Könyvtár XXIV. kötet = Bpest, 1948. 442. és 327. o. valamint Kovács István: Magyar református templomok = Bpest, 1942. I. kötet 4. és 385. o.
3. Laki Ref. Lelkészhivatal Irattára = Lak. Protocollum I. kötet 1753-1790. 162. o. 1767. év.
4. Uzsoki András állítása „A balatonfüredi ref. templom építéstörténete és ülésrendje” c. dolgozatában = Veszprémi Megyei Múzeum Közleményei 17. kötet 1984. 477. o. Itt hivatkozik S. Laczkovits Emőke: A köveskáli ref. templom ülésrendjének 1929 évbéli bemutatására.
5. Borovszky Samu: Borsod vármegye története = Bpest, 1909. I. kötet 98. o.
6. Tiszáninneri Református Egyházkerület Sárospataki Levéltára /:a továbbiakban TIREKLt./ Visitációs jegyzőkönyvek a Borsodi egyház megyében I. kötet 1639. 82. o.
7. TIREKLt. = Laki Ref. Egyház Iratai I. doboz. Levelek regesztruma 1854. 3. sz. Egyébként az Ara-völgy mondája megtalálható a Borsod-Miskolci Kalandárium 1948-as évfolyamában. A néphagyomány úgy tartja, hogy a nagyságos fejedelem Felsővadászról a völgyön át menekült volna az arájával. S így lett a Roh-völgye Aravölgy.
8. TIREKLt. Laki Ref. Ecclesia Iratai I. doboz 13. sz. regesztrum 1706. II. 25.
9. TIREKLt. Laki Ref. Ecclesia Iratai I. doboz 1762. III. 4.
10. TIREKLt. Laki Ref. Ecclesia Iratai I. doboz. A régi levelek 16. sz. regesztruma 1780. II. 13.
11. Kazay Géza ref. lelkész: Adalékok a laki ref. egyház történetéhez c. 6 oldalas kézírata 1898-ból szintén q 11. sz. lábjegyzetbeli helyen található.
12. TIREKLt. Laki Ref. Egyház Iratai II. doboz 1794. VII. 7.
14. Várady József: Tiszáninneri református templomai = Debrecen, 1989. 168-169. o.
15. Ld. A 13. sz. jegyzetben feltüntetett helyen 1796. év.

A paplak, épült 1874-ben

III. fejezet

EGYHÁZI FEGYELMEZÉS

(1758-1787)

1. AZ EGYHÁZI FEGYELMEZÉS A SZAKIRODALOMBAN

A reformáció születésének pillanatában igen fontos feladatának tekintette a hívek erkölcsi nevelését. Hiszen, mint tudjuk, a régi hit megújításának igényében a feslett erkölcsök nem kis szerepet játszottak. (Elég a kolostorbéli tobzódásokra, a bűnbocsátó cédulák árulására gondolnunk!)

A legrégebbi egyházi irodalomban - a II. helvét hitvallás, a heidebergi káté - megtaláljuk a kiközösítés, az eklézsiakövetés szankcióját, mely a megtévedt, bűnös hívek javítását szolgálta.

Az 1562 évi debreceni hitvallásba ugyancsak olvashatunk a vétkesek büntetéséről. Az öt évvel későbbi debreceni zsinat VII. kánonja fel is sorolja, kiket kell egy-két intés után kiközösíteni:

- a/ a tolvajokat,
- b/ a paráznákat,
- c/ a részegeket,
- d/ a szitkozódókat,
- e/ a hamisan esküvőket.^[1]

Az 1576. évi hercegszöllősi zsinat 28. cikkelye tovább bővíti a vétkek sorát:

„Kitiltunk minden nyilvánvaló és cégéres bűnben heverő embereket: mint a részegeseket, hamisan esküvőket, szitkos átkozódókat, lopókat, paráznákat, kik uzsorával kereskednek, kik az anya szent egyházban botrányozást tesznek.”^[2]

Érdeemes felidézünk a legrégebbi fennmaradt kiközösítési esetet. 1639-ben a nagykőrösiek feslett életéért „kirekesztésre” ítélték Dávidkánét, ugyanitt már egy kötél széna ellopásáért is ez a büntetés járt.^[3]

1661-ben Komáromi György debreceni prédikátor paráznaság miatt kirekesztette a gyülekezetből Diószegi Kiss István asszonylányát, aki a férjétől elválasztatott.^[4]

A „kirekesztés” mindig a vasárnapi istentiszteleten, a templomban történt. A bűnös a templom közepén ült fekete széken, feje fekete lepellel volt leterítve. Ilyenkor a prédikátor hozzá intézte az intelmeit, majd a bűnbánó ének elhangzása után^[5] a lelkész felsorolta vétkeit és kiközösítette.

Ezután a bűnös bizonyos ideig nem hallgathatja az istentiszteletet, nem járulhatott az Úr Asztalához, sőt még a gyülekezet tagjainak is tilos volt vele beszélgetni. Aki ezt megszegte, azt is büntették.

Más források szerint nem a lelkész, hanem maga a vétkes sorolta el a bűneit és bűnbocsánatért esedezett.^[6]

A XVII. században már kissé szelídült a büntetés: a prédikációt a templomon kívül meghallgathatta a kiközösített.

A kiközösítés és az ezt követő visszafogadás (eklézsiakövetés) széles körben a XVIII. században kezdett elterjedni országszerte. A lelkész erkölcsre való felügyeletét a consistóriumok segítették. A consistórium tagok kötelessége volt bejelenteni a tapasztalt rendellenességeket.^[7]

A kiközösítést és az eklézsiakövetést II. József törölte el, de még a múlt század közepén is alkalmazták Erdély egyes vidékein,^[8] és másutt is.

„A kisújszállási anyakönyvi feljegyzések tanúsítják, hogy még az 1800-as évek első évtizedeiben oly intenzíven gyakorolják az egyházi fegyelmet, hogy a templom elhanyagolókat a gyülekezet előtt nyilvánosan büntették.”^[9]

2. A LAKI REFORMÁTUS EGYHÁZRÓL ÉS AZ EGYHÁZI FEGYELMET GYAKORLÓKRÓL

A reformáció viszonylag korán, már 1580-ban meghódította a lakiakat.[10] A legrégebb vizitációs jegyzőkönyv 1639. február 15-én rögzítette az egyház prédikátorának jövedelmeit: 10 köből bor, több szántóföld, keresztelekor pedig egy tyúk a járandósága.[11]

A legrégebb laki iratok regestruma szerint 1699-ben a papi javadalmazás réttel is bővült, ugyanis Szász Ilona asszony végrendeletében erről gondoskodott.[12]

A laki református egyház lelkészi hivatalában ma is megtalálható a legrégebb, ú.n. keskeny protokollum, amelyet 1753-ban Nádaskai András prédikátor kezdett el vezetni. Ebben az úrasztalához tartozó eszközök, a lelkész fizetése s az anyakönyvi rész után a 159-163. oldalon található „Az ecclesia fenyték gyakorlása 1758-1787” című rész, amely vizsgálódásunk alapját képezte.[13]

A jelzett években az egyházi fegyelem első számú őrei az alábbi lelkészek voltak:

1758-tól Füleki Sámuel

1763-tól Horváth Dániel

1772-től Váradi Lázár

1779-től Lebo János

1882-től Zilahy Csizmadia Sámuel

Fegyelmezési ügyekben is hű segítők a consistorium tagjai voltak. Személyükről a tárgyalt időszakban nem egy alkalommal pontos tudomásunk van:

Így 1759-ben a következők voltak tisztségviselők:

Halász Takách Sámuel főkurátor,[14] aki Borsod vármegye comissáriusa is volt, később igen tekintélyes alapítványt tett a Sárospataki és a Debreceni Kollégiumoknak; Bassó Péter és Miklós, Nagy Rátz János, Baranyai István, Zilahy Csizmadia József, Balogh György, Fodor György, Szászi István és Konyha István.

1778-ban Bassó István, Bassó Miklós, Halász Takách Mihály, Szászi István, Konyha István.

1782-ben Ns. Fazekas Márton kurátor, Ns. Kassai Balogh György, Ns. Bassó István, Ns. Barakonyi István, Ns. Halász Takách Mihály, Ns. Aszalay András, Ns. Vitárus Ferenc.[15]

3. A LAKI REFORMÁTUS EGYHÁZ FEGYELMEZÉSÉNEK BEMUTATÁSA (1758-1787)

A vizsgált időszak végén a laki népesség 650 fő volt, akik 126 házban laktak. Ebből 256 volt a felnőttek száma. Ezek megoszlása:

152 nemes

104 adózó.[16]

A református egyházhoz tartozott a népesség közel 90 %-a a XVIII. és a XIX. században. Így a vizsgált időszak felnőtt református lakóinak számát mintegy 230 főre tehetjük. (Az 1795-ben felépült új templom ülőhelyeinek számát 320-ra készítették.)

1758 és 1787 között 58 „vétkező” személyt jegyzett fel a protokollum, tehát nem jelentéktelen része ítéltetett az egyháznak eklézsiakövetésre.

A leggyakoribb vétségek, amiért „penitencia tartásra” és eklézsiakövetésre ítélték a híveket, a káromkodás és a lopás volt. A büntetéseknek több mint a felét tette ki (31.7 és 23.1 %)

Ezt követte a paráználkodás és a házastársi veszekedés 13 és 12 %-os arányban. Az összes vétségeknek mindössze negyedét tette ki a hamis esküvés, a templomi hangoskodás, a részegség, a pletykálás és a consistorium megvetése.

Szinte valamennyi vétség szerepel tehát, amelyet az első református zsinatok felsoroltak. (Kivétel a dohányzás, amelyet már e században úgy tűnik engedélyeztek, valamint az uzsora-kereskedelem.)

Meglepő ugyanakkor, hogy a zsinati határozatokban fel nem sorolt vétségek is előfordultak Lakon. Így a pletykálkodás, a házastársi veszekedés, a consistorok megvetése.

A laki református egyházban előfordult vétségeket az alábbi táblázat foglalja össze:

vétkezés faja:	ítéletek száma:	ítéletek %-a:	eklézsiakövetésre ítélték száma:
Káromkodás	26	31.7	18
Lopás	19	23.1	13
Paráználkodás	11	13.4	8
Házastársi veszekedés	10	12.1	6
Hamis esküvés	7	8.5	4
Templomi hangoskodás	3	3.6	3
Részegség	2	2.4	2
Pletykálkodás	2	2.4	2
Consistor megvetése	2	2.4	2
Összesen	82	100	58

A leggyakoribb vétségről, a káromkodásról elmondhatjuk, hogy már annak számított az „attázás”, a teremtetkezés” is.

„*Vitárus László minthogy „attával s teremttével” káromkodott újabban, az Úr Asztalától eltiltatik*” - olvashatjuk 1759-ben.

Máskor „szörnyű” és „fertelmes” jelzőkkel minősítették a káromkodást, nyilván nem bírta volna el a papír a súlyos szavakat.

„*Olasz János Iffjú szörnyű káromkodásáról jótévő, édes Istenét és a Szent Gyülekezetet penitentia tartás által megkövette.*” (1761)

Fertelmes káromkodásként vették az „ezer paraszt lelke” mondást és az Isten nevének „ördög attával” való szidását. (1778)

A vétkesség bizonyításához mindenkor két tanú kellett, ellenkező esetben felmentés született:

„*Jótsik Péter Úr káromkodását, minthogy két Úr elégséges Tanúkkal nem mutattatta, azért a Szent Consistórium előtt bűnösnek nem találtatott.*” (1762)

A bűn súlyosságának megfelelően kellett bűnhődni. A laki egyház esetében 3-6 napon át az istentiszteleten fel kellett állni. A gyülekezetbe való visszafogadás rendszerint a vásárnapi istentiszteleten történt. Így például

„*Varga György öt napi felállás után a káromkodás alól absolvált vasárnap reggel.*” - olvashatjuk 1786-ban.

Úgy látjuk, hogy a káromkodást talán a legsúlyosabban ítélték el, hiszen még a paráználkodásért sem kellett mindig olyan sok napon a templomban felállniuk. Így például:

„*Hámor Katalin mostmár Nagy István felesége harmadik nap reggel a Templomban fel állván absolváltatott.*”

A második leggyakoribb vétek a lopás volt: 13 személy 19 esetben követte el. A legkülönbözőbb tárgyakra irányult:

- *mezőgazdasági termékek: szőlő, széna, kukorica, dohány;*

- *ruházati cikkek: kendő, ingváll, csizma;*

- *gazdálkodási eszközök: fejsze, kantár, kötőfék.*

Három személy esetében olyan sok, hogy fel sem sorolták. Ugyancsak többszöri lopásban találták Varga Katót is, aki:

„*Tomorról Miser Házától 30 Poltás Kendőt, Legenyi Istvánnétól ismét egy ingvállat. Ecclesiakövetésre iducáltatott.*” - olvashatjuk 1768-ban.

A paráználkodás ugyancsak elől foglal helyet a gyakorisági sorrendben: 8 személy vétkessége 11 esetben jutott a consistórium tudomására.

Ebben különösen „jeleskedett” a nemesi származású Debretzeni Anna, aki harmadszor is „megfattyazott”, vagyis törvénytelen gyereket szült. Utoljára így örököltette meg a jegyzőkönyv:

„*harmadszori kurválkodásban való penitentia tartása, hogy három könyörgésben felállván vasárnap reggel a Templomban elbocsátassék, Istent és a Gyülekezetet megkövetvén ... absolváltatott.*”

Ugyancsak súlyos büntetést kapott Ns. Adorján Mihály és Nagy Istvánné:

„*Mind hat napokon reggel- és este, és vasárnap reggel a Templomban felállván penitentiáért absolváltattak.*” (1783)

A házastársi veszekedések résztvevőit is igyekezett a consistórium fékezni, javítani, mert találóan „ördöggel élésnek” mondták a házaspárok összekülönbözéseit. Volt eset, hogy az összeférhetetleneket különlakásra ítélték, miután az összebékítések nem jártak sikerrel. Így például Fazekas Istvánt és feleségét Perku Erzsébetet 1762-ben.

A laki református lelkészek és a consistórium úgy látjuk, mindig törekedett az igazságosságra. Nemest és nem nemest, szegényt és gazdagot egyaránt elítélték. Nem tettek kivételt a consistórium tagjaival, és azok rokonságával sem.

Elég csupán az alábbi táblázatot megnéznünk, mely az ú.n. „visszaesőket”, a többszöri vétkezőket mutatja betűrendben: (x-el jelöltük a consistórium tagok családjait)

név:	vétek:
Ns. Adorján Mihály	káromkodás
Ns. Balogh István (x)	káromkodás
Bal Pataki Julianna	paráználkodás
Ns. Debretzeni Anna (x)	paráználkodás
Ns. Fazekas István (x)	káromkodás
Horváth István	házastársi összekülönbözés
Öreg Ns. Kondás Deli István	lopás
Ns. Nagy István	lopás
Ns. Ifjú Nagy István	lopás
Ns. Nagy György	részegség
Ifjú Pap András	káromkodás
Szüts Erzsébet	lopás
Ns. Vitárus László (x)	káromkodás
Varga Kató	lopás
Ns. Zilahi Cs. József (x)	hamisesküvés

A többszöri vétkezők 66.6 %-a nemesi származású. Közülük öt családból kerültek ki consistórium tagok a XVIII. században.

A consistórium igazságosságra törekvését legjobban mutatja a Ns. Zilahy Cs. József esete, aki bár maga is tagja volt e testületnek, mégis többször elítélték.

„Zilahi Józseff Úr, mivel előre vakmerőlegesen megesküdött, hogy 8 Rudnál nem több azon Szőlő Föld, amely a mérés után 9-nél, tíznél is nagyobb lett, ezért a Gyülekezetet meg kell kövesse.” (1759)

1762-ben ugyancsak eklézsiakövetésre utasították, mert a prédikátort hamislelkűséggel vádolta, s ismételten hamisan esküdött.”

Az eset különlegessége, hogy Zilahi édesapja Zilahi Cs. János 1730-ban Zilah városából jött fel Lakra, mint prédikátor. Testvére ugyancsak lelkész volt, 1782-től éppen Lak községben.

A consistórium, amikor már nem tudott a többszöri visszaesőkre hatni, akkor a vétkezők tudomására hozta, hogy legközelebb a Nemes Tekintetes Vármegye kezére adja őket (azaz törvényre). Ilyen esetről olvashatunk 1782-ben, amikor a visszaesőket ú.n. alba levél adásra kötelezték:

„Alább megnevezett Személyek jelentjük, valahol illik, hogy már egy néhány rossz tselekedetben találtatván lopásban, egyebekben és e szerint mind Belső, mind Külső Bírák Uraiméknak sok bajok volt velünk; azért hogy több bajok, hogy ne lenne velünk és életünket meg jobbítanánk, tehát arra kötelezzük Magunkat ezen Albánk erejével, a Nemes

Consistórium előtt, hogy ha többé az eddig való meg feledkezésünkhöz hasonlókat tselekszünk, a Tekintetes Nemes Vármegye kezéhez adjanak Bírák Uraimék bennünket ezen albánkkal egyben. Szűts Erzsébet, Nagy István, Ifjú Nagy István.”

A templomi helyes viselkedés szorgalmazására 1763-ban ezt olvashatjuk a jegyzőkönyvben:

„Senki ezután a Templomban sem szóval, sem veszekedéssel ne botránkoztasson, se mások bántására ne szóljon vagy ne kiáltozzon, mert valaki ez után tapasztaltatik vagy Nemes vagy Nemtelen legyen, büntetését el nem kerülheti.”

Két ilyen esetet is találtunk 1767-ből és 1787-ből. Az egyiket így örökítette meg a protokollum:

„Idős és Ifjú Bassó Mihály Uraimék Feleségeik a Templombéli Széken Ülés miatt összeve háborodván, kívül osztán illetlen beszédekkel egymást illették. „

Mivel nyilván első alkalommal történhetett meg velük, a consistorok a paróchián békéltették meg őket, előttük követték meg egymást.

Az eklézsiakövetés a visszaesések ellenére komoly hatást gyakorolt a vétkezőkre. Mindenképpen szégyent jelentett. A szégyen nemegyszer igen látványosan is érzékelhető volt:

„Konyha Pál iszonyú káromkodásárul, Kondás Deli István hamis esküvésről sűrű könny hullatások között mindketten meg esett Bűnökrül mind a jó Istent, mind a Szent Gyülekezetet megbékéltették.” (1759)

A szégyent bizonyítja, hogy egy esetben, 1758-ban valaki még a nevét is kivakarta a jegyzőkönyvből.

4. ÖSSZEFOGLALÁS

A laki református egyház fegyelmezése 1758 és 1787 között kiterjedt mindazokra a vétségekre, amelyeket a legrégebbi református törvények felsoroltak. Kivételt csak azon bűnök képeztek, amelyek eme az időre már nem bizonyultak aktuálisnak. (Pl. dohányzás tiltása, uzsora kereskedelem.) Meglepő viszont az, hogy büntettek másért is, így a házastársak összekülönbözéséért, a pletykálkodásért, a consistórium tagjainak „megvetéséért”.

A felnőtt laki reformátusok számához viszonyítva (hozzávetőlegesen 230 fő) a három évtized alatt viszonylag kevés hívet kellett a consistóriumnak eklézsiakövetésre ítélni: 58 személyt 82 esetben. Az 58 „bűnben találtatott” egyén közül 15 bizonyult visszaesőnek, vagyis 25,8 %-uk. Ez a szám az egyházi fegyelmezés hatékonyságát mutatja, hasznosságát bizonyítja.

Jellemző, hogy a 82 esetből nőket csak 17 alkalommal kellett elítélni (20,3 %). Még jellemzőbb: hölgyeket káromkodásban, részegségben, hamis esküvésben nem találtak soha vétkesnek.

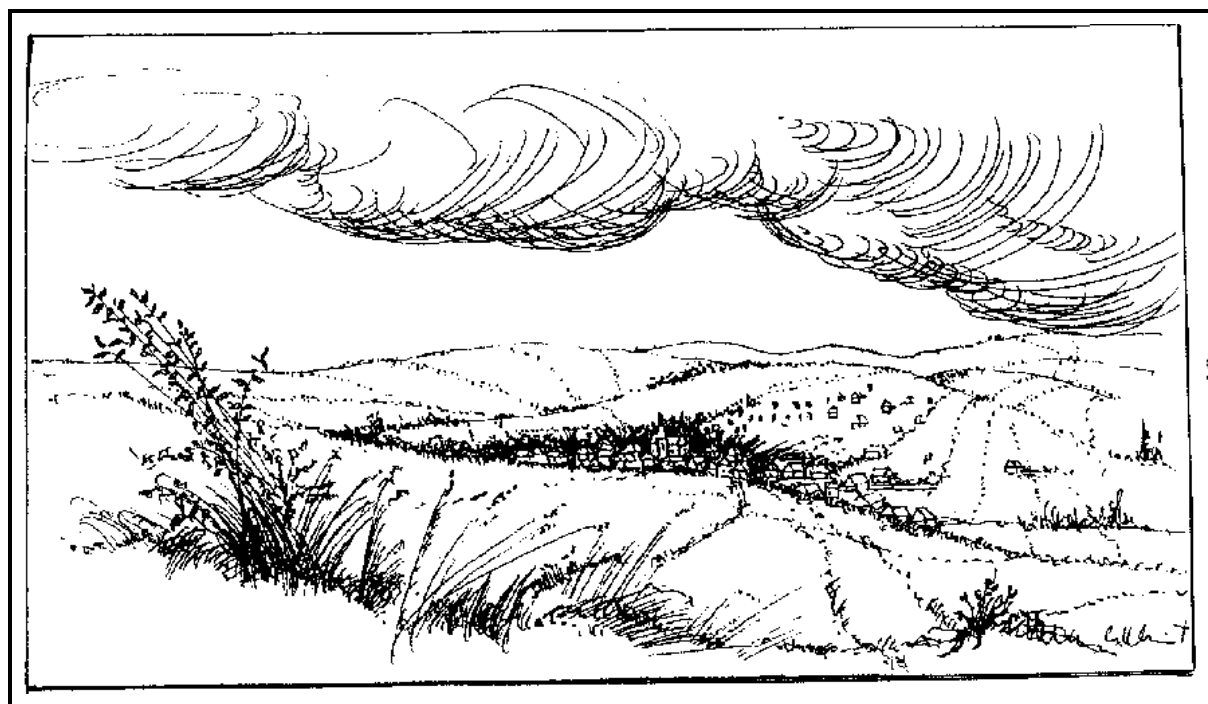
A büntetést leggyakrabban a káromkodásért, a lopásért és a paráznaságért kellett kiszabni. Gyakorisága miatt talán a káromkodásért szabták ki a legsúlyosabb büntetéseket. Nemegyszer „fertelmes” káromkodásért több napot kellett az istentiszteleten felállni, mint az enyhébb „paráznaságért”.

A lelkész és a consistórium tagjai mindig törekedtek az igazságosságra. Nemest, nemtelent, időst, fiatalot, nőt és férfit egyaránt elmarasztaltak. Nem tettek kivételt még a consistórium tagjaival sem.

Végül megállapíthatjuk, hogy az egyházi fegyelmezés hasznosságához - a visszaesők ellenére - nem fér kétség. Volt elrettentő hatása a kiközösítésnek, a kipellengérezésnek. A vétkesek legtöbbször nagy szégyenként élték át Lakon is, nem egyszer még férfiak is könnyüket hullatták.

JEGYZETEK

1. Barla Jenő: Eklézsiakövetés a régebbi kálvinizmusban = Protestáns Szemle 1909. 368. és 371. o.
2. Kiss Áron dr.: A XVI. században tartott református zsinatok végzései = Bpest, 1882. 240. o.
3. Barla Idézett mű 370. o. Érdekes megjegyeznünk, hogy az esetet Gárdonyi Géza szépirodalmi magaslatra emelte „A szép Dávidkáné” c. novellájában = Új Idő, 1898. 39. sz.
4. Szüts István: Debrecen szabad királyi város történelem II. kötet = Debrecen, 1871. 577. o.
5. Már Szegedi Gergely 1569 évben kiadott énekeskönyve nem véletlenül tartalmaz jó néhány bűnbánó éneket.
6. Vajda Károly: Hazai régi büntetések II. kötet = Bpest, 1907. 194. o.
7. Barla Id. mű 376. o.
8. Tárkányi Szüts Ernő: Az eklézsiakövetés = Néprajzi Lexikon, I. kötet = Bpest, 1977. 659. o.
9. Barla Jenő: Az 1562 évi debreceni hitvallástétel népies vonatkozásai = Ethnographia, 1908. 21. o.
10. Borovszky Sámuel: Borsod vármegye története = Bpest, 1909. 98. o.
11. Tiszáninneri Ref. Egyházkerület Sárospataki Levéltára. Laki Ref. Egyház Iratai I. doboz. Zilahy Károly curátor 1854 évi másolata a laki iratok regesztrumáról. 3. sorszám.
12. Ugyanitt: a Laki Reformata Lelkész javadalma a Protocollum mellyben a Borsodi Venerabilis Tractusban Lévo Prédicatorok, Oskola Mesterek jövedelmeik befoglaltatnak c. gyűjtemény I. kötete, 1639.
13. A laki Ref. Lelkészhivatalban őrzött Protokollum I. kötete 1753-1791. 159-163. o. Ezúton is köszönetet mondok Orbán Zoltán lelkész úrnak segítségéért.
14. Részletesebben Varga Gábor: Egy 1772-es laki végrendelet = Múzeumi Kurír, Debrecen, I. kötet 3. sz. 1987. 44-54. o.
15. Tiszáninneri Ref. Egyházkerület Spataki Levéltára. Visitációs jegyző-könyvek II. kötet 1757.
16. Dávid Sándor szerk.: Az első magyarországi népszámlálás = Bpest, 1965. 321. o.

Lak Hegymeg felől

IV. fejezet

A REFORMÁTUS EGYHÁZ ANYAKÖNYVEINEK TANULSÁGAI

Lak lélekszáma ebben a periódusban dinamikusan növekedett. 1825-re meghaladta a 800 főt.

A vizsgált időszakban a lakosság vallási megoszlása a következő arányt mutatja: reformátusok 85-86 %, római katolikusok 8-9 %, zsidók 4-5 %.

A református egyház anyakönyvei 1753-tól maradtak fenn. A XVIII. században is magyar nyelven vezették őket. A keresztelő lelkészek a tárgyalt időben a következők voltak:

Várad Lázár 1779-ig

Kapczy István 1800-ig

Lebo János 1782-ig

Sarudi István 1811-ig

Szalai János 1786-ig

Fazekas György 1813-ig

Zilahi Cs. Sámuel 1795-ig

Szeremlei Sámuel 1926-ig

Gödei István 1798-ig

1. CSALÁDNEVEK (1753-1800)

A családnév kutatásban példaként szolgáltak számomra Ördög Ferenc, (Személynév vizsgálatok Göcsej és Hetés területén) Molnár Ambrus, (Békés város történeti család és ragadványnevei), valamint Hajdú Mihály (Orosháza XVIII. századi személynévrendszere) kitűnő munkái.

A családnevek első előfordulását és alakváltozásának megjelenési évét feltüntettem ismertetésemben, noha a gyakoriság bemutatása érdekében valamennyi nevet és névváltozatot kigyűjtöttem, mind a születési, mind a házasságkötési, mind a halotti anyakönyvekből. ^[1]

A családnevek teljes számbavételéhez egy betűrendes névsort állítottam össze. A családnevek utáni évszámok az első előfordulásuk idejét jelzik, ezt követően egyenként megpróbáltam a családnevek etimológiáját megállapítani az alábbiak szerint:

- a) keresztnévi,
- b) helynévi,
- c) foglalkozási,
- d) népnévi,
- e) idegen eredetű,
- f) külső vagy belső tulajdonságra utaló.

A nevek egy részét sajnos nem tudtam megfejteni, részben saját tájékozatlanságom miatt. Másrészt azért, mert ehhez csupán a Magyar Nyelv Értelmező Szótárát, a Magyar Nyelv Történeti Etimológiai Szótárát és az Új Magyar Tájékoztatót volt lehetőségem tanulmányozni.

ADERJÁN; 1755: Adorján, 1760. Keresztnév.

ALLER; 1795: Német.

ALMÁSI; 1776: Valamelyik Almás helynévből, talán az Abaúj megyeiből.

ANDÓ; 1791: Keresztnév, becéző változata az Andrásnak. ^[2]

ANTAL; 1759: Keresztnév.
 ASZALAI; 1782: Feltehetően a közeli Abaúj megyei Aszaló helynévből.
 ÁTS; 1781: Foglalkozásnév.
 BAJI; 1768: Valamelyik Baj helynévből, talán a Szabolcs megyeiből.
 BAJNOK; 1756: Katonaságra utaló foglalkozásnév.
 BALÁZS; 1761: Balás. Keresztnév.
 BALOG; 1754: Külső tulajdonságra utal, balkezes.
 BARAKONYI; 1781: A közeli Torna megyei helynévből.
 BARANYAI; 1750: BARANYI, 1756. Baranya megye nevéből.
 BARTA; 1768: Keresztnév, a Bertalan változata.^[3]
 BATA; 1754: Keresztnévi eredetű lett apanévből keletkezett.^[4]
 BAZSÓ; 1753: Baso, 1755: Bassó. A Basileus keresztnévből.^[5]
 BÁGYONI; 1787: Bágyoni. Talán az egykori Hont megyei helynévből.
 BÁNYAI; 1787: Bányai. Feltehetően a Szatmár megyei helynévből....
 BÁNYI; 1789: Bányi. Talán a Nyitra megyei helynévből.
 BÁRÁNY; 1761: Bárány. Foglalkozásra vagy belső tulajdonságra utal.
 BERZI; 1757.. Berzi. Meghatározhatatlan helynévre utal.
 BEREZNAI; 1774: Bereznai. Talán a Máramarosi helynévből.
 BEZIN; 1793: Valószínűleg német.
 BÉRCI; 1774: Bértzi. Feltehetően a Zemplén megyei helynévből.
 BÉRES; 1756: Béres. Foglalkozásra vagy társadalmi helyzetre utalhat.
 BODNÁR; 1754: Bodnár. Foglalkozásnév.
 BOROS; 1755: Boros. Foglalkozásra vagy belső tulajdonságra utal.
 BORBÉLY; 1756: Borbél. Foglalkozásnév.
 BORZA; 1790: Borza. Talán az állatnévből hasonlóan a Tzuka névhez.^[6]
 BOSNYÁK; 1797: Bosnyák. Népnév.
 BOZA; 1773: Boza. Belső tulajdonságra utal, keletkeztetett a bodzából vagy a kunok kedvelt házi sörének nevéből.^[7]
 BŐR; 1766: Bőr. Foglalkozásra utaló név.
 BUDAI; 1768: Budai. valamelyik Buda helynévből, talán a közeli Heves megyeiből.
 CSAPÓ; 1760: Csapo. Foglalkozásnév, kötélgyártó, kötélcsapó.
 CSORBA; 1759: Tsorba. Külső tulajdonságra utal.
 DANKÓ; 1800: Dankó. A Dániel becézett alakjából.^[8]
 DAPSI; 1779: Dapsi. Ismeretlen eredetű helynévből.
 DARASKÓCI; 1786: Daraskótz. Ismeretlen eredetű helynévből.

DÁVID; 1780: Dávid Keresztnév.

DEBRECENI; 1754: Debretzeni. Debrecen város helynévből.

DELI; 1753: Deli. Katonáskodásra utaló foglalkozásnév, de külső tulajdonságra is utalhat. (Hatalmas termetű)

DEMETER; 1769: Demeter. Keresztnév.

DICHÁZI; 1792: Ditzházi. Az Abaúj megyei helynévből.

DIÓSZEGI; 1765: Diószeghi. Bihar vagy Posony megyei helynév valamelyikéből.

DOBÓ; 1787: Dobó. Patronimikum. (Apai névből lett családnév.)

DOBI; 1790: Dobi. Valamelyik Dob helynévből: vagy a Szabolcs vagy az egykori Szatmár megyeiből.

DÖMSÖDI; 1774: Dömsödi. Az egykorú Pest-Pilis-Solt vármegyei helynévből.

DRÓTOS; 1753: Drótos. Foglalkozásnév.

EGYED; 1760: Egyed. Keresztnév.

EGYEK; 1771: Egyek. Az egykori Szabolcs megyei helynévből.

ELEK; 1754: Elek. Keresztnév.

FAZEKAS; 1753: Fazekas. Foglalkozásnév.

FEJES; 1787: Fejes. Külső tulajdonságra utal. (Nagyfejű.)

FODOR; 1753: Fodor. Külső tulajdonságra utal. (Hullámos, göndör hajú.)

FÜSTI; 1775: Füsti. Ismeretlen, azonosíthatatlan helynévből.

GAJDOS; 1758: Gajdos. Szlovák, a foglalkozásra utaló „dudás” szóból.

GARADNAI; 1789: Garadnai. A borsodi vagy abaúji helynévből.

GARÁDI; 1775: Garádi. Valamelyik Nógrád megyei helynévből.

GÖDEI; 1795: Gödei. Feltehetően a Pest megyei helynévből.

GÖNCI; 1797: Göntzi. Az Abaúj megyei helynévből.

GÖRGEI; 1791: Görgei. Valamelyik Görgő helynévből, talán a közeli egykori Torna megyeiből, vagy Abaúj megyeiből.

GREGO; 1788: Grego. Szlovák.

GULYÁS; 1770: Gulyás. Foglalkozásnév.

GYARMATI; 1754: Gyarmati. Valamelyik Gyarmat helynévből. (Bars, Hont, Szatmár, Vas, Komárom, Sopron megyei.)

HAJDÚ; 1754: Hajdú. Katonáskodásra utaló foglalkozásnév.

HALÁSZ; 1754: Halász. Foglalkozásnév.

HALÁSZI; 1772: Halászi. Valamelyik Halászi helynévből, talán a közeli Heves megyeiből.

HIDEG; 1781: Hideg. Belső tulajdonságra utal.

HORBAI; 1783: Horbai. Ismeretlen helynévből.

HORKAI; 1779: Horkai. A Gömör- vagy Szepes megyei helynévből.

HORVÁT; 1754: Horváth. Népnév.

HUNYOR; 1784: Hunyor. Feltehetően külső tulajdonságra utal.

IBRÁNYI; 1800: Ibrányi. A Szabolcs megyei helynévből.

ILLYÉS; 1762: Illyés. Keresztnév.

ISTVÁN; 1787: István. Keresztnév.

JAKAB; 1783: Jakab. Keresztnév.

JANKAI; 1800: Jankay. A Bihar vagy Veszprém megyei helynévből.

JENEI; 1769: Jenei. Valamelyik Jenő helynévből. (Baranya, Bihar, Nógrád, Pest, Szolnok megyei)

JÓ; 1775: Joó. Belső tulajdonságra utaló.

JÓCIK; 1753: Jótzik. Talán belső tulajdonságra utaló, Lak község ugyanis a barkó nyelvjárás területére esik, ahol a „játszik” (jácik) „jócik”-ként hangzik ma is.

JOLSVAI; 1771: Jólsvai. Az egykori Gömör megyei helynévből.

JUHÁSZ; 1754: Juhász. Foglalkozásnév.

KAJTOR; 1789: Kajtor. Külső tulajdonságra utal. (Ferde növésű, hajlott hátú.)

KAPCI; 1798: Kaptzi. Ismeretlen helynévből.

KAPSZÁR; 1797: Kapszár. Ismeretlen, megfejtethetlen eredetű.

KARDOS; 1785: Kardos Katonáskodásra utaló foglalkozásnév.

KASSAI; 1794: Kassai. Az egykori Abaúj megyei helynévből.

KATONA; 1760: Katona. Katonáskodásra utaló foglalkozásnév.

KECSKÉS; 1784: Ketskés. Pásztorkodásra utaló foglalkozásnév.

KEREKES; 1773: Kerekes. Foglalkozásnév.

KERESKÉNYI; 1771: Kereskényi. Az egykori Hont megyei helynévből.

KIS; 1768: Kis, 1783: Kiss. Külső tulajdonságra utaló.

KISHÁZI; 1769: Kisházi; 1769: Kisházi. Az egykori Bihar megyei helynévből.

KIRÁLY; 1753: Király. Külső vagy belső tulajdonságra utaló, de az eredeti névviselő a király szolgája, serviense is lehetett.

KOCKA; 1756: Kotzka. Feltehetően külső tulajdonságra utal.

KOCSIS; 1780: Kotsis. Foglalkozásnév.

KONYHA; 1754: Konyha. Minden bizonnyal foglalkozásra utaló név.

KOVÁCS; 1770: Kováts. Foglalkozásnév.

KÓNYA; 1782: Kónya. Külső tulajdonságra utal. (Lógó, elálló fülű.)

KÖKÉNYESDI; 1753: Kökényesdi. Az egykori Bereg vagy Ugocsa megyei helynévből.

KÖVÉR; 1800: Kövér. Külső tulajdonságra utal.

KUTAS; 1781: Kutas. Foglalkozásnév.

KÜRTI; 1788: Kürti. valamelyik Kürt helységéből. (Borsod, Heves, Nógrád, Posony, Szolnok megyékben is előfordul.)

LABANC; 1794: Labantz. Tulajdonságra utaló név.

LACKÓ; 1789: Latzkó. Keresztnév, a László becézett alakja.

LADOS; 1792: Lados. Ismeretlen eredetű.

LAKATOS; 1775: Lakatos. Foglalkozásnév.

LAKÁNYI; 1757: Lakányi. Ismeretlen, feltehetően helynévi eredetű.

LASSÚ; 1790: Lassú. Belső tulajdonságra utaló név.

LÁSZLÓ; 1760: László. Keresztnév.

LÁZI; 1787: Lázi. Valamelyik helynévből, amelyek Máramaros, Nógrád, Liptó, Torna, Sáros megyékben találhatók.

LEBO; 1779: Lebo. Szlovák. (Jelentése: mert.)

LEGÉNDI; 1775: Legéndi. A Nógrád megyei helynévből.

LENKEI; 1775: Lenkei. Az egykori Gömör vagy Abaúj megyei helynévből.

LOSONCI; 1773: Losontzi. Az egykori Gömör megyei helynévből.

LOVÁSZ; 1793: Lovász. Foglalkozásnév.

LUKÁCSI; 1787: Lukátsi. Az egykori Torontál vagy Vas megyei helynévből.

MAI; 1764: Mai. Feltehetően tulajdonságra utaló név.

MACSONKA; 1781: Matsonka. Feltehetően szláv.

MACSONKAI; 1782: Matsonkai. Feltehetően helynévi eredetű.

MATYKÓ; 1777: Matykó. Feltehetően szlovák, keresztnév.

MISKOLCI; 1793: Miskoltzi. A Borsod megyei helynévből.

MIZSER; 1774: Miser. Feltehetően szlovák.

MOLNÁR; 1753: Molnár. Foglalkozásnév.

NÁDASKAI; 1757: Nádaskai. valamelyik Nádaska helynévből, talán éppen a közeli Abaúj megyeiből.

NAGY; 1756: Nagy. Külső tulajdonságra utal.

NAGYODI; 1762: Nagyodi. Az egykori Bars megyei Nagyod helynévből.

NÉMETI; 1759: Németi. valamelyik Németi helynévből. (Borsod, Abaúj, Bars, Ung, Zemplén, Hont megyében egyaránt található volt.)

NYÉKI; 1759: Nyéki. A Borsod megyei Nyék helynévből.

NOVÁK; 1785: Novák. Feltehetően szlovák.

OLASZ; 1768: Olasz. Népnév.

OLÁH; 1780: Oláh. Népnév.

ONDI; 1760: Ondi. Az egykori Zemplén megyei pusztá nevéből.

ORNYI; 1785: Ornyi. Ismeretlen helynévből.

OROSZ; 1798: Orosz. Népnév.

ORSI; 1770: Orsi. Ismeretlen helynévből.

ÖTVÖS; 1758: Ötvös. Foglalkozásnév.

PAP; 1758: Pap. Foglalkozásnév; de utalhat arra, hogy a név eredeti viselője a pap szolgája volt.

PAMLÉNYI; 1755: Pamlényi. Az egykori Abaúj megyei helynévből.

PÁLFI; 1795: Pálfi. 1797: Pállfi. Patronimikon.

PÁSZTOR; 1755: Pásztor. Foglalkozásnév.

PERÉNYI; 1762: Prinyi. 1765: Perényi. Az egykori Abaúj megye Perény nevű helynevéből.

PETŐ; 1780: Pető. Keresztnév.

PITALÓ; 1795: Pitaló. Megfejtethetlen eredetű, talán szlovák.

POLGÁR; 1799: Polgár. Az egykori Szabolcs megyei helynévből.

POLONAI; 1758: Polonai. Ismeretlen helynévi eredetű.

POLÓNYI; 1755: Polónyi. Az egykori Sáros vagy Gömör megyei Polóny helynévből.

POLYÁKI; 1781: Polyáki. Ismeretlen eredetű helynévből vagy talán a polák (lengyel) népnévből származhat.

PUSKÁS; 1795: Puskás. Katonáskodásra utaló foglalkozásnév.

RÁC; 1753: Rátz. Népnév.

RÉTI; 1775: Réty. Az egykori Zólyom megyei helynévből.

RIGÓ; 1785: Rigó. Valamilyen belső tulajdonságra utaló.

RÖCEI; 1799: Rötzei. Az egykori Gömör megyei helynévből.

RUSZKAI; 1771: Ruszkai. Az egykori Abaúji vagy Zempléni helynévből.

SÁNDOR; 1790: Sándor. Keresztnév.

SÁRKÁNY; 1800: Sárkány. Valamilyen belső tulajdonságra utal.

SELLYEI; 1789: Sellyei. Az egykori Nyitra vagy Somogy megyei helynévből.

SENKI; 1771: Senki. Belső tulajdonságra utaló.

SENNYEI; 1791: Sennyi. Feltehetően a Borsod megyei Sennye helynévből. (Bár Vas megyében is van Sennye.)

SIMON; 1790: Simon. Keresztnév.

SÓGOR; 1786: Sógor. valamilyen belső tulajdonságra utal.

STELLER; 1799: Steller. Német.

SUSKA; 1765: Suska. Megfejtethetlen. Minden bizonnyal szlovák.

SÜTŐ; 1771: Sütő. Foglalkozásnév.

SZABÓ; 1758: Szabó. Foglalkozásnév.

SZAKMÁRI; 1768: Szakmári. Az egykori Szatmár megyei helynévből.

SZÁSZI; 1754: Szászi. Az egykori Pozsony vagy Baranya megyei helynévből.

SZEGŐ; 1770: Szegő. Valószínűleg belső tulajdonságra utal.

SZALAI; 1782: Szalai. Az egykori Abaúj megyei helynévből.

SZELEI; 1794: Szelei. Valamelyik Szele helynévből. (Mátraszele, Tápiószele.)

SZENDI; 1794: Szendi. Feltehetően az egykori Abaúj megyei helynévből. (Ilyen helynév van Komárom és Somogy megyében is.)

SZENDREI; 1757: Szendrei. Valamelyik Szendrő helynévből, talán éppen az egykori Borsod megyeiből.

SZENTMIKLÓSI; 1777: Szentmiklósi. Valamelyik Szentmiklós helynévből. (Borsod, Bihar, Fejér, Moson, Szatmár megyékben.)

SZIKSZAI; 1791: Szikszai. Valamelyik Szikszó helynévből, ilyen van Abaúj és Heves megyékben is.

SZILVA; 1783: Szilva. Valamilyen belső tulajdonságra utal.

SZINAI; 1753: Sinai, 1756: Szinai. Az egykori Abaúj megyei helynévből.

SZOMOLYA; 1790: Szomolya. A Borsod vagy a Nógrád megyei helynévből.

SZOLNOKI; 1789: Szolnoki. Valamelyik Szolnok helynévből, a legvalószínűbb az Abaúj megyeiből, de lehet Szabolcs, Szolnok és Moson megyei is.

SZŰCS; 1756: Szűts. Foglalkozásnév.

TAHI; 1799: Tahi. Az egykori Pest-Pilis-Solt megyei helynévből.

TAKÁCS; 1773: Takáts. Foglalkozásnév.

TAMÁS; 1784: Tamás. Keresztnév.

TANDA; 1785: Tanda. Megfejtethetlen.

TÓBIÁS; 1794: Tóbiás. Keresztnév.

TÓT; 1753: Tót, 1754: Tóth, 1759: Toot. Népnév.

TÖRÖK; 1753: Török. Népnév.

TÓZSÉR; 1782: Tösér. Foglalkozásnév.

VADÁSZI; 1799: Vadászi. Valamelyik Vadász helynévből, ilyenek vannak Abaújban, Biharban és az egykori Arad vármegyében.

VAJTÓ; 1772: Vajtó. Foglalkozásnév.

VALKÓCI; 1791: Valkóti. Az egykori Bars megyei helynévből.

VARGA; 1753: Varga. Foglalkozásnév.

VAS; 1759: Vass, 1790: Vas. Külső tulajdonságra utaló metaforanév, de lehet foglalkozásra vonatkozó név is. (Vaskereskedő.)

VASI; 1758: Vasi. Vas megye nevéből eredhet.

VÁRADI; 1772: Váradi. Valamelyik Várad helynévből, amelyek több megyében találhatók: Bars, Bihar, Nyitra, Somogy.

VÁRALLYAI; 1799: Várallyai. Valamelyik Várallya helynévből. (Abaúj, Bereg, Nógrád, Sáros, Szepes, Pozsony, Trencsén egykori vármegyék.)

VESELÉNYI; 1788: Veselényi. Ismeretlen helynévből.

VERHONYA; 1800: Verhonya. Megfejtethetlen, feltehetőleg szlovák.

VÉKONY; 1791: Vékony. Külső tulajdonságra utal.

VINCE; 1794: Vintze. Személynév.

VITÁRIUS; 1757: Vitárus. Megfejtethetlen, feltehetően olasz vagy spanyol.

VOXMAN; 1777: Voxman. Német.

ZILAJI; 1754: Zilaji, és Zilahi, 1792: Zilai. Az egykori Szolnok-Dobokai helynévből.

ZABARI; 1795: Zabari. Az egykori Gömör megyeri helynévből.

ZOMBOR; 1795: Zombor. Valamelyik Zombor helynévből, amelyek a régi Zemplénben, Nógrádban és Biharban egyaránt megtalálhatók voltak.

A családnevek betűrendbeli felsorolása mutatja, hogy Lak község névanyaga - a 700-800 lélekszámot nézve - gazdagnak, változatosnak mondható. (205 családnév)

Ebben a felsorolásban minden név csak egyszer szerepel, akár egy személy viselte, akár mondjuk nyolcvan vagy száz. Tehát nem tekinthető másnak, mint a névanyag időrendi, alaki és jelentéstani adattárának, a névgyakoriságok, a jelentéstani kategóriák nem állapíthatók meg belőlük.

Felhasználható viszont arra, hogy segítségével bemutassuk, hogy az egyes évtizedekben mely és milyen típusú nevek kerültek be a családnévanyagba.

A laki anyakönyvek vezetésének kezdete miatt az első évtizedekben csak 8 évet vehettem (1753-1760).

Az I. időszak (1753-1760) nevei:

Adorján, Antal, Bajnok, Balog, Basó, Baranyai, Bata, Berzi, Béres, Bodnár, Borbély, Boros, Csapó, Csorba, Debreceni, Deli, Drótos, Elek, Egyed, Fazekas, Fodor, Gajdos, Gyarmati, Hajdú, Halász, Horváth, Jótzik, Juhász, Katona, Király, Konyha, Kotzka, Kökényesdi, Lákányi, László, Molnár, Nagy, Nádaskai, Németi, Nyéki, Olasz, Ondi, Ötvös, Pap, Pamlényi, Pásztor, Polonai, Polónyi, Rátz, Szászi, Szabó, Szendrei, Szinai, Szüts, Tóth, Török, Varga, Vasi, Vass, Vitárus, Zilahi.

Az I. időszak 61 családnévéből 60 (98,4 %) valószínűleg magyar névalakulással jött létre. A nevek döntő többsége földrajzi- és foglalkozásnév eredetű. (34 vagyis 55,6 %)

A 19 foglalkozásnév többsége alapvető, a falvakban nélkülözhetetlen mesterségeket takar. Vagyis a középkori feudális, önellátó jellegű termelést reprezentálja.

A 15 földrajzi helyre utaló családnévből 14 lokalizálható. Távolsági - kb. 100 km-nél többre - helyre csupán 5 név utal: Baranyai, Debreceni, Kökényesdi, Vasi, Zilahi.

Találkozhatunk 6 népnévi alakokkal és hat keresztnévi eredetűvel is.

A II. időszak: (1761-1770)

nevei betűrendben a következők: Baji, Balázs, Barta, Bárány, Bör, Budai, Demeter, Diószegi, Gulyás, Halászi, Illyés, Jenei, Kis, Kisházi, Kovács, Mai, Nagyodi, Orsi, Perényi, Suska, Szakmári, Szegő.

Meglepően kevés a 22 új családnév, hiszen az előző rövidebb időszaknak csak a 36 %-a, ami a község igen mérsékelt fejlődésének bizonyossága.

Itt is egyetlen vehető idegen névalakulatnak. Az újként megjelent családok eredetét 10 esetben (45 %) mutatják a földrajzi nevek, melyekből egy kivételével valamennyi lokalizálható. A szomszédos vármegyéből Abaúj, Heves, Szabolcs - 5 család, a távolabbi megyéből való 4 család.

Foglalkozási- és keresztnévi eredetű 4-4 család. (36.3 %)

A III. időszakban (1771-1780)

35 új családnév mutatható ki, ezek betűrendben az alábbiak: Almási, Aszalai, Bereznai, Bérci, Boza, Dabsi, Dávid, Dömsödi, Egyek, Füsti, Horkai, Garádi, Jolsvai, Joó, Kerekes, Kereskényi, Kocsis, Lakatos, Lebo, Legéndi, Lenkei, Losonci, Matykó, Miser, Oláh, Pető, Réti, Ruszkai, Senki, Sütő, Szentmiklósi, Takács, Vajtó, Váradi, Voxman.

Döntő többségük ismét magyar alakulat. (85.5 %) Egyetlen német és három feltehetően szlovák alakulattal találkozhatunk.

Most is figyelemreméltó - s a betelepedés tényét erősíti - az új családok nevének földrajzi lokalizálhatósága. (15 családnév, 48,5 %) Sőt még két család neve is feltehetően földrajzi név, noha a helye általam ismeretlen a Kárpát-medencében. (Dapsi, Füsti)

Közülük 6 család kb. 100 kilométeren túlról érkezhetett. (Zólyom, Nógrád, Pest, Bihar, Máramaros.) Feltűnően kevés a keresztnévi eredetű családok száma: Pető és Dávid.

A IV. időszak (1781-1790)

új családneveinek száma: 46. Betűrendben a következők: Ács, Barakonyi, Bágyoni, Bányai, Bányi, Borza, Daraskóci, Dobi, Dobó, Fejes, Garadnai, Grego, Hideg, Horbai, Hunyor, István, Jakab, Kajtor, Kardos, Kecskés, Kónya, Kutas, Kürti, Lackó, Lázi, Lassú, Lukácsi, Macsonka, Macsonkai, Novák, Ornyi, Polyáki, Rigó, Sándor, Sellyei, Simon, Sógor, Szalai, Szilva, Szolnoki, Szomolya, Tamás, Tanda, Tóbiás, Tözsér, Veselényi.

Miként az előző időszakban, itt is újra növekedett az új családnevek száma, ami a község fejlődését mutatja. Magyar alakulásmóddal keletkezett a nevek 91, 4 %-a, 4 családnév feltehetően szlovák alakulat.

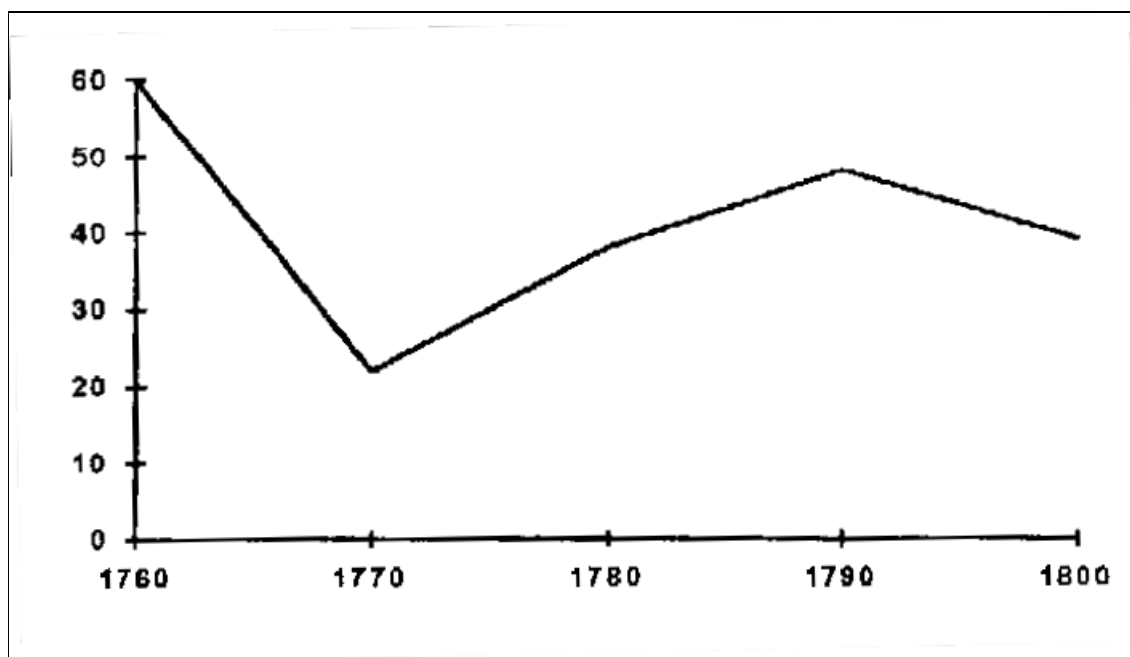
Még mindig első helyen találhatóak nagy számuk folytán a földrajzi névből alakult családok, annak ellenére, hogy számuk csökkenőben van. A 17 családnévből csupán hat „eredeztethető” távolabbi - kb. 100 kilométeren túli - helyről. (Nyitra, Szatmár, Nógrád és Vas megyék.)

Megnőtt viszont a tulajdonsági eredetű családnevek száma, ebben a periódusban már meghaladja a 21 %-ot.

Az V. időszakban (1791-1800)

41 új családnévvel találkozhatunk. Ezek a következők: Andó, Aller, Bezin, Bosnyák, Dankó, Demjén, Dicházi, Gödei, Gönci, Görgei, Ibrányi, Jankai, Kapci, Kapszár, Kassai, Kövér, Labanc, Lados, Lovász, Miskolci, Orosz, Pálfi, Pitaló, Polgár, Puskás, Rócei, Sárkány, Szelei, Sennyei, Szendi, Szikszai, Tahi, Vadászi, Valkóci, Várallyai, Verhonya, Vékony, Vince, Zabari, Zombor.

Úgy tűnik a népesség gyarapodása új lendületet kapott. A névalakulatokban feltűnően megemelkedett az idegen eredetűek száma: 8 új család. (19,4 %) Közülük 3 német és 5 feltehetően szlovák névalakulat. Ugyancsak feltűnő a földrajzi név eredetű családok számának növekedése: 19 család. (46,3 %) Többségük most is a közelebbi vármegyékbe lokalizálható.

A grafikon jól érzékelteti az új családok alakulását a vizsgált időszakban. Az 1770-es évtizedtől az új családnevek szinte egyenletes növekedésének lehetünk tanúi. A legrégebbi laki családok kétségtelenül az 1760 előtt feljegyzettek. Közülük néhány családnak ennél is korábbra tudjuk a „tösgyökerességét”, amint ez a dolgozat bevezetőjéből is kitűnik. Így a Deliek a XVI. században, a Bazsók és a Horvátok a XVII. század elején már birtokosok voltak a községben.

Az 1753-tól vezetett halotti anyakönyvben még feljegyezték olyan idős elhunytakat, akik egy vagy több évtizedet a XVII. század végén éltek. Ezek ugyancsak a legrégebbi laki családneveknek vehetők: Debreceniek, Fodorok, Halászkok és Konyhák.

	1760-ig	1770-ig	1780-ig	1790-ig	1800-ig
Keresztnévi eredetű családnevek száma:	7	4	2	6	5
%-a:	11,1	18,1	5,7	13	12,1
Földrajzi eredetű családnevek száma:	15	10	17	17	19
%-a:	24,5	45,4	48,5	36,9	46,3
Foglalkozásra utaló családnevek száma:	19	4	6	5	2
%-a:	31,1	11,1	17,1	10,8	4,8
Külső-belső tulajdonságra utaló családnevek száma:	9	3	1	10	4
%-a:	14,7	13,6	8,5	21,7	9,7
Népnévből keletkezett családnevek száma:	6	-	1	1	2
%-a:	9,8	-	2,8	2,1	4,8
Idegen eredetű (névalakulatú) családnevek száma:	1	1	4	4	8
%-a:	1,6	4,5	11,4	8,6	19,5

A táblázat kitűnően érzékelteti a földrajzi eredetű családnevek számának szinte egyenletes emelkedését. Ugyanakkor szembevetendő a foglalkozási eredetű családnevek számának szinte egyenletes csökkenése az évszázad végére.

A külső- és belső tulajdonságra utaló családnevek száma előbb enyhe csökkenést mutatott, majd az 1780-as évektől gyors növekedésüket láthatjuk, amit az utolsó évtizedben újabb apadás követett.

Az ú.n. „tősgyökeres” laki családnevek között 1760-ig megtalálható népnévi eredetű családnevek száma 6 volt, ez szinte alig változott a vizsgált évtizedben.

Ugyancsak feltűnően kevés az idegen nyelvi névalakulat, ez az utolsó évtizedben emelkedett csak jelentősebben. Így is a főljegyzett 205 különböző családnévnek több mint 90 %-a magyar névalakulat.

Lak Tomor felől

2. A LAKI CSALÁDNEVEK GYAKORISÁGA

Egy adott település névállományára nemcsak a nevek megléte, a nevek időrendi megjelenése, hanem a gyakorisága is jellemző.

Az anyakönyvek a gyakorisági sorrend bemutatásának nem a legszerencsésebb eszközei. Az adózók összeírásai és a nemesi összeírások ennél sokkalta pontosabban mutatják a gyakoriságot. Sajnos, mint a bevezetőben említettem, a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Levéltárban 1753 és 1800 közötti évekből illet nem tudtak számomra biztosítani. A vizsgált évekhez legközelebb egy 1804-ben nem nemeseket bemutató statisztikát tudtak mutatni, de ez neveket nem tartalmazott. 1809-ből pedig egy laki nemesi összeírást tudtak rendelkezésemre bocsátani.

Az anyakönyvek (születési, házassági és halotti) alapján az alábbi gyakorisági sorrendet mutatta 1753 és 1800 között:

(A családnevek utáni számok az előfordulás mennyiségét mutatják. A 205 különböző laki családnév összesen 1396 esetben szerepelt az anyakönyvekben.)

1.	Adorján	111		Szegő	12
2.	Tót	89	33-36.	Egyek	10
3.	Bazsó	81		Kis	10
4.	Konyha	71		Szászi	10
5.	Varga	66		Rác	10
6.	Horvát	55	37-40.	Bereznai	7
7.	Nagy	46		Dávid	7
8.	Bodnár	42		Miser	7
9.	Debreceni	41		Rigó	7
10.	Fazekas	41	41-49.	Aszalai	6
11.	Perényi	40		Ács	6
12.	Balog	28		Egyed	6
13.	Fodor	24		Németi	6
14.	Szabó	22		Oláh	6
15.	Olasz	21		Pamlényi	6
16.	Pap	20		Szűcs	6
17.	Szinai	20		Török	6
18.	Baranyai	18		Takács	6
19.	Halász	18	50-51.	Hajdú	5
20.	Antal	17		Sennyei	5
21.	Bajnok	17	52-57.	Andó	4
22.	Demeter	17		Bata	4
23.	Zilahi	17		Berzi	4
24.	Pető	16		Bőr	4
25-28.	Drótos	14		Halászi	4
	Gajdos	14		Gyarmati	4
	Jócik	14	58-69.	Balázs	3
	Vitarius	14		Fejes	3
29.	Nagyodi	13		Horkai	3
30-32.	Deli	12		Kajtor	3
	Molnár	12		Király	3

	<i>Kocka</i>	3		<i>Borza</i>	1
	<i>Kovács</i>	3		<i>Bosnyák</i>	1
	<i>Lackó</i>	3		<i>Boza</i>	1
	<i>Lebo</i>	3		<i>Budai</i>	1
	<i>Ötvös</i>	3		<i>Csapó</i>	1
	<i>Suska</i>	3		<i>Dankó</i>	1
	<i>Tamás</i>	3		<i>Dapsi</i>	1
70-100	<i>Baranyai</i>	2		<i>Daraskóci</i>	1
	<i>Béres</i>	2		<i>Diószegi</i>	1
	<i>Borbély</i>	2		<i>Dicházi</i>	1
	<i>Demjén</i>	2		<i>Dobó</i>	1
	<i>Csorba</i>	2		<i>Dömsödi</i>	1
	<i>Dobi</i>	2		<i>Elek</i>	1
	<i>Gulyás</i>	2		<i>Füsti</i>	1
	<i>Hideg</i>	2		<i>Garadnai</i>	1
	<i>Illyés</i>	2		<i>Garádi</i>	1
	<i>Jó</i>	2		<i>Gödei</i>	1
	<i>Juhász</i>	2		<i>Gönci</i>	1
	<i>Katona</i>	2		<i>Görgei</i>	1
	<i>Kisházi</i>	2		<i>Grego</i>	1
	<i>Kutas</i>	2		<i>Horbai</i>	1
	<i>Kürti</i>	2		<i>Hunyor</i>	1
	<i>Ornyi</i>	2		<i>Ibrányi</i>	1
	<i>Pálfi</i>	2		<i>István</i>	1
	<i>Polonai</i>	2		<i>Jakab</i>	1
	<i>Puskás</i>	2		<i>Jankai</i>	1
	<i>Sógor</i>	2		<i>Jenei</i>	1
	<i>Szalai</i>	2		<i>Jolsvai</i>	1
	<i>Szelei</i>	2		<i>Kapci</i>	1
	<i>Szilva</i>	2		<i>Kapszár</i>	1
	<i>Szolnoki</i>	2		<i>Kardos</i>	1
	<i>Tóbiás</i>	2		<i>Karsai</i>	1
	<i>Tőzsér</i>	2		<i>Kerekes</i>	1
	<i>Vas</i>	2		<i>Kereskenyi</i>	1
	<i>Váradi</i>	2		<i>Kecskés</i>	1
	<i>Veselényi</i>	2		<i>Kocsis</i>	1
	<i>Voxman</i>	2		<i>Kónya</i>	1
	<i>Vadászi</i>	2		<i>Kökényesdi</i>	1
101-205.	<i>Almási</i>	1		<i>Kövér</i>	1
	<i>Aller</i>	1		<i>Labanc</i>	1
	<i>Bai</i>	1		<i>Lados</i>	1
	<i>Barta</i>	1		<i>Lakányi</i>	1
	<i>Bágyoni</i>	1		<i>Lakatos</i>	1
	<i>Bányai</i>	1		<i>Lassú</i>	1
	<i>Bányi</i>	1		<i>László</i>	1
	<i>Bárány</i>	1		<i>Lázi</i>	1
	<i>Bezin</i>	1		<i>Legéndi</i>	1
	<i>Bérci</i>	1		<i>Lenkei</i>	1
	<i>Boros</i>	1		<i>Losonci</i>	1

<i>Lovász</i>	<i>1</i>	<i>Sellyei</i>	<i>1</i>
<i>Lukácsi</i>	<i>1</i>	<i>Senki</i>	<i>1</i>
<i>Mai</i>	<i>1</i>	<i>Simon</i>	<i>1</i>
<i>Macsonka</i>	<i>1</i>	<i>Steller</i>	<i>1</i>
<i>Macsonkai</i>	<i>1</i>	<i>Sütő</i>	<i>1</i>
<i>Miskolci</i>	<i>1</i>	<i>Szakmári</i>	<i>1</i>
<i>Nádaskai</i>	<i>1</i>	<i>Szendi</i>	<i>1</i>
<i>Novák</i>	<i>1</i>	<i>Szendrei</i>	<i>1</i>
<i>Nyéki</i>	<i>1</i>	<i>Szentmiklósi</i>	<i>1</i>
<i>Ondi</i>	<i>1</i>	<i>Szikaszai</i>	<i>1</i>
<i>Orsi</i>	<i>1</i>	<i>Szomolya</i>	<i>1</i>
<i>Orosz</i>	<i>1</i>	<i>Tahi</i>	<i>1</i>
<i>Pásztor</i>	<i>1</i>	<i>Tanda</i>	<i>1</i>
<i>Pitalkó</i>	<i>1</i>	<i>Vajtó</i>	<i>1</i>
<i>Polgár</i>	<i>1</i>	<i>Valkóci</i>	<i>1</i>
<i>Polónyi</i>	<i>1</i>	<i>Várallyai</i>	<i>1</i>
<i>Polyáki</i>	<i>1</i>	<i>Vasi</i>	<i>1</i>
<i>Réti</i>	<i>1</i>	<i>Verhonya</i>	<i>1</i>
<i>Rőcei</i>	<i>1</i>	<i>Vékony</i>	<i>1</i>
<i>Ruszkai</i>	<i>1</i>	<i>Vince</i>	<i>1</i>
<i>Sándor</i>	<i>1</i>	<i>Zabari</i>	<i>1</i>
<i>Sárkány</i>	<i>1</i>	<i>Zombor</i>	<i>1</i>

A gyakorisági táblázatból látható, hogy néhány családnév igen nagy megterheltségű. (Adorján, Tót, Bazsó, Konyha, Varga, Horvát, Nagy, Bodnár, Debreceni, Fazekas, Perényi) Ez azt jelenti, hogy a 11 leggyakrabban bejegyzett család viselte az összes feljegyzett nevek közel felét. (47,2 %-át!)

Ha hozzávesszük a 10-nél többször előfordult családneveket (Balog, Fodor, Szabó, Olasz, Pap, Szinai, Baranyai, Halász, Antal, Bajnok, Demeter, Zilahi, Pető, Drótos, Jócik, Vitarius, Nagyodi, Deli, Molnár, Szegő, Egyek, Kis, Rác), akkor azt látjuk, hogy a 36 leggyakrabban bejegyzett laki családnév teszi ki az összes feljegyzett nevek 76,4 %-át.

A sok azonos nevű nagy száma arra enged következtetni, hogy egységes etnikumról van szó. Az azonos nevűek döntő többsége rokonsági kapcsolatokat is jelentett.

A csak egyszer előfordult nevek száma 105, ami az anyakönyvben szereplő összes név-bejegyzésnek csak a 7,1 %-a.

Érdemes összevetnünk az anyakönyvek alapján készült gyakorisági táblázatot az 1809. évi nemesi összeírással, annak ellenére, hogy az nem tartozik az általunk vizsgált időszakba.

Az 1809. évi nemesi összeírás nyomán készített gyakorisági táblázat:

1.	<i>Adorján</i>	40	<i>személlyel</i>
2.	<i>Bazsó</i>	27	<i>"</i>
3.	<i>Andó</i>	21	<i>"</i>
4.	<i>Nagy</i>	19	<i>"</i>
5.	<i>Baranyai</i>	15	<i>"</i>
6.	<i>Vitárus</i>	13	<i>"</i>
7.	<i>Bajnok</i>	11	<i>"</i>
8.	<i>Olasz</i>	10	<i>"</i>

9.	<i>Szabó</i>	9 "
10.	<i>Debreceni</i>	8 "
	<i>Dávid</i>	8 "
	<i>Jócik</i>	8 "
14.	<i>Egyed</i>	7 "
15-18.	<i>Balogh</i>	6 személyel
	<i>Bodnár</i>	6 "
	<i>Demeter</i>	6 "
	<i>Csorba</i>	6 "
19-20.	<i>Fazekas</i>	5 "
	<i>Téglási</i>	5 "
21-22.	<i>Nagy</i>	4 "
	<i>Rác</i>	4 "
	<i>Szinai</i>	4 "
23-24.	<i>Horkai</i>	3 "
	<i>Várallyai</i>	3 "
25-27.	<i>Beke</i>	1 "
	<i>Bereznai</i>	1 "
	<i>Tolvaj</i>	1 "

Ezen a táblázaton mindössze 3 új név szerepel az 1753-1800 között bejegyzett nemesi családokhoz viszonyítva. Ezekből is 2 mindössze egyszeri előfordulású. (Lakon szolgáló elszegényedett nemesi fiúk.) Érdekes, hogy az Adorján és a Bazsó család itt is vezeti a gyakorisági listát. Ugyanígy tartotta helyét a Nagy és a Szabó familia is. (Az anyakönyvek alapján készült listán az előttük, közöttük szereplő Tót, Konyha, Varga családok nem voltak nemesek.)

A Baranyaiak, a Vitáriusok és az Olaszok kicsit előrébb kerültek. A gyakorisági lista első 11 helyén álló családokból napjainkra már több kihalt: a Horvát, a Bodnár, a Debreceni és a Fazekas.

A laki családnevek jelentéstani bemutatását a gyakorisági lista segítségével az alábbi táblázatban foglaltuk össze:

Jelentéstani felosztási alap	A családnevek előfordulásának száma	Az összes névbejegyzés %-a
Földrajzi (hely) névből alakult családnevek	294	21,1
Foglalkozásra utaló családnevek	385	27,3
Keresztnévi (apanévi) eredetű családnevek	287	20,3
Emberi tulajdonságra utaló családnevek	184	13
Népnévi eredetű családnevek	189	13,4
Idegen eredetű családnevek	52	3,6
Társadalmi helyzetre utaló családnevek	5	0,3
Összesen:	1396	100

A legtöbbször előfordult laki családnevek foglalkozásnévből származnak. A keresztnév és a földrajzi eredetű családokkal együtt az összes feljegyzett nevek több mint kétharmadát adják.

A temető

3. RAGADVÁNY NEVEK

A laki anyakönyvekben bejegyzett családneveknek csak 6,2 %-a ragadványnév, tehát nem tekinthető jellemzőnek.

Laki érdekesség, hogy amíg a magyar családok esetében következetesen alkalmazta a lelkészek sora (1753-1800 között 6 prédikátor szolgált) a kettős névhasználatot. addig a cigányok esetében a „Tzigány” szó szerepelt minden esetben mintegy vezetéknévként, s ezt követte egy megkülönböztető név. (Pl. Hibi, Hubi, Csáró stb.)

A laki ragadványnevek bemutatását jelentéstani csoportosításban végezzük, a családnév után feltüntetjük az első előfordulás évét, zárójelben pedig azt, hogy hányszor szerepel az anyakönyvben.

1. Nép (nemzetiség) névi eredetű ragadványnevek:

<i>Cigány András,</i>	<i>1768. (4)</i>
<i>Cigány Dani,</i>	<i>1757. (1)</i>
<i>Cigány Csáró,</i>	<i>1779. (1)</i>
<i>Cigány Hibi,</i>	<i>1787. (1)</i>
<i>Cigány Gagyi,</i>	<i>1756. (2)</i>
<i>Cigány Jónás,</i>	<i>1754. (3)</i>
<i>Cigány Hubi,</i>	<i>1780. (1)</i>
<i>Cigány Lásó,</i>	<i>1785. (1)</i>
<i>Cigány Kis,</i>	<i>1759. (1)</i>
<i>Cigány Lázár,</i>	<i>1760. (1)</i>
<i>Cigány Lázi,</i>	<i>1785. (3)</i>
<i>Cigány Nagy,</i>	<i>1754. (2)</i>
<i>Cigány Mátyás,</i>	<i>1768. (1)</i>
<i>Rác Nagy János,</i>	<i>1785. (1)</i>
<i>Tót Varga Mihály,</i>	<i>1776. (1)</i>

2. Foglalkozásból eredő ragadványnevek:

<i>Csordás Basó István,</i>	<i>1761. (2)</i>
<i>Gulyás Drótos András,</i>	<i>1788. (1)</i>
<i>Gulyás Sándor János,</i>	<i>1771. (2)</i>
<i>Juhász Kis János,</i>	<i>1756. (1)</i>
<i>Juhász Bányai István,</i>	<i>1792. (1)</i>
<i>Kondás Deli István,</i>	<i>1754. (2)</i>
<i>Kondás Hajdú György,</i>	<i>1779. (1)</i>
<i>Kondás Kinsi György,</i>	<i>1790. (1)</i>
<i>Kondás Gyarmati András,</i>	<i>1754. (1)</i>
<i>Kondás Szabó Mihály,</i>	<i>1758. (1)</i>
<i>Kondás Perényi András,</i>	<i>1768. (1)</i>
<i>Kovács Szabó András,</i>	<i>1773. (1)</i>
<i>Ménes Pásztor Erzsébet,</i>	<i>1791. (1)</i>
<i>Pásztor Bata András,</i>	<i>1783. (1)</i>
<i>Pásztor Nagy János,</i>	<i>1792. (!)</i>

<i>Pásztor Ferenc András,</i>	1797. (1)
<i>Szabó Nagy Pál,</i>	1760. (2)
<i>Takács Mityu András,</i>	1780. (1)

3. Más földrajzi helyre, eredeti lakhelyre utaló ragadványnevek:

<i>Féti Horvát István,</i>	1763. (1)
<i>Kassai Buti György,</i>	1779. (1)
<i>Laki Konyha András,</i>	1779. (1)
<i>Macsonkai Tót András,</i>	1782. (1)
<i>Osztobári Horvát András,</i>	1761. (1)
<i>Szemerei Szemere Katalin,</i>	1798. (1)
<i>Szendrei Szabó István,</i>	1773. (1)
<i>Szászi Nagy István,</i>	1784. (5)
<i>Visnyai Molnár Judit,</i>	1758. (1)
<i>Zilahi Csizmadia József,</i>	1754. (6)

4. Külső vagy belső tulajdonságból eredő ragadványnevek:

<i>Csörbik Varga Péter,</i>	1771. (1)
<i>Nagy Varga Péter,</i>	1771. (1)
<i>Nagy Rác János,</i>	1776. (2)
<i>Suska Tót István,</i>	1757. (4)
<i>Nagy Basó Mihály,</i>	1770. (1)

5. Másik családnévből alakult ragadványnevek:

<i>Konyha Adorján István,</i>	1792. (1)
<i>Halász Takács Mihály,</i>	1753. (12)
<i>Pap Szász Ferenc,</i>	1792. (1)

6. A községen belüli lakhelyre utaló ragadványnevek:

<i>Felső Adorján István,</i>	1770. (1)
<i>Felső Bazsó István,</i>	1757. (1)

A leggyakoribb laki ragadványnevek a népnévből alakultak: 24 (25,8 %) Ezt követik a foglalkozásnévi majd a más földrajzi helyre utaló ragadványnevek gyakorisága. (22 = 23,6 % és 20 = 21,5 %)

A más családnévből keletkezett ragadványneveket 16 esetben jegyezték be az anyakönyvbe, ami 17,2 %-nak felel meg. Kevés az emberi tulajdonságra és a községen belüli lakhelyre utaló ragadványnevek száma. (9,6 és 2,1 %)

A ragadványnevek gyakorisági sorrendje a következő:

1.	<i>Halász Takács</i>	12 bejegyzés
2.	<i>Zilahi Csizmadia</i>	6 bejegyzés
3.	<i>Szászi Nagy</i>	5 bejegyzés
4-5.	<i>Cigány András</i>	4 bejegyzés
	<i>Suska Tót</i>	4 bejegyzés
6-7.	<i>Cigány Lázi</i>	3 bejegyzés
	<i>Cigány Jónás</i>	3 bejegyzés
8-15.	<i>Cigány Nagy</i>	2 bejegyzés

<i>Cigány Gagy</i>	<i>2 bejegyzés</i>
<i>Csordás Bazsó</i>	<i>2 bejegyzés</i>
<i>Gulyás Sándor</i>	<i>2 bejegyzés</i>
<i>Halász Pető</i>	<i>2 bejegyzés</i>
<i>Kondás Deli</i>	<i>2 bejegyzés</i>
<i>Nagy Rác</i>	<i>2 bejegyzés</i>
<i>Szabó Nagy</i>	<i>2 bejegyzés</i>

Az egyszer előfordultakat szükségtelennek látom felsorolni, hiszen áttekintésük az előzőekből egyértelmű.

ÖSSZEFOGLALÁS

Annak ellenére, hogy az anyakönyvek névanyaga nem alkalmas Lak község névanyagának teljesség igényű bemutatására, mégis úgy vélem, a vizsgálódás nem volt haszontalan.

Sikerült megállapítani, melyek voltak Lakon a „tősgyökeres” családok, s ezek mely családokkal egészültek ki a XVIII. század végéig.

Sikerült a családnévanyag jelentéstani elemzésével bemutatni az egyes családnevek keletkezésének eredetét, nemegyszer földrajzilag is lokalizálhatóan.

A laki családnevek 90 %-a magyar névalakulat. A község nemesi többségű lakosságára jellemző, hogy igen nagyszámú a helynévi eredetű, „i”-képzővel keletkezett név.

A ragadványnevek és becenevek kevés volta nem tette lehetővé a mélyebb elemzésüket.

A családnevek fokozatos gazdagodása - a gyakoriság tükrében - megmutatta, hogy Lak népessége egyenletesen fejlődött az évszázad végéig.

4. A HÁZASSÁGI KAPCSOLATOK FÖLDRAJZI IRÁNYA (1753-1825)

A „Laki Nemes Reformáta Eclésia” házasságkötési bejegyzéseit az egyház legrégibb protokolluma az ú.n. „keskeny protocollum” a 101. laptól tartalmazza a „Házasultaknak neveik” címmel.

Az első bejegyzést Tiszteletes Kökényesdi Pál 1753. szeptember 5-én tette:

„Török Mihály Deli Katalinnal meg eskettettek, minek utána tovább Esztendőnél Hit nélkül éltenek, vándorlásban.”

A házasságokat a régi mondás értelmében - „Téli kutya, nyári mennyasszony egy sem jó” - kizárólag az őszi, még inkább téli, ritkábban a tavaszi hónapokban tartották. Csak egészen elvétve találkozunk nyári hónapokbeli bejegyzéssel. Az is rendszerint cigányok esetében történt, akik úgy látszik ráérték nyáron is esküvéssel foglalkozni.

Így például 1768. augusztus 5-én ezt a bejegyzést találjuk:

„Budai Gyurka Szakátsibul el vévén feleségül Tzigány Mátyás vajda Leányát Klárát, Házassági Hit által egybe szerkesztettek.”

Ugyancsak ilyen kivétel a lelkész Szalai János esküvője 1782. július 4-én a laki akkori lelkész Lebo János lányával, Johannával. Nyilván őket sem szorította a nagy nyári munkák rendje.

A nyári kivételek között néhány esetben előfordul tehetősebb nemesi család is. Így 1783-ban, május 29-én kötött házasságot:

„Nemes Nemzetes Kassai Balogh György Uram Tiszteletes és Nemes Szikszai János árvájával Sófiával.”

A házasságkötéseknél az esetek többségében erősen figyelembe vették, hogy nemes nemessel házasodjon. Kivételek azért szép számmal akadtak.

A laki házasságkötési anyakönyvek sokszempontú tanulmányozás lehetőségét rejtik. Idő hiányában jelen esetben mindössze egyetlen szempontot kívánunk kiemelni: nevezetesen azt a tényt, hogy a XVIII. század második felében és a XIX. század elején a laki népesség ösztönösen mennyire igyekezett elkerülni az ú.n. „beltenyésztést” illetve annak káros következményeit.

Szerencsénkre az anyakönyvben feljegyezték a mennyasszony vagy a vőlegény „illetőségét” feltehetően minden esetben.

1753 és 1825 között bejegyezték összesen 415 esküvőt. Ebből 227 esetben az egyik fél nem laki lakos. (54,6 %!) Tehát elmondhatjuk, hogy előszeretettel házasodtak a lakiak más faluból, és más falubeliek is szívesen választottak laki lányt.

Először nézzük meg a nem laki házasfelek lakóhelyének földrajzi megoszlását az egykori történelmi vármegyénként. (Fényes Elek: Magyarország geográfiai szótára = Pest, 1851)

A menyasszonyok lakóhelye:

Borsod vármegye	72 esetben	68,5 %
Abaúj-Torna vármegye	30 esetben	28,5 %
Gömör vármegye	3 esetben	2,9 %
Összesen:	105 esetben	100 %

A vőlegény lakóhelye:

Borsod vármegye	68 esetben	55,7 %
Abaúj-Torna vármegye	51 esetben	41,8 %
Gömör vármegye	1 esetben	0,8 %
Szabolcs vármegye	1 esetben	0,8 %
Zemplén vármegye	1 esetben	0,8 %
Összesen:	122 esetben	100 %

A táblázatokból egyértelműen látható, hogy a Lakra beházasodó „férfi-nép” száma meghaladta az idegenből hozott menyasszonyok számát. A nem laki házaspároknak ők az 53,7 %-át teszik ki.

A vőlegények esetében érzékelhető, ők azok akik inkább messzebb vidékekről is jöttek. Amíg a menyasszonyok 68,5 %-a megyebeli községekből választott, addig a vőlegényeknek csak 55,7 %-a borsod-megyei.

Az „idegen” vármegyék között mindkét nemnél egyértelműen vezet a szomszédos Abaúj-Torna. Természetesen innen is jóval több a vőlegények, mint a menyasszonyok száma.

Kissé érthetetlen, vagy legalábbis ismereteink szerint jelenleg nem magyarázható, hogy a másik szomszédos Gömör vármegye milyen kis százalékban szerepel mindkét nemnél.

Ugyancsak érdekes, hogy igazán távolabbi helyekről csupán két vőlegény érkezett, egyik Szabolcsból, másik Zemplénből.

A nem laki házaspárok összesítő táblázata:

Borsod vármegye	140 esetben	61,6 %
Abaúj-Torna vármegye	81 esetben	35,7 %
Gömör vármegye	4 esetben	1,7 %
Szabolcs vármegye	1 esetben	0,4 %
Zemplén vármegye	1 esetben	0,4 %
Összesen:	227 esetben	100 %

A továbbiakban érdemes megnéznünk községenként azt, hogy honnan jöttek a házasulandó férfiak és nők. A község neve melletti szám azt mutatja, hogy mennyien kötöttek laki lakosokkal házasságot.

1.	Alsóvadász	20	8,8 %
2.	Hegymeg	18	7,9 %
3.	Balajt	16	7 %
4.	Borsod	14	6,1 %
5-6.	Kupa	13	5,7 %
	Szakácsi	13	5,7 %

7-8.	Szikszo	8	3, 5 %
	Tomor	8	3,5 %
9.	Damak	6	2, 6 %
10.	Ládbesenyő	5	2,4 %
11-12.	Selyeb	4	2,2 %
	Szendrő	4	2,2 %
13-19.	Abod	3	1,3 %
	Felső-Méra	3	1,3 %
	Felső-Vadász	3	1,3 %
	Kázmárk	3	1,3 %
	Kis-Kinizs	3	1,3 %
	Meszes	3	1,3 %
	Sáp	3	1,3 %
20-33.	Barcika	2	1,1 %
	Felső-Dobsza	2	1,1 %
	Gagybátor	2	1,1 %
	Horka	2	1,1 %
	Jánosd	2	1,1 %
	Kassa	2	1,1 %
	Kis-Tokaj	2	1,1 %
	Nagy-Kinizs	2	1,1 %
	Miskolc	2	1,1 %
	Mezőkeresztes	2	1,1 %
	Szalaszend	2	1,1 %
	Szederkény	2	1,1 %
	Vámos	2	1,1 %
	Ziliz	2	1,1 %
35-63.	Almás	1	0,6 %
	Baksa	1	0,6 %
	Baktakék	1	0,6 %
	Becskeháza	1	0,6 %
	Berente	1	0,6 %
	Csaba	1	0,6 %
	Csécs	1	0,6 %
	Csobád	1	0,6 %
	Dicháza	1	0,6 %
	Ecseg	1	0,6 %
	Fony	1	0,6 %
	Fúrókércs	1	0,6 %
	Gagyvendégi	1	0,6 %
	Hernádnémeti	1	0,6 %
	Hoporty	1	0,6 %
	Kazinc	1	0,6 %
	Kánó	1	0,6 %
	Martonyi	1	0,6 %
	Putnok	1	0,6 %
	Radostyán	1	0,6 %
	Sajókápolna	1	0,6 %
	Sajólenke	1	0,6 %

Sámson	1	0,6 %
Szalonna	1	0,6 %
Szászfa	1	0,6 %
Vajda	1	0,6 %
Zubogy	1	0,6 %

A gyakorisági sorrendet nézve megállapíthatjuk: A községek nagy szóródást mutatnak, hiszen 63 faluval kerültek a lakiak a házasságkötések során kapcsolatba.

Az első hat helyen szereplő falvakkal - Alsóvadász, Hegymeg, Balajt, Borsod, Kupa, Szakácsi - rendkívül szorosnak, szinte rendszeresnek mondható a lakiak kapcsolata. Hiszen az összes nem laki házaspárnak a 41,4 %-a került innen ki. (= 94 házaspár.)

Érdekes, hogy ezekből csupán Balajt, Hegymeg és Szakácsi szomszéd község, Alsóvadász mintegy 13 kilométerre fekszik Abaújban, s ugyancsak abaúji helység Kupa is kb. 8-9 kilométernyire. Borsod távolsága pedig mintegy 13-14 kilométer.

A másik három falu olyan közel van, hogy itt mindenki kitűnően ismeri egymást még a mai, nagyobb lélekszám esetében is.

A leggyakoribb párvalasztásnál kimutatott községek esetében tehát mind az ismeretség, mind a közvetítő tényezők (előzőleg onnan házasodtak, vásárok, kommandálók stb.) egyaránt szerepet játszhattak.

A 20 kilométernél távolabbi helyekről jöttek alacsonyabb száma kétségkívül azt a tényt erősíti, hogy a párvalasztók családjai igen komolyan vették a másik családokról előzőleg kialakítható kép gondosságát.

Vessünk még egy pillantást arra, hogy a gyakoriság miként alakult külön a menyasszonyok és külön vőlegények esetében:

A nem laki lakos

menyasszony

Hegymegi	9 esetben
Szakácsi	9 esetben
Balajti	8 esetben
Alsóvadászi	7 esetben
Kupai	7 esetben
Borsodi	5 esetben
Tomori	5 esetben
Szikszói	4 esetben
Damaki	3 esetben
Ládbesenyői	3 esetben
Meszesi	3 esetben
Selyebi	3 esetben
Szendrői	3 esetben

vőlegény

Alsóvadászi	13 esetben
Hegymegi	9 esetben
Borsodi	9 esetben
Balajti	8 esetben
Kupai	6 esetben
Szakácsi	4 esetben
Szikszói	4 esetben
Abodi	3 esetben
Damaki	3 esetben
Felső Mérai	3 esetben
Tomori	3 esetben

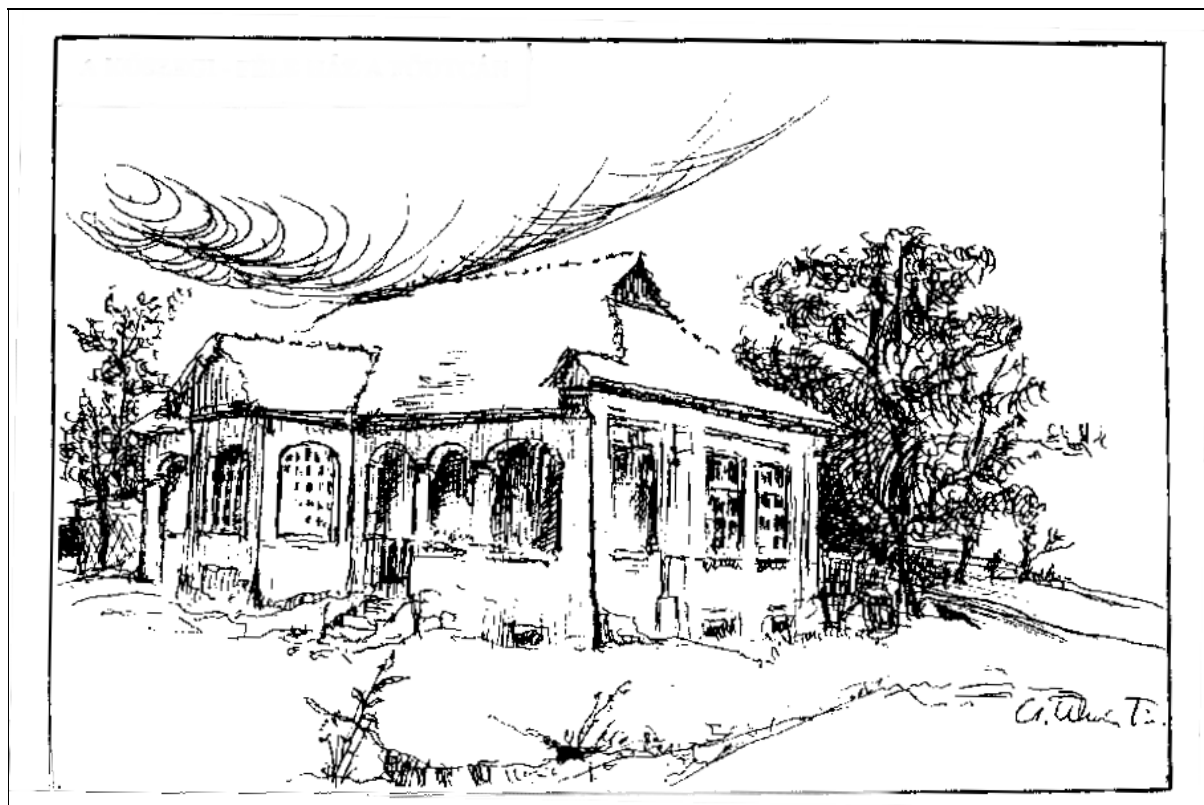
A rangsort az alsóvadászi férfiak vezetik, a borsodiakat, hegymegieket előzve meg. A nők esetében az alsóvadásziakat a hegymegiek, a szakácsiak és a balajtiak is megelőzik.

Mindez erősíti, hogy a férjhezmenendő lányok jobban meggondolhatták, elmenjenek-e messzire a szülői háztól. Az első három helyen ugyanis szomszédközségbeliek állnak.

Az a tény, hogy sem a férfiak, sem a nők esetében a bontott rangsorban alig szerepel igazán távoli hely, még inkább erősíti: a szülők, a családok fontosnak tartották egymás körülményeinek alapos ismeretét. (Csupán vőlegények között szerepel e szűkített gyakorisági sorrendben egyetlen 20 kilométeren túli hely: Felső-Méra; valamint a mennyasszonyok esetében Szendrő.)

A laki házasságkötési anyakönyvek földrajzi kapcsolatainak e rövid bemutatásával két, szerintem fontos tanulságot szeretnék hangsúlyozni:

- A házastársi kapcsolatok alakulásában a laki lakosság ösztönösen törekedett a rokonházasságok elkerülésére az utódok egészsége érdekében.
- A néprajzi irodalomban oly sokirányúan vizsgált migrációnak e kevésbé vizsgált területe nagyobb figyelmet érdemelne.

A Kőszegi-féle ház a Főutcán

V. fejezet

AZ ISKOLA TÖRTENETÉNEK DOKUMENTUMAI

(1639-1900)

I. BEVEZETÉS

I.

A 17. század második felében Magyarországon széleskörű iskolahálózat épült ki. A reformáció hatására mindkét felekezet tudatosan bővítette iskoláinak számát és egyre szélesebb rétegeknek biztosították az elemi műveltség alapjait.^[1]

Ebben az időben mondta el kolozsvári székfoglaló beszédében Apáczai Csere János szállóigévé vált gondolatait:

„Ideje hát, hogy felébredj te álmos, te mámoros, te hályogos szemű magyar nép... serkenj fel és állíts alsó oskolákat!”

Borsod vármegyében is szinte valamennyi jelentősebb helységben voltak alsó iskolák. Ballagi Károly szerint Kazán, Kazincon, Martonyiban, Miskolcon, Ónodon, Sajókeresztúrbán, Vámoson, Varbón, Visnyón.^[2] S ez a felsorolás koránt sem teljes.

Az ellenreformáció 1673-tól visszavetette a protestáns alsó iskolák fejlődését, majd csak a Thököly sikeres hadjárata adta vissza 1678-ban a reformátusok jogait. Az 1681-es 25. törvény biztosította újra a szabad vallás gyakorlatot, és ezután térhettek vissza az országba az elűldözött protestáns lelkészek, tanítók.

Az egyház vezetői újult erővel láttak hozzá iskolaszervezetük megerősítéséhez. „Maguk határozták meg, milyen mintát kövessen az iskola rektor a tanulók osztálybasorolásánál, a tananyag kiválasztásánál és a módszerek alkalmazásánál.”^[3]

A protestáns egyház világi vezetői, elsősorban a nemesek egyre nagyobb szerepet vállaltak felekezetük belső életében, így az iskolaügyben is.

A Habsburg hatalom 1687-, 1731-es törvényei újra megpróbálták a reformátusok iskoláinak fejlődését megakadályozni. Az egyház vezetői és az államhatalom küzdelme szinte az egész 18. századot végig kísérte.

A tanügy országos rendezését célzó Ratió Educationis (1777) megszületése előtt összegyűjtötték hazánk iskoláinak adatait. E szerint 4000 iskola volt a korabeli Magyarországon falvaiban, városaiban.

Borsod vármegyében 55 református, 1 evangélikus, 8 görög katolikus, 32 római katolikus tanítót írtak össze. Két tanítóval rendelkező helységet 10-et találtak. 38 helységben egyáltalán nem volt tanító.^[4]

A megye mezővárosaiban 4-ben egy-egy alsó iskolai tanítót, hatban két-két tanítót írtak össze.

A Ráció Educationist bár a protestánsok autonómiájukat féltve nem fogadták el, hatása mégis kétségtelen. Borsod vármegyében 1780-tól 1848-ig hatvannál több új iskola létesült, a régieket megújították. 1848-ra mintegy 200 alsó fokú iskola volt a megyében.^[5]

A tanügy nyugati mintára történő, polgári jellegű átszervezésének kísérletét 1848 haladó pedagógus nemzedéke próbálta meg Eötvös József vezetésével. Ennek tényleges realizálására az elbukott szabadságharc utáni nehéz évtizedek miatt csak 1868: XXXVIII. törvénycikk bevezetése után került sor.

A törvény egységesebbé és színvonalasabbá tette az alsófokú iskolák munkáját, sok-sok új iskola építését eredményezte, felszerelésüket javította.

Így Borsod vármegyében is több helyen épült új iskola: Damakon, Szakácsiban, Hegymegen, Borsodon.^[6] Eötvös József mint vallás- és közoktatásügyi miniszter eszközökkel is segítette a megye iskoláit: 90 fali, 119 kézi térképpel, 62 Európa térképpel, 62 olvasó tábla-gyűjteménnyel, 112 Rasch-féle természetismereti gyűjteménnyel, 133 Bopp-féle term. rajzi gyűjteménnyel, 116 számológéppel, vezérkönyvekkel.^[7]

A magyarországi nevelésügy 1639-1900 közötti történetét egyedi színekkel gazdagíthatja egy község iskolája korabeli dokumentumainak áttekintése is. Vállalkozásunk úgy véljük, nem lesz tanulságok nélküli.

2.

A reformáció Lakon is korán befogadásra talált, amiben a Perényiek mellett a Rákócziak is szerepet játszottak, mivel a szomszéd községben, Felsővadászon volt „ősi fészük”, előnevüket is innen írták. 1580-ban a lakiak már az új hit hívei voltak.^[8]

Mint ismeretes a reformáció terjesztése együtt járt az alsó fokú iskolák létesítésével. Már az 1568-as zsinat is arról intézkedett, hogy az eklézsiák iskola mestereket is alkalmazzanak. Lak községből az első írásos dokumentum csak 1639-ből maradt fenn, amely az iskola létének kétségtelen bizonyossága.

Lak a szomszéd községekhez viszonyítva - Hegymeg, Ládbesenyő, Damak, Balajt, Tomor - kitűnt nagyobb lélekszámaival. Az első magyarországi népszámlálás (1748-87) 658 lakost talált. Nemes község voltát ekkori demográfiai képe is mutatja. A férfiak közül 152 volt nemes, 1 pap, 3 polgár, 2 paraszt, 71 zsellér, 27 egyéb kategóriába volt sorolva. A férfi lakosság 59,6 %-a volt nemes, ami messze felül múlja a megyei átlagot.

A vizsgált korban így alakult a lakosság száma:

<i>1837-ben</i>	<i>886 fő</i>
<i>1869-ben</i>	<i>912 fő</i>
<i>1900-ban</i>	<i>779 fő</i>

A laki református egyház iskolájának szükségességét a mindenkori egyházi- és vallási előljárók belátták, gondoskodtak tanítójukról.

A laki Nemes Eklézsia egyház szervezetileg a Felső Borosdi Egyház megyének Aszalai Járásába tartozott 1854-ig, ettől kezdve a Vámosi Járásba sorolták.

Iskolájának történeti dokumentumai A Tiszáninnen Ref. Egyházkerület Sárospataki Levéltárában találhatók, sorszámozatlan dobozokban, belső sorszámozás nélkül.

II. ADATOK A LAKI REF. ISKOLA LEGRÉGIBB TÖRTÉNETÉHEZ (1639-1825)

A laki iskola létrehozásához első ismert adat 1639. február 15-i vizitációs jegyzőkönyvben található. László Gábor Ládi és Diósi Mihály kovácsi prédikátorok, mint látogatók szűkszáván ezt rögzítették:

„Rectornak van az Roh völgy torkában Pap Réth.”^[9]

A laki ref. egyház 3. sz. regesztrumából tudjuk, hogy 1669. Boldog Asszony havának 20-dik napján Szász Ilona az egyház és iskola céljaira rétet adományozott.^[10]

A harmadik legkorábbi adat 1771-ből való. A vizitációs jegyzőkönyv Maklári Mihályt nevezte meg laki rektorként. Jövedelmeiről külön nem történik említés, mert szokás szerint a lelkész tartotta el.

Ballagi Károly szerint az 1753-tól elkezdett iskolai anyakönyv szerint évi átlagban mintegy 40 tanulóval foglalkozott a tanító. A Helytartó Tanácsához beküldött jelentés 48 kálvinista, 3 róm. katolikus tanulót nevez meg.^[11]

Az első olyan látogatás, amely pontosabban leírja a tanító jövedelmét 1757-ben történt:

„Az egész ekés gazda ad 2 véka búzát., A két marhas másfél vékát. A gyalog egy Vékát. A Majorkodó özvegy Emberek és Asszonyok egész bért. A szegény Özvegy Asszonyok másfél Sing Vásznat. Fát adnak 6 Székérrel. Halottul ha Prédikációval temetik 8 Polturát, ha Ének Szóval 4 Polt. Tandij gyermekeként 1 Véka zab, 1 tsirke, 6 tojás, 6 Véka Őszi vetés.

A Mesternek vagyon Szántó Földje a Hideg völgyön; Felső Szomszédja az Erdő, alsó Szomszédja Sz. Varga György. Ismét vagyon egy, amelly a Nagy Szöllő allján vagyon, Felső Szomszédja Szakátsi József, alsó Szomszédja Szászi István.”^[12]

Negyedszázaddal később a tanítói jövedelem növekedésének lehetünk tanúi:

„Veteményes Kertje mellett 3 darab Szántó Földje is vala, (:edjik a Nyilasi Pusztában:) mellyek mintegy 11 Posonyi Mérő Capatitásnak, mellyek importálnak mintegy 38 Posonyi Mérőket.”^[13]

Ezen kívül 2 darab kender földje és két darab kaszálója is volt, - a Nyilasi pusztában és a Bori völgyön amelyek 2 szekér szénát adtak. Övé volt a Temető-kert füve is.

Erről a látogatásról fennmaradtak a gondnoki számadások is. Nincs új a nap alatt! Már ekkor is szokásos volt a látogatók megvendégelése:

„Visitátor Uraimék Vatsorájára költöttünk 2 RFt és 23 krajzárokat.”^[14] - írta a kurátor.

Ugyanebben az évben a rektornak vizsgakor fizettek 1 pint borért 16 krajcárt.

Hat évvel később 1788-ban egészen részletes tudósítást olvashatunk a tanító javadalmazásáról:

„1. Minden Pár Ember fog adni egy véka őszi életet.

2. Minden gazdaságot viselő nőtlen Legény fél vékát.

3. Az Özvegy Asszonyok másfél Sind vásznat.

4. Pásztor Emberek ha Házások fél vékát.

5. Tüzi Fát 7 Szekérrel.

6. Prédicatzíós Halottul 12 RFtot.

7. A Parochiális Fundus Szántó Földjeiből egy nyomásban harmadfél, két és fél köblös. A két nyomásban pedig 1 köblös és 3 Vékás Földeket ki Szakasztván, a Nemes Ekklesia mind Őszi mind Tavaszi alá, maga adván az Oscola Mester magot, meg fogja Szántani, és termését Rectornak maga behordja a Ns. Ekklesia.

8. Egy Embervágó Kaszáló Rétyén teremni szokott anya Füvet a Ns. Ekklesia Mesterünk részére le kaszálla és behordja. A Sarnyúját pedig maga Mesterünk tartozik le kaszálltatni és behordatni.

9. Mindkét kender Földjét meg szántjuk és bé vettyük maga adván magot Mester Urunk beléjek.

10. Didactrumtizenkét = 12 vonásforint.

11. Minden Tanuló Gyermeke után egy Véka zab és egy tsirke.

Az Őszi Életnek Summája 25 és fél Köböl. „^[15]

A környező községek tanítói jövedelmeivel összevetve igen tisztességes fizetésnek számított. Sajnos, még ugyanebből az évből azt is tudjuk, hogy az egyház tanács vonakodott teljesíteni a tanítói, papi fizetéseket. Ez ügyben Zilahy Cs. Sámuel lelkész kénytelen volt a felettes egyházi hatóságokhoz fordulni. Így pl. 1788. június 15-én is Szőke Ferenc borsodi espereshez:

„A Consistorok magokon igaz ok nélkül könnyebbíteni kívánván e miatt nagyon lármáznak.”
^[16]

Nem egyedüli eset lehetett ez. II. József felvilágosult abszolutizmusa hatásaként az említett esperes valamennyi eklézsiát felszólította a papi, tanítói jövedelmek rendes fizetésére:

„Égbe kiállító vétek a munkásnak bérét elfogni... Elöljáró Presbiterok vagy Curátorok és Consistoriálisok kötelességek az: hogy Prédikátoroknak és Oscola Tanítóknak jövedelmekre és az Ekklesia akármely névvel nevezendő javaira gondot viselljenek. Ezek szerint ha a Gyülekezetek Elöljárói ezen kötelességeket követni nem akarnák, az egész feleletnek terhét magokra vonják.”^[17]

Az 1798-as iskola látogatók csupán ennyit jegyeztek fel:

„Oscola Mester Ertsei István ditsérettel marasztaltatik a Nemes Ekklesiától; Ő kigyelme is tapasztaltatván maga eránt való szeretetét a Ns. Ekklesiának, szívesen ajánlja Szolgálatyait maga meg maradását.”^[18]

A látogató Tooth András miskolci és Hermetzy D. István s.keresztúri lelkészek megjegyezték, hogy az egyház tanács is hajlandó az iskolájuk ellenőrzésére.

A visitátorokat azonban nem igen lehetett azzal vádolni, hogy csupán az udvariasság miatt írtak volna ilyen szépet a laki tanítóról. A szomszéd községben, Hegymegen ugyanazok a látogatók pár nappal később Kis István tanítóról így vélekedtek:

„Mértéktelen életével vádoltatik, és hogy a kelleténél többet iván akkor sem Prédikátorával, sem másoknak betsületekkel nem gondol... ezért elbotsáttatik.”^[19]

1800-ban Gacsályi Sámuel s.vámosi és Szalkai József sajlóslófalvai lelkészek látogatták a laki iskolát s ezt jegyezték fel:

„Az Oscala Mester hivatala viselésével a Ns. Ekklesia meg vagyon elégedve és ditsekedett Tanítványai számos voltával és azoknak alkalmatosan való nevelésével - amelly hogy annál jobb móddal folyhasson ennekutánna javasoltatik a Ns. Consistóriumnak, hogy maga kebeléből 2 alkalmas Személyeket válasszon, akik az Oscalát minden hóban alkalmas időbenn meg visitállyák, s a Tanítót a tanításban, a Tanulókat is a tanításban szorgalmatosságra serkentsék.”^[20]

Ettől kezdve az egyház tanács kötelezve volt iskolája belső felügyeletére. Lakon 1802-től differenciálták a tanító jövedelmét. Az első osztályba járó, tehát olvasni tanuló gyerekekért 2 véka, a többi osztályokba járóktól 1 véka termény illette.

1803-ban így alakultak a tanító által használt földek és javadalmak: ^[21]

1. Mohó nyomásban, a Hideg völgyön 2 köblös
2. Közép nyomásban a N. Szőlők alatt 7 vékás
3. Rózsás bércen 6 vékás
4. Rétje a Mohó nyomásban 2 ember vágó.
5. Bori völgyön 1 db parlag.
6. Kender földje 2 db két helyen.
7. 12 Ft. didactrum.
8. Őszi gabona 12 köből őszi vetésben.
9. Szénája 1 szekér
10. Tüzi fája 3 öl.

1804-től a legtöbb esetben a gyermekek létszámát is feljegyezték a vizitátorok:

„Az oscolát meglátogatván jó rendbe találtatott benne lévén férfi és leány gyermekek 43 számmal. Az Oscala könyvében minden megkívánható dolgok béírva találtattak.”^[22]

1806-ban csupán annyi maradt fenn írásban, hogy a látogatók megvendégelésére mit költöttek: ^[23]

*borért 24 krajcárt,
szénáért 24 krajcárt
vacsoráért 1 fr. 18 krajcárt,
1 Meszely pálinkáért 9 kr.-t*

1808-ban Kövér Mihály tanítóról olvashatjuk:

„Az Oskolát meglátogatván tűrhető állapotokban találtuk. A Matricula jó renddel vitetik. Oskola Mester jószágai az előbbi épségben vannak.”^[24]

1810-ben Katona Mihály tanító jó munkájáról így emlékeztek meg:

„A gyermekek száma és előmenetele a Tanító szorgalmatosságának világos tanúbizonysága.”^[25]

1811. január 22-én viszont ez olvasható róla:

„Tanítványai körül való szorgalmatosságával sem mi, sem a Ns. Ekklesia teljességgel nintsennek megelégedve, de ez után írást adott be, hosszas betegségével mentette magát.”^[26]

Pásztor József damaki és Vásárhelyi József borsodi lelkész, látogatók 1812. I. 23-án már újra jót írhattak Katonáról:

„Az Oskolát igen jó állapotban, a tanuló gyermekeknek szembetűnő előmeneteleket a gyönyörűségig lehetett tapasztalni. A visitátorok az oskolát a Consistóriumtól gyakorta látogatják.”^[27]

1813-ban 1814-ben az új tanítóról, Antal Józsefről igen elismerő sorokat találhatunk:

„Az Oskolát meglátogatván, ditséretes állapotban találtuk; a tanítványok az ő Tanítójok igen szembetűnő jeleit adták, okosan, és értelmesen tanítatván, okos és értelmes feleleteket tettek. Antal Józsefet az Ekklesia igen szívesen marasztallja a maga keblébe.”^[28]

Ez a vélekedés folytatódik a következő két évben is: ^[29]

„A Iaki népes Oskolában mind a Tanítónak, mind a Tanulóknak szorgalmatossága s a Tudományokban való szép előmenetele külön ditséretet érdemel.” (1816)

„Az Oskola virágzó állapotban vagyon. Mindenek jó renddel folynak. „

Egyedül a tanítónak és a papnak a tűzifa illetményt nem fizették meg időben.

Ezekben az években szinte rendszeresen találkozhatunk a Sárospataki Kollégium építésére tett közadakozás adataival. Így pl. 1816-ban 4 Forintot adtak erre a célra.

Az 1817-es vizitációkor is szépen megvendégelték a látogatókat. Elfogyott 1 frt 2 kr. ára téhen hús, 4 tyúk, 2 Itze vaj, 1 kenyér, 2 frt ára pálinka, hogy csak a nagyobb tételeket soroljuk fel.

1818-ban a laki iskoláról ugyancsak dicsérő sorokat olvashatunk:

„Az Oskola igen virágzó állapotban van, az oskolás gyermekek értelmes feleleteiből a Tanítónak jó tanítása meg tetszik.”^[30]

A tanító ekkor már Lovász János.

Ebben az évben a lakiak a Sárospataki Kollégium építésére 5 ft. 30 kr.; a miskolci iskola számára pedig 1 forintot küldenek.

Ugyanakkor a szomszéd községekben Hegymegen és Szakácsiban a látogatók a tanítványok csökkenéséről, az iskola rossz állapotáról számolnak be.

1819-ben is folytatódik az elégedettség. Csupán azt nehezményezik a látogatók, hogy a *„Vallásra be vezető könyvet”* a szülék nem akarják megszerezni. Az iskola épületének állapotáról megjegyzik, hogy nem *„reparáltattak annak idejében”*.

1820-ban ez olvasható Lovász János laki iskolájáról:

„Az Oskolabeli Tanulók ditséretesen és előmenetelesen tanítatnak. „

A látogatók viszont felróják az egyház tanácsnak, hogy a tanító és a lelkész fizetést nem hajtják be kellő szigorral, s e miatt több éves hátralékosok is vannak.

1821-ben a látogatók így foglalták össze az iskolában szerzett benyomásaikat:

„Az Oskola minden tekintetben a legjobb állapotban van, megkülönböztetett szorgalmatossága tetszvé ki az Oskola Rectornak a gyermekek kész- és értelmes feleleteiből.”^[32]

Két év múlva 1823-ban azt is megtudjuk, hogy Lovász János tanító jó híre meggyeszte ismert:

„A maga szorgalmatosságáról s okos Tanítása módjáról a Felső Borsodi Publikum előtt is esmeretes Rector Úr azon van mind a mai napig, hogy mind a Felső Borsodi Publicum, mind a lakosok előtt való kedvetségét erősen a markába szorítva tartsa.”^[33]

A következő évi vizitátorok a gyermekek számát elegendőnek ítélik, viszont felvetik, hogy a tanító nem tanítja a „Vallásra bé vezető Könyvet”, amelyet úgy látszik 1819 óta sem sikerült a szülőkkel megvetetni. Ezért írásban rögzítették:

„Minden Oskolában feladandó gyermeknek meg szereztessen és szorgalmasan meg taníttasson, ez a Nemes Consistóriumnak hivatalosan szívére köttetett.”^[34]

III. A LAKI ISKOLA TÖRTÉNETÉNEK DOKUMENTUMAI 1825-1900

1825.

„Az Oskola eránt tartozó kötelességének akarván a visitátor eleget tenni, először is úgy találta, hogy az Oskola Tanító a maga kötelességének jó lelki esmérettel kíván megfelelni. A gyermekek a kik nagy számmal vagynak, a legnagyobb szorgalmatossággal és előmenetellel taníttatnak.”^[35]

1826.

„Az Oskolába járó gyermekek számok elegendő az Egyháznak népes voltához képest is, egyszersmind a tudományokban; előmenetel Oskola Rector körülöttük tett fáradozását mutatja.”^[36]

A látogatók vendéglésére a gondnoki számadás szerint az alábbiakat fordították:

*1 fr. 40 kr. ára tehén hús,
egy kacska, 3 csirke,
1 font szalonna, tojás,
1 fél meszely pálinka és 2 gyertya.*

1827.

„Az Ekklesia Oskolájában lévő nagy számú gyermekek Rectora Lovász János eléggé szorgalmatos, azoknak tanításában s nevelésében.”^[37]

1828.

„Az Oskolába járó gyermekek száma elegendő és feles: úgy azoknak tudományokban lett előmenetele szép és helyben hagyható; amely a Tanítónak közöttük véghez vitt fáradozásoknak bizonyysága.”^[38]

1830.

„A Nemes Reformáta Egyházat szolgáló Oskola Rectornak, Lovász Jánosnak tiszteletre méltó szorgalmatossága mind a Férfi mind a Leány gyermekek számos voltokból, ditséretes előmenetelekből a Nemes Ekklesiának és Szüléknek nagy meglegedésekkül szembetűnően kitetsző.”^[39]

Ugyanebben az évben pl. a szakácsi tanítót a vizitátorok elmarasztalták:

„tiszteinek kevés részben felel meg, mivel a gyermekek tudományokban való előmenetelek s épületek gyenge állapota tapasztaltatott.”

1831.

„A Nemes Ekklesia Oskolájában tanuló gyermekek elég szép számmal találtattak. Kiknek Tanítójok Lovász János értelmesen és szorgalmatosan tanít. Cholerában meghaltak 53-an.”^[40]

Ugyanebből az évből maradt fenn az eddigi legterjedelmesebb, legrészletezőbb tanítói díjlevél is Lak községből:

„1. Az Egyház tagjai adnak mintegy 30 köböl gabonát.

2. Ugyanaz egyház tagjai ádnak 12 Szekér tűzifát, ollyat mitsodával magok tüzelnek.

3. Az Oskolában tanuló Fiú s Leány Gyermekek edjenként ádnak 1-1 véka Zabot, egy tsirkét és 6 tojást.
4. Kész pénz fizetődik az Ekklésia Kassájából 12 R. forint.
5. Halottak temetésekor az éneklésért, a prédikáziós halottnál 12 krajczár, ének szóval valóért 6 kr.
6. Szántóföldek 3 nyomásban hat-hat vékás, mellyek közzül kettő mindig vetés alatt van, edjik őszi, másik tavaszi alatt. Ezeket az Ekklésia tagjai vetik, szánttyák s a termést is béhordják, de belé magot s reá trágyát a Rector ád.
7. Kaszálója a Mohó nyomásban, 2 esztendőben egymás után használható, sarjújával együtt 3 szekérre való. Harmadik esztendőben a Bori völgyön parlag Kaszálló, az idő járáshoz képest 2 szekér szénát termő. Ezeket az Ekklésia tagjai kaszályák, s a termést bé horgyák, de a gyűjtés a Rectoré.
8. Két darab Kender Földje a Felső és az Alsó Kenderföldek között. A kettő edjütt téssen 2 véka kender mag alá való földet. Ezeket is az Ekklésia tagjai szánttyák, trágyázzák, de a Rector tartozik trágyát adni, s egyéb munkáját megtenni.
9. Káposzta föld a Lak elő földek alatt; melyek minden munkája a rectoré.
10. A Temető helyet is mikor körülötte 2 esztendőben egymás után vetés van, használtathatja, de ennek minden munkáját a Rector tartozik megtenni.

Ki adatott Nótárius
Zilahy Sámuel által

H. Takách Sámuel
főcurátor
Ns. Ádám István curát
Consistoriálisok:
Ns. Szinnay György
Ns. Bassó Miklós
Ns. Adorján Sámuel.
Ns. Zilahy István^[41]

Szalai Dániel
laki prédikátor

Ha a laki tanító díjlevelét összevetjük a környező községek, mezővárosok 1831-ben összegyűjtött hasonló irataival megállapíthatjuk:

1. A szomszédos községeknél jóval több jövedelmet élvezhetett, amit a község nagyobb lélekszáma is indokol.
2. Hiányzik a legtöbb helyen szokásos borban való fizetés, ami azt eredményezte Felső-Magyarországon, hogy sok helyütt a tanító iszákossá vált, mert a bort eladni rendszerint nem igen lehetett.
3. A közeli mezővárosok tanítói jövedelmeitől nem sokban maradt el a laki tanítóé.

1832.

Első ízben tüntetik fel a vizitátorok a gyermekek számát, ettől az évtől kezdve rendszeresen megemlítik. „Oskolába járó gyermekek száma 57. kik szép előmenetellel taníttatnak.”^[42]

1833.

„Oskola Tanító Kovács András jeles számból álló tanítványait sikeres elő menetellel vezérli, kik mind tisztességes tudományokban mind a tiszta erköltsőkben jeleskednek, mellyet előttünk is bébizonyítottak.”^[43]

Két év múlva is elégedettek a látogatók munkájával. Ezt jegyezték fel:

„Az Oskola jó lábon vagyon, a Rector szorgalmatos munkájával meg vagyon elégedve az Ekklésia.”^[44]

Kovács András kéziratos „nyugtatója” fennmaradt a gondnoki számadásokban, melyben igazolja, hogy átvett 4 köből életet 1835-ben.

1836.

Az Oskola szép számmal és virágzó állapotban van; azt gyakorló gyermekek a szükséges esméretekben, gyenge élet idejekhez képest ditséretes előmenetelt mutattak, mellyet a mostani tanítójak, Katona Károlynak is méltó tisztességére szolgálhat. A Templom, a Paplak és az Oskola ház épületeiben sok romladozások vagynak és mégis az Ekklésia Capitállisaira esztendőktől fogva nem fizettettek az luterések.”^[45]

1841.

„Az Oskola Ház eléggé tiszta és világos. A Tanuló Sereg értelmesen tanul a megelegetésig, mi a tanító szorgalmatoságának jele, aki a tanítói pályán elég serényen fut. Az oskolai felügyelés helyben pontosan folytatik, maga a lelkész egyház megyei kerületi felügyelő. Az Oskolának ajándékozott Új Testámentum hiányoltatik. A tanulók száma 58. A Sárospataki Collégium számára 3 véka gabona a boldvai raktárba beküldetett.”^[46]

1842.

„Ami az Oskolát illeti, annak külseje tudniillik épülete rossz, az Oskola szűk, az egészséget fenntartó tisztaság hiányzik, sötét, szóval egészen alkalmatlan. A tanító szorgalmas, tanítványait mind az Isten félelmeben, mind a jó erkölcsökben gondosan, okosan neveli. A Helybéli Prédikátor az Oskola felügyelővel Nemzetes Nagy Imrével az oskolát szorgalmatosan látogatja, az egyházmegyeileg kirendelt oskola látogató prédikátor is. A gyermekek száma 38, több nem is lehet.”^[47]

Sajnos az iskolák állapota másfelé is rossz volt ekkoriban. A szakácsi iskola tanítójának mivel kamrája nem volt, az élelmét is az osztály teremben tartotta.

1843.

Az iskolában javították az előző évben észrevételezett hiányosságokat, mert ezt olvashatjuk:

„Az Oskola Ház jó karban van, melyben az egészséget fenntartó tisztaságra felügyelet tapasztaltatott, de nem eléggé világos. A nagyobb gyermekek gyakorlottaknak találtattak a folyvásti olvasásban, írásban, éneklésben, számvetésben; a kisebbek gyengébbeknek találtattak, melynek oka jelenleg a tanítónak több hónapig tartó betegeskedése.”^[48]

Ez az első feljegyzés a vizitációs jegyzőkönyvekben, amely már konstatálja a tanítás tantárgyait, s azt, hogy ezekben a gyermekek milyen színvonalon állnak.

A következő években mind több a konkrét megjegyzés a tanult anyagra vonatkozóan is.

1844.

„Az Oskola Ház külsője jó karban van. Oktató Katona Károly keze alatt 57 gyermekek vagynak. Tanulmányaik, Hübner, Magyarországi vármegyék, Erköltsi Tudomány, betűvetés, számvetés, éneklés. A gyermekek értelmesen és bátran felelnek könyv nélkül, olvasnak folyvást, főbeli számvetésekben gyakoroltatnak, az Új Testamentumot rendszerint olvassák.”^[49]

1845.

„Az Oskola épülete vakolást és meszelést kíván. Oktató Katona Károly keze alatt jelenleg 53 gyermek, (32 fiú, 21 leány) kiknek szorgalma nem kielégítő. Egyéb eránt közöttük elegendően jól olvasnak, a számvetésben is gyakoroltatnak.”^[50]

1847.

„Az Egyház munkái körül uralkodó rendetlenség okául Bassó Sámuel mondatik, ki az Oskola Ház javítás körül foglalatostkodó embereket lázító beszéde által arra vette, hogy a Munkát ott haggyták, s a gondnok kéntelen volt napszamosok által elvégeztetni. Az Oskola Ház tiszta, világos.

Katona Károly 34 fiút, 21 leányt tanít. Tanulnak: Heidelbergi Cathekizmust, Hübnertül történeteket, Keresztyén Erkölts Tudományt, vallásra való bé vezetést és egyéb szükséges tudományokat. A könyv nélkül való felmondásban a tanulók szép képességet mutattak, s az értelem fejlesztése a Tanítónak ajánltatik. Olvasásban szép gyakorlottsággal bírnak a tanítványok.”^[51]

1848.

„Oktató Katona Károly 30 fiú, 21 leány gyermeket tanít, akik a parantsolt tudományokból könyv nélkül elegendőleg feleltek, de a tanítványok értelmi fejlesztése ajánltatik.”^[52]

1849.

„Az Oskola Ház világos, tiszta. Katona Károly oskola tanító keze alatt 30 fiú és 20 leány növendék. Sokan folyvást olvasnak; rövid hit- és erkölts tudományt, Szent Históriát, bibliai történeteket Hübner szerint, fejbéli számvetést, éneklést, írást s. at. Minddezekben jártasok.”^[53]

1852.

„Fiúk: 33 Leányok: 35 = 68 fő.

A látogatáskor a veres himlő miatt sokan távol voltak. Tanító: Gööz Ferenc. Egy fiú tanul Heidelbergi Chátét, Magyarország történetét; 4 fiú erkölts tudományt és Magyarország földrajzát. Harmadik osztályban 5 fiú tanul történelmet, vallásra való bevezetést, s erköltsi tudományt. A tanulmányokból 1-2-t kivéve kielégítő feleletet adtak. A kisebbek könyörgéseket, erköltsi szabályokat tanulnak, olvasásban gyakoroltatnak.

Számvetésben gyengék, írásban, olvasásban is gyakoroltatnak. A helybéli iskola látogató az iskolát szorgalmasan látogatja. A Sárospataki Főiskolának 1 köből gabonát adtak.”^[58]

1853.

„Az Oskola Ház alkalmas, jó épület. Gööz Ferenc 30 fit, 42 leányt tanít. Négy osztályban tanulnak. I. osztályban 4 fi, 1 leány. Ezek tanulnak Heidelbergi Chátét, egyháztörténet vázlatát, Számvetés elsőbb nemeit;

II. osztályban 6 fiú - 4 leány a számvetés 4 elsőbb nemeit, földleírást, keresztyén erkölts tudományt,

III. osztályban 9 fiú és 6 leány nemzeti történelmet, új testamentomi történeteket, magyar hon ismereteit.

A többiek mind kezdők!”^[55]

1855.

„Tanító: Gööz Ferenc, aki 26 fiút és 34 leányt tanít. Természettudományból állattant, Heidelbergi Chatekizmust 4 fiú és egy leány tanul. Számvetésben több gyakorlatosság szükségeltetik. A társaság szabályaiból feladott példákat könnyen megfejtették. A sárospataki tanító képezde céljára megajánlottak 45 forintot.”^[56]

1856.

„Fejes István tanító 31 fiú, 41 leányt tanít. Heidelbergi Chátét tanul 8 fiú, 1 lány. Kreyer Erkölts tudományt tanul 6 leány. Vallásra való bevezetést 5 fiú, 10 leány, Szent Históriát 5 fiú és 7 leány tanulja.

Ezen könyv nélküli tanulmányokból nemcsak dítséretes készséggel felelnek, hanem a tanult tárgyakat értették is.”^[57]

Ugyanebben az évben elhatározta az egyház tanács, hogy új iskolát építenek, de sajnos erre éveket kellett várni.

1858.

„Fejes István keze alatt tanulnak 25 fiú és 38 leány gyermekek, kiket négy osztályba sorozták.

IV osztályban 3 fiú és 1 leány tanul Heidelbergi Chátét.

III. osztályban 6 fiú és 7 leány tanul Erkölts tudományt, egészségi szabályzatokat;

II. osztályban 8 fiú és 16 leány Szent történelmet. Mindezen könyv nélküli tanulmányok felmondásában nemcsak elegendő készséget tanúsítanak, hanem felmondásokat értették is, mi a Tanító ügyességének s szorgalmának világos jele.

III-IV. értelmesen és szép gyakorlottsággal olvasnak, másodikban mindannyi kisebb-nagyobb készséggel olvas. A táblai számadásban gyakorlottabbak mint a fejbeli számvetésben.

Az első osztályosok a szükséges könyörgéseket, 10 parantsolatot, erköltsi szabályokat tudják. Írásra, éneklésre taníttatnak.”^[58]

1859.

„A tanító Fejes István keze alatt tanulnak 25 fiú és 38 leány, összesen 63 gyermekek, kik 4 osztályba soroztattak.

A IV. osztályosok 3 fiú és 1 leány a Heidelbergi Chátét; A III. osztályosok 6 fiú és 16 leány Vallástudományt, illemtant, Szent történetet tanulnak. A felmondottakat értették is, nemcsak kívülről tudták, ami a tanító szorgalmának és ügyességének jele.

A III. és IV. oszt. beliek kisebb nagyobb készséggel olvasnak. A táblánál számvetésben gyakorlottabbak, mint a fejbelen.

Az I. osztályosok a szükséges könyörgéseket, erköltsi szabályokat tudják, írásra is taníttatnak.

A Sárospataki Főiskolának 2 véka gabonát, 6 V. forintot küldtek. A leányok nyári vasárnapokon vallásos oktatásban részesülnek.”^[59]

1860.

„Fejes István tanító 26 fiú és 37 leány gyermekeket tanít. Nagy kátét, természettudományt és illedelem tant 3 fiú és 6 leány tanul.

A III. osztályban 9 fiú és 7 leány Erkölts tudományt egészségi szabályokat és illemtant tanul.

III. osztályban 3 fiú és 12 leány Vallásra való bevezetést és egészségi szabályokat tanul. Ezekből helyesen és értelmesen felelnek. Helyesen olvasnak 15 fiú és ugyanennyi leány. Írnak 51-en, kik között nemcsak fiú, hanem leány gyermekek is vannak.

A szükséges könyörgésekben, számolásban, 10 parantsolatban, s arany abc. felmondásában illő készséget mutatnak. A Sárospataki Főiskolának 2 véka gabonát és 1 frt 80 krt adtak.”^[60]

1861-ben újra felvetik a vizitálók:

„Az iskola épülete lényeges kijavíttatást igényelvén egész teteje fából és fedőléke újból építendő.”^[61]

A következő évben már kijavították és a tetőt is bezsindelyezték.

1865.

A látogatók a tanítás tartalmára nézve nem tettek megjegyzéseket. A gyermekek létszáma 47 volt. (27 fiú és 20 lány) Csupán a tanulók tisztaságát kifogásolták, s az elkopott új testamentum helyett javasolták új vételét a gondnoknak.

A következő években ugyancsak szákszavúak voltak. Csupán a gyermekek létszámát rögzítették: 33 fiú és 25 lány volt. Az **1867** évi vizitátorok ugyancsak nem foglalkoztak az oktatás tartalmi kérdéseivel. Mindössze statisztikai adatokat rögzítettek. E szerint iskolaköteles 70 gyerek volt, de csupán 57-en voltak beiratkozva: 34 fiú és 23 lány.

Az **1868**-as népoktatási törvény megszületése után a látogatók újra alaposabb feljegyzéseket készítettek:

„Az iskolakötelesek nem szorgalmasan gyakorolják az iskolát, ezért az eredmény sem kielégítő. A tanterv csak részben van keresztülvive, az egyház kerület által elfogadott kézi könyvek azonban használatnak. Az iskolába nem járó semmiféle eszközzel nem szoríttatnak iskolába járásra.

Iskola látogató jegyzőkönyv van ugyan, de a múlt évi bejegyzés nem található. Az iskola jó állapotban van. Az egyház földje jól műveltetik. A lelkész és tanító fizetésében kevés a hátralék, de remény van rendezésére.”^[62]

1869.

„Az iskolakötelesek nem járnak szorgalmasan, egy iskolában Lácza Dániel helyettes tanító által taníttatnak. A tanító nem kielégítő, a magyarázat hiánya nagyon szembetűnő.

A tanterv nincs keresztülvive. Tankönyvek az egyház megye által elfogadottak. Az iskola vezérkönyvei Fejes István tanító idejében elvesztek, miknek megtérítése az örökösöktől meghagyatik. Az egyház történetére vonatkozó régibb okirat nincs.”^[63]

1870.

„Nem eléggé szorgalmasan járnak a tankötelesek. Kik járnak, Fejes Albert által szorgalommal taníttatnak. Szelid eszközökkel szorgalmazták csak az iskolába nem járókat!

A helyi iskolafelügyelő elnök: Jakabházy Miklós és Horkay Sámuel.

Az iskola taneszközökkel nincs egészen ellátva. A természetrajzi ábrákat és Európa térképét kívánja az egyház meghozatni. A paplak és az iskola kijavítandó. A tanítói lak épülő-félben van.”^[65]

1873.

„Az éneklés szépítésére már régen alakult énekkar. Az iskolába az iskolakötelesek szorgalmasan járnak. A vizsgán 8 kivétellel jelen voltak mindnyájan. Minden tárgyból kitűnőleg, értelmesen feleltek. Olvasásban, számolásban és éneklésben kellő gyakorlottsággal bírnak. A vizsga a tanító szakképzettségének és tanításábani ügyes közlökéességének bizonyítéka. A tanterv keresztül van víve. A leckerend ki van függesztve. A vezérkönyvek meg vannak. A tanító könyv nélkül kérdez. Az iskola terem eléggé tágas, de nem eléggé világos és kellőleg berendezett. A tanítói lak új.”^[66]

Az **1874-1878** közötti években igen szűkszavú bejegyzéseket találtunk, de minden évben röviden megdicsérik Fejes Albert tanítói tevékenységét. Így pl. 1878-ban a következőket találjuk:

„A 6-12 éves növendékek gyakorolják az iskolát. Fejes Albert tanító vezetésével 64 tanonc taláztatott a hat osztályban, akik dicséretes eredménnyel taníttatnak. Az értelem fejlesztésében és a megszabott tárgyakban ügyszeretettel vezetettnek.”^[67]

1879-ben az iskola a himlő járvány miatt majdnem egész évben zárva volt. Az ismétlő iskola felállítását is ez a járvány akadályozta meg. **1881-82**-ben már működött ismétlő iskola.

1883-tól új tanítóként Szentmártoni Samu nevével találkozhatunk, aki 1897-ig vezeti kitűnő eredményességgel a laki iskolát. Valamennyi évben megdicsérték a látogatók. Akik legtöbbször a felszerelés hiányosságait tüntették fel.

Ballagi Károly könyvében^[68] ugyanezt állapította meg. Megtudjuk belőle, hogy a tanterem mindössze 36 m² alapterületű, ami a gyermekek számához mérten szűk. 1884-ben a következő szemléltető eszközökkel volt csak ellátva:

*2 térkép (Magyarország és Európa)
számológép, földgömb,
néhány természetrajzi ábra,
szétrakható betűk.*

Csak **1893**-ban készült el a rég elhatározott új iskola:

„a régi elavult, szűk tanterem helyett 7x4 öles terem építtetett 1100 forintból.”^[69]

A fent írt szemléltető eszközöket 1896-ban a miniszter új térképekkel és méter mértékek rajzával egészítette ki. Tárgyalt korszakunk utolsó laki tanítója Tóth Kálmán **1897**-ben foglalta el a helyét. Az ugyanebben az évben őt meglátogató tanfelügyelő megállapította, hogy dicséretes eredménnyel vezeti a gyerekeket.

A tárgyalt időszak utolsó tanítói díjlevele 1897. április 12-én kelt.

„1. Harminz köből élet az egyház tagoktól.

2. Háromnegyed telek föld; melyből a tagosítás előtt megvolt rész után az adót az egyház fizeti.

3. 1332 öl rét; 1526 öl külső kert s a temető használata kaszálónak.

4. 16 méter tűzifa beszállítva.

5. Minden rendes iskolaköteles gyermektől egy véka zab, egy csirke, 6 tojás. Ezek helyett a Presbyteriumnak 1897. márt. 21-én hozott határozata értelmében 1 ft. 20 kr. A más felekezetben lévő gyermekek a tandíjat kétszeresen fizetik. Ismétlő iskolások tandíja 1 forint.

6. Fizetni nem tudó gyermekekért az egyházi pénztárból 12 forint tandíj.

7. Egyszerű temetésért stóla 40 kr; ha beszéd is tartatik 80 kr.

8. Nyolcvanhat forint regale kártalanítási összeg után kamat.

9. Kilenc darab marha legeltetési jog.

A 4-dik pontban említett fa beszállításon kívül az egyház tagjai semmi közös munkát nem végeznek. Kötelezettségei:

1-ör Rendes és ismétlő iskola tanterv szerinti vezetése.

2-or vallásos szertartásoknál énekvezetés. Lelkész távolléte vagy akadályoztatása esetén istentisztelet végzése.

3-or Énekkar felállítása és vezetése. ”^[70]

A díjlevél tükrözi az országos jelenséget, ami szerint a „feudálisnak” tűnő szolgáltatásokat legtöbb helyen felváltotta a pénz, s a munkaszolgáltatások is minimumra csökkentek.

Perényi István (1888-1965): Itatás közben

IV. KÖVETKEZTETÉSEK

1. A Laki Református Egyház 1639-től bizonyíthatóan tartott fenn iskolát, hiszen tanítót is alkalmazott. Fontosnak tartotta a legelemibb ismeretek átadását, az anyanyelv fejlesztését ugyanúgy, mint az ország legtöbb hasonló nagyságrendű községe.

2. Tanítói megválasztásában szerencse kísérte, mert szinte valamennyi vizitációs jegyzőkönyv pozitív véleményt formál a nevelő oktató munka állapotáról, a gyermekek képzettségéről. (A szomszéd községekben pedig elbocsátásokról is olvashatunk.) Néhány kivételes eset - visszaesés a gyermekek fejlődésében - csak a tanító tartós betegsége esetén fordult elő, 1811-ben és 1843-ban, helyettesről ugyanis abban az időben lehetetlen volt gondoskodni.

A sok jó tanító sorából is kiemelkedik Lovász János, Gööz Ferenc és Fejes Albert, akik meggyeszerre ismeretesek voltak kiváló módszeres eljárásaikról, énekkari szervező tevékenységükről.

3. A dokumentumok sokaságában a tanítói jövedelmeket pontosan regisztrálhattuk. Megállapítható, hogy a laki tanítói fizetések meghaladták több hasonló nagyságú községek tanítóinak jövedelmeit, s alig-alig maradtak el a megye tehetősebb mezővárosai mellett. Így nem csodálkozhatunk azon, hogy viszonylag hosszú ideig megmaradtak helyükön. Így pl. Katona Károly és Fejes Albert halálukig.

Ennek a megbecsülésnek az értékéből nem sokat von az sem le, ha néhány nehéz gazdasági évben hátralékokkal találkozhattak a látogatók. (1788, 1819)

A tanító megbecsülését 1870-ben új lakás építésével is szépen kifejezésre juttatták.

Talán csak az meglepő, hogy a laki tanító jövedelmeinek felsorolásából hiányzik a borbéli fizetés, ami egész Felső-Magyarországon bevett szokás volt. Minden bizonnyal a laki borok gyenge minősége lehetett ennek az oka.

4. A látogatók a tanító munkáját szinte az egész tárgyalt korban végig globálisan értékelték. 1843-tól mutatkoznak először az értékelés konkrétságának jelei.

Ettől kezdve gyakrabban felsorolták a tanítandó tárgyakat: írás, olvasás, számvetés, éneklés, vallásra való bevezetés, erkölctan, szent história. Gyakran megnevezték a tankönyveket is: „Vallásra való bevezetés”, Heidelbergi Chatekizmus, Hübner: Természethistóriája, Kreyer: Erkölcs tudománya.

1853-tól feltüntették a gyermekek osztályba sorolását is. 1863-tól új tárgyként említik a természettant, egészségtant.

Az 1868-as népoktatási törvény után még inkább konkretizálódtak a látogatói feljegyzések. Rögzítették, hogy a tanító az előírt könyveket használja-e, végre hajtja-e a tanterv előírásait, milyen az iskola állapota és milyen a gyerekek gyakorlottsága.

5. Az iskola munkájának segítésére, ellenőrzésére 1802-től az egyház megye Lakon is elrendelte az ún. belső ellenőrzést. Vagyis az egyház tanácsa tagjaiból kijelöltek egy világi képviselőt az iskola felügyeletére, segítésére. Mint ismeretes korábban ez csak a helybeli lelkész feladata volt. A laki lelkészek közül kiemelkedett a tanítói és lelkészi fizetések rendezése dolgában Zilahi Cs. Sámuel az 1780-as években; a látogatásokban pedig Farkas István az 1840-es években, aki egyház megyei kerületi látogatói szerepkört is betöltött.

6. A laki iskola állapotáról elmondhatjuk, hogy a vizsgált időszakban legtöbbször jó állapotban volt. (Ez nem volt ilyen gyakoriságú a szomszéd községekben.) Állapota az 1850-es évek elejére annyira leromlott, hogy a consistórium elhatározta új iskola építését. A gazdasági nehézségek miatt azonban csak többszöri felújításra tellett erejükből. 1893-ban sikerült csak új iskolát építeni. (Ennek falai még néhány éve megvoltak.)

Felszerelése az 1868-as népoktatási törvény előírásainak 1871-re tudott megfelelni, majd az 1890-es évekre újból elmaradt a követelményektől: miniszteri segítségre szorult.

7. Az iskolába járó gyermekek száma 1832 és 1871 között elég gyakran van feltüntetve a vizitációs jegyzőkönyvekben. A csúcsot 1851-ben érték el 77 tanulóval. Az iskolaköteles gyermekeknek a nagyobb része iskolába járt. Biztosan tudjuk, hogy 1867-ben 81 %-uk, 1871-ben pedig a 77 %-uk látogatta ténylegesen az iskolát.

JEGYZETEK:

1. Mészáros István: Az isk. ügy története Magyarországon 997-1777-ig = Akadémiai Kiadó, Bp. 1981. 395. o.
2. Ballagi Károly: Adatok Borsod vármegye népisk.-nak történetéhez = Miskolc, 1885. VI. o.
3. Mészáros Id.mű 506.o.
4. Mészáros Id.mű 645.o.
5. Ballagi Id.mű VIII.o.
6. Ballagi Id.mű XV.o.
7. Ballagi Id.mű XVI.o.
8. Csikvári Antal: Borsod megye tört. H.n.1939. 98.o.
9. Protocollum, mely a Borsodi Venerabilis Tractusban Lévo Oscula Rectorok és Tisztelendők jövedelmeik befoglaltatnak 1640-1665. 82. o. - Tizáninnen Ref. Egyh. Kerület Levéltára. Sárospatak. (A továbbiakban TIREKLt.)
10. A laki Ref. Egyház Iratai 6. doboz. (Számogatlan} 1669. Ezt az adatot Ballagi Id. mű tévesen 1668-ra datálja. = TIREKLt. Sp.
11. Ballagi Id. mű. 1885. 86. o.
12. Protocollum Seniora Visitácionis, Borsodi E. megyei visitációk jegyzőkönyve 1757. Számogatlan. = TIREKLt. 1757.
13. Ugyanott 1782. XI. 30.
14. Laki Ref. Egyház Iratai 1722-1799. 1783. jan. TIREKLt.
15. U.o. 1788. I. 15.
- 1 G. Protocollum Seniora Visitácionis, 1788. VI. 15. TIREKLt.
17. U.o. 1795. VIII. 6. = TIREKLt.
18. U.o. 1788. I. 8. 189. o.
19. U.o. 1798. 192. o.
20. U.o. 287. o. 1800.
21. U.o. 1802. 328. o.
22. U.o. 1804.
23. Laki Ref. Egyház Gazd. Iratai 1799-1864. Számogatlan.
24. Felső Borsodi Egyház megye Aszalai Járásában lévo Ekklesiákban 1804-1841 kezdetéig történt látogatások jegyzőkönyve = Spatak = TIREKLt. 1808. Számogatlan.
25. U.o. 181. o.
26. U.o. 1811. I. 22.
27. U. o. 1812. I. 23.

28. U.o. 1814.
29. U.o. 1816 és 1817.
30. U.o. 1818.
31. U.o. 182. o.
32. U.o. 1821.
33. U.o. 1823.
34. U.o. 1824.
35. U.o. 1825.
36. U.o. 1826.
37. U.o. 1827.
38. U.o. 1828.
39. U.o. 1830.
40. U.o. 1831.
41. Tiszán Innen Ref. Egyh. Kerület F. Borosdi Egyház megyéjének Aszalai Járása. Tanítói és lelkészi díjlevelek 1831. 1832. = TIREKLt. Sp. Számozatlan. 1831.
42. F. Borosdi Egyház megye Aszalai Járásában létező Ekklesiákban 1804-1840 kezdetéig történet látogatások jegyzőkönyve = TIREKLt. Számozatlan 1832.
43. U.o. 1833.
44. U.o. 1835.
45. U.o. 1836.
46. Egyházlátogatási jegyzőkönyvek a Felső Borsodi Egyház megye Aszalai Járásában 1841-1851. TIREKLt. VII. cs. III. kötet. 1841. II. 4.
47. U.o. 1842.
48. U.o. 1843.
49. U.o. 1844.
50. U.o. 1845.
51. U.o. 1847.
52. U.o. 1848.
53. U.o. 1849.
54. U.o. 1852.
55. U.o. 1853.
56. U.o. 1855.
57. U.o. 1856.
58. U.o. 1858.
59. U.o. 1859.

60. Egyház látog. jegyzőkönyvek a F. Borosdi Egyház megye Vámosi Járásában 1859-1881.
V.k. = TIREKLt. 1861.
61. U.o. 1861.
62. U.o. 1868.
63. U.o. 1869.
64. U.o. 1870.
65. U.o. 1871.
66. U.o. 1873.
67. U.o. 1878.
68. Ballagi Id. mű. 86. o.
69. Kazay Géza: Adatok a Laki Ref. Egyház történetéhez 1896. Kézirat 6 lap. - Laki Ref.
Egyház Iratai = TIREKLt. 1896.
70. Laki Ref. Egy. Iratai = TIREKLt. 1897.

MELLÉKLETEK

1. sz. melléklet:

A laki iskola gyermek létszámának alakulása 1832-1871 között:

Év:	Fő:	Év:	Fő:	Év:	Fő:
1832	57	1849	50	1860	63
1837	52	1850	61	1863	51
1838	52	1851	77	1864	50
1842	58	1852	68	1865	47
1844	57	1853	72	1866	58
1845	53	1855	60	1867	57
1846	45	1856	72	1871	69
1847	51	1858	63	1887	64
1848	51	1859	63		

2. számú melléklet:

A laki tanítók 1771-1899-ig

1771	Maklári Mihály
1730	Nagy Mihály
	Losonczi
	Kókai
	Fogarassy
	Weszprémi György
	Molnár Sándor
1755	Csipkés Pál
1758	Katona Mihály
	Tóth István
	Németh János
1769	Molnár István (meghalt Lakon 1785.11. 13.)
1785-1798	Fejes György
1799	Ertsei István
1799-1812	Kövér Mihály
1812-1816	Antal József
1817-1832	Lovász János

1832-1835	Kovács András
1836-1850	Katona Károly
1851-1856	Göőz Ferenc
1856-1868	Fejes István
1869-1870	Láczay Dániel
1870-1883	Fejes Albert
1883-1896	Szentmártoni Soma
1897-	Tóth Kálmán

Laki udvarvég

VI. fejezet

I. HALÁSZ TAKÁCH SÁMUEL VÉGRENDELETE 1772-ből

BEVEZETŐ

XVIII. századi végrendelet nem kis számban maradt fenn levéltárainkban. Tanulmányozásuk, feldolgozásuk ma még nem túlságosan gyakori. Pedig forrásértékükhöz - gazdaságtörténeti, néprajzi, művelődéstörténeti, nyelvtörténeti - nem fér kétség.

Halász Takách Sámuel testamentuma különösen méltó figyelmünkre. Ennek egyszerűen az az oka, hogy meglehetősen rendhagyó módon végrendelkezett. Vagyonának nagyobb részét nem magán célokra, hanem közügy szolgálatába állította, ami akkori lakóhelyén ebben az időben szokatlan volt. Öröndetes, hogy példáját mások is követésre méltónak tartották.

Megkülönböztetett szeretettel gondolt Alma Matereire: a Sárospataki és a Debreceni Református Kollégiumokra. Adománya folytán nevét közel egy évszázadig szeretettel és tisztelettel emlegették, mert belőle évente mintegy 20-30 diák taníttatását lehetett fedezni. Így a Halász Takách Sámuel által biztosított anyagi háttér nem jelentéktelen a magyar kultúra, a művelődésügy szolgálatában! Hiszen Patak és Debrecen szellemi fényei országrésznyi területeket ragyogtak be azáltal, hogy tanítókat, lelkészeket bocsátottak a Felső-Magyarország és a Tiszántúl városaiba, falvaiba.

Halász Takách Sámuel 1772-ben írt végrendeletével mindezekért érdemes foglalkoznunk.

II. HALÁSZ TAKÁCH MIHÁLY A VÉGRENDELKEZŐ

Életéről és munkásságáról sajnos nem sokat tudunk. Születési éve ismeretlen, mivel a laki ref. egyház anyakönyveit csak 1760-tól vezetik. (Még egy 1773-as keltezésű laki tanúkihallgatási jegyzőkönyvben is csupán körülbelül jelölték meg a tanúk életkorát.)

A Halász Takách család Szendrőről került Lakra. Édesapja - aki Halász T. Mihály volt - gróf Csáky Antal Borsod vármegye főispánjának volt szendrői tiszttartója. A debreceni kollégium levéltárának egyik irata^[1] tanúsítja, hogy Halász Takách Sámuel 1745. jan. 15-én gróf Csákitól megkapta a szikszói Nyúl Mál dűlőbeli szőlőt. A gróf Halász Takách Sámuel édesapjától felvett adóssága fejében engedte át a szőlőt.

Tudjuk róla, hogy a sárospataki és a debreceni kollégiumban tanult. A debreceni kollégium levéltárában olvasható:

„Volt Lakon ez előtt gyermekségében itt tanult Halász Takách Sámuel nevezetű nemes ember, ki nemrég két alumnusa számára 100 aranyat küldött, aki laki házát a pataki collégiumra hagyta.”^[2]

1759-ben már a laki református egyház főkurátoraként szerepel a konzisztórium jegyzőkönyvében, melyben fegyelmezési ügyekről tárgyaltak.^[3]

1762. február 4-én kelt egyháztanácsi jegyzőkönyvből azt is megtudjuk, hogy mint tisztségviselő mennyire szívén viselte a templomuk sorsát:

„Nemes Nemzetes és Vitézlő Takách Halász Sámuel curátor Urunk egybehívott bennünket, (:hogy midőn templomotskánk romladozásban vala:) a végre, hogy Templomunkat jobban felépíthetnénk, mennénk ki a laki határba, a Szállás nevű ódalba, mely vagyon Konyha Mihály és Konyha András Uraimék szomszédságok közt, Isten ditsőségére és Templomunk tovább lehető megmaradására ortanánk ki. Mi Curátor Urunk igyekezetét helybe hagyván ki is mentiünk s mintegy 6 köblös Erdőt ki ortottunk.”^[4]

1767-ben még mindig a laki egyház gondnoki tisztségét töltötte be a korabeli jegyzőkönyvek tanulsága szerint:

„Halász Takách Sámuel curátor a Nemesség jelenlétében előadta, hogy Idős és Ifjabb Basó Mihály Uraimék feleségeik a Templombéli Székülés miatt öszveháborodván, kívül osztán illetlen beszédekkel egymást illették; mellyekről előttünk meg is követték egymást és szépen meg is békéltettek itt a Paróchián.”^[5]

Tudjuk még róla, hogy Borsod vármegye komisszáriusa, azaz királyi biztosa volt.^[6]

1772. április .. húsvétkor halt meg. Ternyei Ferenc szikszói ügyvéd, a végrendelet végrehajtója ápr. 29-én kelt leveléből tudjuk:

„Immár eltemettetett halász Takách Sámuel Uram. Testamentoma szerint a Nemes Debretzeni Collégiumra Szállottak Szöllőjei és Szikszai Háza fundussal együtt.”^[7]

A Halász Takách család - bár a végrendelkező utód nélkül halt meg - testvére Mihály és az ő leszármazottai révén mind a 18, mind a 19. században igen komoly szerepet játszott Lak község életében. Szinte minden évtizedben volt valamilyen tisztségük vagy az egyháztanácsban, vagy a nemesség testületében. Többször voltak kurátorok, nemesség hadnagyai, esküdtek, mind az egyházi, mind a világi testületben.

Az utolsó Halász Takách - Géza - a második világháború után költözött el a községből.

III. HALÁSZ TAKÁCH SÁMUEL VÉGRENDELETE 1772. márc. 22.^[8]

1.

A végrendelet keltét jóval megelőzően - még 1765-ben - küldött 100 aranyat a debreceni református kollégiumnak. Az összeg nagyságát érzékelteti, hogy csupán a kamatai alkalmasak voltak két diák évi ellátásának fedezésére. E korábbi adományát megerősítette a végrendelete 10 pontjában a feltételek felsorolásával. Mindez világosan mutatja, hogy milyen régi szándéka volt vagyónát nemesebb célok szolgálatába állítani.

Szociális érzékenységet bizonyítja, hogy jól tanuló, de szegény sorsú diákokat jelöl meg feltételként. Ugyanezt igazolja, hogy nem feledkezett meg a szikszói ispotályról sem a testamentumában.

A végrendelet bevezetőjében költői sorokat olvashatunk az emberi élet múlandóságáról:

„Az ember élete olyan, mint az árnyék, és a mezőnek virága, avagy mint a fáknak levelei, melyeket a kemény szelek széjjel hordanak.”^[9]

Ugyanitt meg is indokolta, miért tartotta fontosnak végakarata írásba foglalását:

„hogy holtom után senki helytelen kívánságokat semmi szín alatt rendelésem ellen ne tégyen.”

A helytelen kívánságok feltételezésére - mint a testamentum 4. pontjából kitetszik - minden oka megvolt.

Mihály öccse a Koponya nevű földjében „erőszakosan turbált” és meg is dézsmálta azt. Bár tetemes károkat okozott neki, mégis eltekintett „atyafiságtalanságától” és a tartozásának csupán az egyharmadát követelte vissza.

Az említett Mihály öccse és húgának Halász Takách Juditnak fia, Baranyai Péter még így is megtámadták a végrendeletet. Különösen a szikszói szőlőktől nem akartak elszakadni. Nem riadtak vissza H. Takách Sámuel halálát követő hetekben még attól sem, hogy a szikszói szőlőkbe küldjék saját munkásaikat, akik ki is nyitották, meg is metszették a szőlőket, sőt a kapálást is elkezdték.

A debreceni kollégiumnak hatóság közbelépését kellett kérni az erőszakos foglalás megszüntetésére. Ezután perrel támadták a végrendeletet, több évi huzavona után megkísérelték, hogy a kollégiumtól pénzen váltsák meg a szőlőket.

A kollégium hajthatatlan maradt, a pert megnyerte, pénzért sem engedte át a szőlőt. 1842-ig rentábilisnek bizonyult ilyen nagy távolságról is a műveltetése, akkor a felújítási költségek miatt eladták a szikszói ref. egyháznak. A szikszói házát és a hozzá tartozó külső birtokot a kollégium 1865-ig használta, ekkor árverés útján értékesítette.

Halász Takách Sámuel nagylelkű, közösségi célú adományainak értékét véleményünk szerint nem csökkentti az a tény, hogy nem minden testvérével volt zavartalan a kapcsolata. Úgy tűnik ebben inkább „édes vérei” lehettek hibásak, hiszen ő még a legtöbbet ellene vétőre is gondolt vagyona felosztásakor.

Tény, hogy ingatlanjainak és ingóságainak csak kisebb részét hagyta rájuk. Így a laki telkét, a rajta lévő építményekkel, a taxásainak adott telkét az épületekkel.

Mivel testvérei nem segítették őt az építésben - „*édes véreim énnékem semmi segítséggel avagy egy fa hozással is nem voltak*” - ezért ezek a javak csak az „*épületek illendő bets által leendő ároknak visszatérítésével*” lehetnek az övéik. A megtérítendő összeget a Sárospataki Kollégiumra hagyta.

Még azzal is indokolta a döntését, hogy az épülethez szükséges fákat nem is az osztály alapján őseiktől örökölt erdőkből hozta, hanem az általa vásárolt szakácsi erdőből.

Ugyancsak feltételekhez kötötte a laki Péter völgy és Nagyszőlő közötti darab föld testvéreihez jutását: Itt az irtási költségek bár 35 Ft-ba kerültek neki - csupáncsak 8 ft megváltást kér, mely összeget ugyancsak a pataki iskolának adta.

Megindokolta ezt is, „*véreim erántam nehogy balítélettel lehessenek*” - írta, ami kétségtelen azt erősíti, hogy a viszony nem kielégítő voltában mégsem a testáló lehetett a vétkes.

Testvéreinek hagyta a laki Koponya dűlőbeli földjét. Ezt dézsmálta meg - mint említettük Mihály öccse - 24 Ft erejéig okozván kárt neki. Jóakaratuságára utal, hogy e helyett is csupán 8 Ft-ot követel tőle, ugyancsak a pataki kollégium javára.

Két jobban szeretett testvérét külön javakban is részesítette. Ebben is igazságszerető vonását láthatjuk. Kereki Istvánné (sz. Halász Takách Kata) húgának adta a Tornaházi erdejük alatt irtatott rétet.

Mező József sógorának (Halász Takách Mária férje) hagyta méhei felét, egy pár francia gyártmányú értékes pisztolyt, és két nagy cin-tálat.

A testamentum rokonságot érintő részéhez kapcsolódóan kell szólnunk arról, ahogyan taxás jobbágyságairól gondoskodott. Ismét igazságosságát, valamint azt bizonyítja, hogy patriarchális viszonyban volt Pásztor Ferencsel és Tóth Suska Pállal. Hangsúlyozta, hogy mivel mindkettőjük lakóházait, istállóit a saját szerzésű nyilasi és szakácsi erdeiből engedte megépíteni, ezért őket az épületekből csak akkor tehetik ki testvérei, ha nekik az épületek árát - 25 forintot és 2 aranyat - megfizetik.

Vagyis gondoskodott arról, hogy a nála becsülettel dolgozók ne maradhassanak fedél nélkül halála után.

2.

A legtöbb tétele a testamentumnak a Sárospataki Kollégiumot érintette. A már fent említett javakon kívül kapták:

- *A laki Mogyorós bokor dűlőbeli irtás földet a tetején egy kaszálóval;*
- *A laki Szarvas Nyílás másként Sándor Szőlőként ismert irtás földet;*
- *A Nyilasi pusztában a Borsos oldalon fekvő mintegy 6 vékányi irtás földet;*
- *Ugyanitt a Csordás folyás völgyön a Borsós kúton felül fekvő 2 darab irtás rétvét;*
- *130 forintot, mellyel egy darnói és egy szikszói ember tartozott neki;*
- *Az őszi és tavaszi kész terményeinek kétharmadát;*
- *A földekben található őszi és tavaszi vetéseket;*
- *Kész pénzének, borainak és állatainak egyharmadrészét.*

Itt tarjuk szükségesnek megjegyezni, hogy milyen sok irtás földről szól a testamentum. Bizonyítja, hogy a laki határ igen kiterjedt cser, tölgy erdőséggel volt borítva.

A végrendelet keltét követően még 65 évvel is így nézett ki a határ összetétele művelési ágak szerint:^[10]

1934 hold erdő

1108 hold szántó

679 hold rét

Az egykori kiterjedt erdőségek utolsó 5 famatuzsálemét - melyek korát a kivágáskor több mint 500 évnek számlálták az 1950-es években - Lakelő Cserje Dülőben szántóföldek közepén még e sorok írója is megcsodálta.

3.

Igen gazdag a Debreceni református Kollégiumra hagyott vagyon listája is.

- *A szikszói Varga utcai (ma Kossuth út) telek egy újabb és egy régebbi házzal, melléképületekkel. Ebben szállt meg Csokonai Vitéz Mihály, amikor az 1793. évi szüret idején a városban tartózkodott. (Innen küldte trocheusokban megírt versét, valamint több kész munkáját a széphalmi mesternek, Kazinczynak.)*

- *Az ehhez a fundushoz, és házhoz tartozó szikszói szántóföldek, rétek: A Töröki nyomásban, a Gémeskúti nyomásban, a Város alja nyomásban a földek, a rét pedig a Csüre és a Nagy és között 2 kaszás, mintegy 150 -ölnyi.*^[11]

A testamentumban ilyen bontásban nem szerepeltek a belső telkek külső tartozékai. Ugyanígy nem szerepeltek benne a városban lévő tartozékok sem. Így

- *„A Város Háza mellett lévő Kotsma, s az alatta lévő 3 öl és 4 láb hosszú és 1 öl 3 láb széles pintze;*

- *Valamint a mészárszék.*^[12]

- *A már említett 100 arany két diák taníttatására;*

- *A Rózsás dülőbeli (a szikszói Magyar hegyen, melyen még kassai polgárok és egyháziak is bírtak szőlővel, már a 14. században mint ez a Magy. Gazd Történeti Szemle 1895. 234. o. olvasható) szőlő és pince 110 M. Forint értékben;*

- *A Nyúl Mál szőlő minden tartozékával;*

- *A Vámosi úti szőlő. A 3 darab szőlő mintegy 5 holdat tett ki. A szikszói borok híresek voltak, több autentikus szerző szerint a régi századokban a hegyaljaival vetélkedtek minőségben, nem ritkán aszú szemeket is szedtek. Külön tanulmányt érdemelne a szikszói szüretek és a szőlőtermelés adatainak feldolgozása 1772-1842 között. Iratait mintegy 600 föliánszon őrzi a debreceni koll. levéltára. A szüreteken részt vettek a kollégium országos hírű professzorai: Budai Ézsaiás, Hatvani István, Kerekes Ferenc, de a botanikus Földi János, Fazekas Mihály is.*

- *A debreceni kollégium örökölte Halász Takách Sámuel készpénzének, borainak és állatainak egyharmad részét.*

4.

Természetesnek vehetjük, hogy a szendrői református egyházzal sem feledkezett meg, hiszen a család innen származott Lakra, ősei itt éltek. A szendrői egyházra hagyta az alábbi javakat:

- *Valamennyi házbeli eszközeiből, bútorából, szerszámaiból, azok eladása után származó összeget;*
- *Két pár díszes, értékes - külön nevet viselő - pisztolyait, összes cin edényeit;*
- *75 Ft pénzt.*

5.

A szikszói református egyházra hagyta:

- *Szikszói csűrös és veteményes kertjét;*
- *A Gyüre-féle szőlő alatti pincéjét, a színnel együtt;*
- *Kész pénzének, borának, állatainak egyharmadát.*

6.

Laki lakóháza, egyházi tisztsége alapján meglepő, hogy viszonylag kevesebbet adományoz a laki egyháznak. Ennek oka minden bizonnyal az lehet - amire végrendelete is utal -, hogy időközben hidegebb lett kapcsolata a laki consistóriummal.

Pontos okát nem tudjuk, de nyilván nem megfelelő gazdálkodásukat vethette szemükre. Mivel a testamentum egyetlen pontján sem találunk ilyen majdnem megalázónak tűnő instrukciót, intelmet. A 100 Vforintnyi ajándék adásához azt írta:

„De ezen summát ne költsék haszontalanságra, hanem nagy elkerülhetetlen szükségére az Ekklésiának és a Templomnak.”

7.

A szikszói szegényekre és betegekre gondolva a szikszói ispotálynak adta összes kész terményeinek egyharmadát.

8.

Idegen magánszemélyek mindössze hárman szerepelnek a végrendeletben:

1. Ternyey Ferenc szikszói prókátor - aki a végrendelet exekutora - kapta:

- *Szakácsi községbeli birtokát a Lakon lakos cigány jobbággyal együtt;*
- *Két flintáját és egy nagyobb veresfenyőládáját;*

2. Molnár István, laki iskolamester 1 császár tallért;

3. Nemzetes és vitézlő Pulkovits László komája pedig méheinek felét.

9.

A végrendelet záró része temetése felől intézkedik. Meghatározza, hogy a koporsóba tételekor a laki, a sírba tételekor pedig a szikszói és a vadászi lelkészek mondjanak beszédet.

Megjelölte a helyet is, ahol nyugodni kívánt. A család előkelőségét jelzi, hogy azt a „Papok Sírjaik mellett” a Szállás felőli oldalon állapította meg.

Ismét szükségesnek tartotta hangsúlyozni, hogy akaratát minden „ragadozástól megójják”, kinek-kinek az övét híven kiadják.

A testamentumot 6 egyháztanács- illetve nemesi testületi tag hitelesítette saját pecsétjével, és ami nem általános, „sajátkezű aláírásukkal”, valamint a község tanítója, Molnár István.

Az aláírók a legfontosabb laki családokat képviselik: Három Basó, Szinnai, Jótzik, Vitárus, akik a következő évszázadban is sokat szerepelnek a laki világi és egyházi iratokon.

IV. HALÁSZ TAKÁCH SÁMUEL TESTAMENTUMÁNAK MEGVALÓSULÁSA ÉS HATÁSA

Tudomásunk szerint a sárospataki kollégiumnak hagyományozott javak felhasználása zökkenőmentesen történt. Pár év pereskedés után a debreceni kollégium is zavartalanul használhatta jogos örökségét. Mint említettük a szőlőket 1842-ben, a házat és a földet 1860-as években adták el. Nem történt fennakadás a többi pontok érvényesítésében sem.

Találtunk a debreceni kollégium levéltárában olyan iratokat is, amelyek szépen bizonyítják, hogy Halász Takách Sámuel példája nem maradt Szikszón követők nélkül, másokat is adakozásra ösztönzött.

1820-ban Zabary József ajándékozott 300 Ft-ot a Halász Takách Fundáció kiegészítésére évente egy „Szikszóról bemenendő Ifjú tartására”.

„Én Szikszó városában születtem, de mostan Diós-Győrben lakozó Nemes Zabary József, ez előtt 40 esztendővel a Szikszói Oskolából a Debretzeni Ns. Collégiumba be lépven, öt esztendőnek folyássa alatt erántam való különös kegyességét érezhetően tapasztalván, midőn innét Rectorságra mentem volna, azt a fogadást tettem, hogy ha Isten meg segít, 100 Ft-ot fogok ajándékozni. Mostan nem 100, hanem 300 Vft-ot szántam el a Halász Takách Fundáció pótlására.”^[13]

1831. november végén öreg Bojtár István szikszói lakos egészítette ki az alapítványt 300 Vft-tal.^[14]

1844-ben Aranyosi Györgyné ugyancsak 100 Vft-tal pótolta az egykori Halász alapítványt.^[15]

1836-ban Futó Dániel özvegye küldött 36 Ft-ot Szikszóról hasonló célra.^[16]

Az alapítványból a Szikszóról javasolt diákok között csupán egyetlenegyszer fordult elő laki származású.

Róla 1864-ben ezt írta a szikszói gondnok a Debreceni Kollégium vezetőinek:

„Soós Bertalan Ns. Tekintetes Borsod vármegyébe kebelezett Lak helysége lakosa, de jelenleg a Debreceni Főiskolán folytatja tanulói pályáját, már általunk 2 éven által ajánltatott a néhai Halász Takách Sámuel által hagyott jótéteményre, melyet is mind ez ideig a folyamodó ifjú mint leány ágon lévő rokona a néhai végrendelkezőnek.”^[17]

Harmadszorra - 1865. szept. 18-án - sikerült megkapnia, miután Halász Takách Tamás laki földbirtokos is közbenjárt elszegényedett rokona ügyében Debrecenben. Halász T. Tamás levélben köszönte meg a főiskola tanári karának e döntést.

Halász Takách Sámuel egykori 100 aranyas alapítványa a nyomon követhető közel száz évben csak a kamataiból mintegy 200 szegény sorsú diák tanulását biztosította. A szőlők, földek haszna ugyancsak mintegy 20-30 ifjú tartását biztosította.

JEGYZETEK

1. Tiszántúli Ref. Egyházkerület Levéltára, Debrecen (a továbbiakban TtREKLt.) II. 21. b. 7. o.
2. U. ott II. 22. a. 147. 1781. IX. 12.
3. Tiszáninneri Ref Egyh. Kerület Levéltára, Sárospatak. Laki Cons. jegyzőkönyvek 1759. január 1. 5. o.
4. Ugyanott 1762. II. 4.
5. TtREKLt. Debrecen. II. 22. a. 147. 11. o.
6. Ugyanott II. 21. b. 89. o.
7. Ugyanott, 1767. X. 16.
8. TtREKLt. Debrecen. II. 22. a. 9. 147/1. 1772-III. 22. 112. o.
9. Uo. I. o.
10. Fényes Elek: Magyarországnak mostani állapota = Pest, 1837. 3. k. 123. p.
11. TtREKLt. Debrecen, II. 25. b. 47. p. 1842. VI. 27.
12. TtREKLt. Debrecen, II. 25. b. 47. o. 1841.
13. TtREKLt. Debrecen, II. 22. a. 147. 11. o.
14. Ugyanott 8. o.

Perényi István kislaki udvarában

VII. fejezet

ZILAHY SÁMUEL NÓTÁRIUS FELJEGYZÉSEI (1825-1832)

A Zilahy család Lakra költözése után néhány évtizeddel - 1784-1787 - így nézett ki a község demográfiai képe.^[1]

- 126 házában 136 család élt;

- Az összlakosság 658 fő volt;

- A felnőtt férfi lakosság

59, 6 %-a nemes;

27,7 %-a zsellér;

1,2 %-a polgár;

0,8 %-a paraszt volt.

A Zilahy Sámuel nótárius jegyzeteinek keletkezésekor (1825-1832) már a hétszázad meghaladta a lakosság száma. E század közepén 725 lakost számláltak. A határának területe 4095 holdat tett ki, ami a környező falukhoz viszonyítva igen nagynak számít. Ebből majdnem a fele erdő! (1967 hold), csak 1185 a szántóföld, és ugyancsak sok a rét, legelő, (828 hold) ami az állattenyésztés erejére utal. Nagyobb birtokosok csupán Gr. Gyulay, Baranyay, Csorba, Dávid, Fekete, Fodor, Jóczik, Nagy-Bassó, Olasz, Tolvaj és Zilahy családok.^[2]

I. A ZILAHY CSIZMADIA CSALÁD EREDETE ÉS SZEREPE LAK KÖZSÉG ÉLETÉBEN

A Zilahy család 1730-ban került fel az egykori Közép-Szolnok vármegyéből, Zilahról Lak községbe.

Zilah városának 1720-ban 287 háztartásából csak 50 volt nemes, ezek egyike a Zilahy Csizmadia család.^[3]

A család ma is Lakon élő egyik tagja őrzi azt a védetté nyilvánított latin nyelvű oklevelet, melyben Borsod vármegye 1745. május 4-i közgyűlése közzétette, hogy Zilahy József és Zilahy Sámuel a megye nemeseinek sorába iktatta, miután meggyőződött Közép-Szolnok vármegye által kiadott levél hitelességéről. A levél fordításban a következő:

„Mi, dobai Dobay Sándor, Közép-Szolnok vármegye rendes alispánja a megyei törvényszék többi ülnökeivel és tagjaival a négy rendes szolgabíróval és esküdt ülnökkel együtt emlékezetül adjuk e levelünk által mindazoknak, akiket illet, hogy amikor 1745. január 27-én az említett vármegyében kebelezett Zilah városában közgyűlésünk helyén törvényszéket tartottunk, akkor nemes József és Sámuel, - akik most Borsod vármegyében Lak községben laknak, néhai nemes és tiszteletes Jánosnak fiai, ki előbb az említett Lakon, majd az Abaúj vármegyében kebelezett Tomor községben a helvét hitvallású egyház prédikátora volt, míg élt, s fia volt egykori Csizmadia másképp zilahi Zilahi Istvánnak - személyesen megjelenván előttünk, benyújtották kérvényüket, melyben illendőképpen azért folyamodnak, hogy ismerjük el, hogy ők e vármegyénkből s Zilah városából származnak, s hogy ezért mondott apjuk, nemkülönben nevezett István nevű nagyapjuk állandóan és mindenkor nemesi kiváltságban és szabadságban élő kétségtelen nemes volt és saját nemesi részbirtokait bírta.

Jóakaratóan hajolván e folyamodványukra és kérésükre, mielőtt erről e bizonyáglevelünket kiadtuk volna, igazolták előttünk, hogy a kérvényezők apja, az említett tiszteletes Zilahi másképp Csizmadia János, ki Zilahról származott, és ma is élő, egy apától s anyától való testvére: nemes Ferenc, mindketten a kétségtelenül nemes néhai Zilahi másképp Csizmadia István fiai voltak, s hogy az említett Ferenc, mint ősei ugyanazzal a nemesi kiváltsággal élt, s nem ő maga szerezte nemességét, hanem még ősei érdemelték azt ki még az egykori Zsigmond magyar királytól, s úgy származott az rájuk; és e kétségtelen nemességnak az a bizonyága is tudva van előttünk, hogy ugyanez a Csizmadia másképp Zilahi Ferenc és az itteni Csizmadia család, bár az említett város nagyobb részben alá van vetve a földesúri census és szolgálatterhének, mégis az említett Csizmadia Ferenc és elődei efféle terhektől mentesen bírták s bírják jelenleg is itteni saját nemesi telkeiket és azok belső és külső tartozékait, s e birtokok nincsenek földesúri joghatóság alatt.

Mindezt előttünk hiteles írásokkal, mind hitelt érdemlő élő tanukkal és az öregek igazolásával megbizonyítván, úgyhogy tudott lévén előttünk a többször említett néhai tiszteletes Zilahi másképp Csizmadia Jánosnak, a mondott Ferenc egy apától és egy anyától való testvérének állapota, ki a mi megyénkből eltávozott s máshová ment, s szülőföldjét felcserélte, továbbá miután meghalt, már fiaié: Józsefé és Sámuelé, továbbá az ő utódaiké is: mi is bizonyítjuk e levelünkkel, hogy az előbbiek mind úgy vannak.

Aminek hitelül erősebb bizonyágául kiadandónak és kibocsáthatónak véltük az ő folyamodásukra s törvényes kérésükre hiteles pecsétünkkel megerősített jelen bizonyáglevelünket az ő jogaik védelmére és oltalmára.

Végeztetett a fent nevezett évben, napon és helyen.

(Közép-Szolnok vármegye pecsétje) Kiadta kémeri Bölöny Sándor, ugyanannak a vármegyének rendes esküdt jegyzője, sk. „,

Lakra tehát lelkészként került fel Zilahi Csizmadia János, itt 1730-1737-ig szolgált. 1745-ben már nem élt. Testvére Ferenc pedig Zilahon maradt.

Zilahi Cs. Sámuelnek - kinek feljegyzéseit a későbbiekben bemutatjuk - ez oklevél és a laki ref. egyház anyakönyvei alapján így vázolhatjuk fel az őseit:

Zilahi Cs. István
Szül. Zilah 1660 körül

Zilahi Cs. János ref. lelkész
Szül. Zilah 1690 körül
Laki lelkész 1730-37

Ferenc
1745-ben még
Zilahon élt

Zilahi Cs. Sámuel
Szül. Zilahon 1720 körül
1788-ban laki lelkész

József
laki consist. tagja

Zilahi Cs. István
Szül. Lakon, 1754. VI. 4.
Ref. egyház consist. tagja, kurátora

Zilahi Cs. Sámuel
Szül. Lakon, 1785. VI. 1.
nótárius
Felesége: Balogh Zsófia

Zilahi CS. Sámuel laki nótárius szépnagyapjáról Istvánról azt is tudjuk, hogy Közép-Szolnok vármegye 1705-ben, a II. Rákóczi Ferenc felkelése idején lovas zsoldos katona állítására szólította fel.^[4]

A fent idézett 1745-ös levél szerint a Zilahiak még Zsigmond magyar királytól (1387-1437) szerezték nemességüket. Ez a szájhagyomány útján 1745-ig megőrzött adat minden bizonnyal téves lehet.

Dr. Petri Mór 1906-ban közzétett kutatásaiból tudjuk, hogy az 1876-tól Szilágy vármegye néven szereplő egykori Közép-Szolnok megyebeli Zilah városában 1596-ban kapták a Zilahiak nemességüket Báthori Zsigmond erdélyi fejedelemtől.

„1596. december 1-n Zsigmond fejedelem tekintetbe véve Zilahi Márton deák hü szolgálatait, őt meg fiait Istvánt és Mártont kiveszi a nem nemesi rendből, melyben születtek, Zilah városában lévő házáat pedig felmenti minden adózás alól. Az adományozott nemesi levél címere: Háromszögű paizs, melyben faágon galamb ül, füllábában író tollal; paizson zársisak és különböző színű foszlányok. E nemes levelet 1597-ben Szolnok-Doboka vármegyében hirdették ki.”^[5]

Petri kutatásaiból egyéb adatokat is ismerünk a Zilahon élő Zilahiakról.

„1576-ban Somlyói Báthori Kristóf meghagyja, hogy iktassák be Zilahi János deákot egy zilahi házba és tartozékaiba u.n. egy Őrhegyen lévő szőlőbe és egy másik szőlőbe meg egy Hagymásmező rétbe. Továbbá egy pusztát és egy betelepített udvarházat kapott ugyancsak Báthori Kristóftól mindakettő után járandósággal, azaz szőlőbirtokkal. Ezt az oklevelet 1587-ben hirdették ki Kolozsvárott. ^[6]

A Zilahi család a következő évszázadokban (17. szd., 18. szd.) az egykori Szolnok-Doboka megye térségeiben több helységben is előfordult a régi oklevelek tanulsága szerint.

1604-ben Ilosván Zilahi Benedek, 1631-ben Zilahi Mártont a Nyírbátori Zsinat Nagymonba küldi prédikátornak 1602-ben Zilahi Mihály hadadi, 1726-ban Zilahi András egrespataki lelkész. 1676-ban Désen lakott Dániel. 1727-ben Zilahi Sámuel szilágysomlyói Zilahi iskola rektor. ^[7]

A Lakra költözött Zilahi János lelkész és fia Sámuel, aki ugyancsak prédikátor volt sajnálatos módon pontatlanul szerepel abban a pár lapos kéziratosszeállításban, amelyet 1896-ban Kazay Géza laki ref. pap készített. (Ennek alapján ugyancsak tévesen szerepelteti a lelkészek listáján Dr. Szabó Lajos teol. tanár 1951-ben összeállított kéziratoss munkájában, mely a Sárospataki Levéltárban található.)

Kazay kéziratában egyáltalán nem szerepel Zilahi János, mint laki lelkész. Helyette 1730-37-ig Zilahi Cs. Sámuel tűntette fel, aki többek között egy 1788-as okirat tanúsítása szerint ekkor volt laki pap. Minden bizonnyal Kazay a Zilahi János helyett Szalai Jánost olvasott a régi iratokon, ami könnyen lehetséges, hiszen a „z” betűt „s”-sel írták.

Tehát a laki lelkész névsorban a fent idézett 1745-ös oklevél is mutatja Zilahi Cs. János 1730-37-ig, Zilahy Cs. Sámuel pedig 1782-1789-ig következik helyesen. Ezt több - a Sárospataki Levéltárban található laki okirat is bizonyítja.

Ennek a Zilahi Sámuelnek testvére volt Zilahi József, aki többször volt a consistórium tagja. Fia, az 1754-ben Lakon született Zilahi István 1803-tól közel 30 éven át rendes tagja volt az egyház tanácsnak, sok éven át kurátora; A nemesség hadnagyának is többször volt hitese.

Így nem csodálkozhatunk azon, ha Zilahi Samué nótárius is ezt a hagyományt folytatta. 1832-től egyház tanács tag volt, sok éven át kurátor, így 1837, 1838, 1839-ben és 1841-ben.

Őt követte fia Károly is, aki 1816-ban a Debrecen közeli Sámsonban (ma Hajdúsámson) született. 1847-től 1867-ig sok-sok éven át volt kurátor, egyh. tanács tag. Másik fia Lajos, aki 1828-ban már Lakon született ugyancsak gondnok volt 1864-től 1873-ig. Sőt 1871-től az iskolatanács tagjaként látogatóként is tevékenykedett.

Zilahi Cs. Sámuel nótárius 1785. VI. 1-én született Lakon. Iskoláinak elvégzése után 1810-től Hajdúsámsonban volt nótárius egészen 1825 elejéig. Itt született két gyermeke, Zsófia 1813-ban, és a már említett Károly 1816-ban.

Házasságot 1810. december 31-én kötött Balogh Zsófiával, Nemes Nemzetes és Vitézlő Balogh Ádám leányával. A Baloghok a Takách Halászokkal, Bassókkal a legvagyonosabb laki családok közé tartoztak. (Ezt mutatja az 1796-os templomi székrend is, valamint az egyházi adófizetésük mértéke.) A házasság révén Zilahi Sámuel is a kilenc legtehetősebb birtokos közé tartozott, akik pl. 1837-ben 5 véka gabona adót fizettek az egyháznak. ^[8]

Nótárius Zilahi Sámuel házát 1825-ben építette a Baloghoktól örökölt templom melletti hatalmas méretű telken. A telek annyira nagy volt, hogy 1834-ben az egyházat segítő

telkéből 160 -ölnyt átengedett, amihez még kinti 650 öles szántót is adott. Cserébe egy jóval kisebb belső területet fogadott el.

Idézzünk a csere levélből:

„Én Zilahy Sámuel által adom a Ns. Ekklesiának azon belső Fundusomat, amely felülről a Ns. Rectorális Földek, alólról Ns. Debretzeni Sámuel Úr Fundusa a szomszédjai, másfelől a néhai Gróf Gyulay Eö Exelentiája successorai birtokában lévő szántóföldek közt lévő 650 -ölet kitevő földeimet örökös használatra.

Mi alól írtak, Nemes Ekklesia mostani Consistóriumá által adjuk a fent írt Nemes Nemzetes és Vitézlő Cs. Zilahy Sámuel Úrnak és maradékainak a Ns. Ekklesia Tökös Kertnek nevezett pusztá fundusokat, mely 335 -ölet képez.”^[9]

Feljegyzéseit 1825-ben kezdte és az utolsó bejegyzés 1832-ben kelt. Kezdetben volt, ahol minden második oldalon írt, később az így üresen hagyott oldalakat is felhasználta. Így aztán nincs időrendi sorrend, hanem pl. az 1825-ös házépítési eseményeket követi az 1830-as szolgafelvétel adatsora stb.

Zilahy Cs. Sámuel Lak község reformkori nótáriusának feljegyzései gazdaságtörténeti értékűek. Vizsgálatuk és elemzésük úgy véljük ezért nem lehet érdektelen.

II. ZILAHY CS. SÁMUEL 1825-1832 KÖZÖTTI FELJEGYZÉSEINEK TARTALMA

Feljegyzéseit célszerűnek látjuk az idő rendjében áttekinteni. Nézzük meg, mit tartott fontosnak, rögzítésre érdemesnek, mit látott jónak arra, hogy az emlékezet megőrizze.

1825 év:

Az aratás előtti szűkös időben többen pénzt kértek tőle. Kisebb nagyobb összegeket: volt aki csak egy napi napszámnak megfelelő összeget, 15 krajcárt, volt aki 80 napszámot jelentő komoly kölcsönt, 20 forintot. (Konyha István és öccse.) Erről adóslevelet is készítettek. A kisebb kölcsönöket - mint pl. a rokon Balogh Ádámnak adott 3 forintot - csak ide jegyezte fel.

Májusban sorba fogadta meg a házépítéshez szükséges mestereket. 24-én Pap Sámuel 9 öl hosszú és 2,3 öl széles ól, szín és kamra falának földből való megverésére: 24 forintért és 6 itze (mintegy 2 liter) pálinkáért. Ezért Pap köteles napszámosokat fogadni, fizetni és elbontani Zilahy apósának „az öreg Baloghnak a tsűrjét”. A melléképületek mintegy 80 négyzetméterek lettek.

Május 29-én megfogadta Suller nevű kőművest a lakó háza falának, kéményének megrakására 70 forintban, amihez szokásosan 2 forint ára (vagyis 8 itze, 2,7 liter) pálinka is járult kiegészítésként. Úgy látszik e kemény fizikai munkához mindig szükséges volt italt is adni.

Nem volt kis összeg ez a 72 forint, 78 napszámnak felelt meg. Megtudjuk, hogy ezért a komoly összegért mit tartozott Suller építeni:

Egy 9x3 öles, vagyis kb. 108 -méteres lakást. A lakás 2 szobából, 1 kőkeményes „pitarból” és egy kamrából állt. Az egyik szoba és a kamra alá kőből kirakott pincét köteles építeni. Suller munkáját dicséri, hogy ez a pince mind a mai napig áll és Zilahy leszármazott használja, de a vályog épületet felüle e században lebontották és átépítették.

A feljegyzésekből kiderül, hogy Sullernak a 70 forinton kívül még külön fizetett 24 napszámot, valamint természetesen az építész keze alá való anyagok szállítási díjait is. Napszámosként Suller mellett leggyakrabban a Beleznai fiúk, Fazekas Ersz és Nagy Jankóné dolgoztak.

Május 30-án a ház tetőszerkezetének elkészítéséhez Sándor Pál ácsot fogadta meg 40 forintban, és az eddiginél több, 3,3 liternyi pálinkában: úgy tűnik, az ácsoknak több „erősítőre” lehetett szükségük a „tériszonyuk” leküzdésére.

Jellemző a korabeli ár- és bérviszonyokra, hogy egy kőműves, vagy ács mellett segítő napszámos napidíja alig volt több, mint 4 deciliter pálinka ára. (1 napszám 18 krajcár volt, egy itze pálinka, 3,3 deciliter 15 krajcár.)

Zilahy Sámuel részletezte, hogy milyen tételekben adta meg az említett 3 mesternek a járandóságát. Mindegyiknek az akkori szokások szerint adott „elő-pénzt” is, az utolsó részletet pedig a kész munka átadásakor fizette ki.

Az építkezés abban az időben sem volt valami „olcsó mulatság”. Ennek illusztrálására csak a fontosabb, s más helyről „furmányozott” építőanyagok árait, szállítási díjait - a hozzá társuló áldomás-fizetésekkel együtt - mutatjuk be:

- Szikszóról 24 szál fa szállítással, áldomással	127 Ft.
- Abodról 2 öl fa ajtónak, lépcsőnek, áldomással	57 Ft.
- Irotáról 11 öl kőért és 6000 vályogért	189 Ft.
- Vasért, szegért	35 Ft.

És még csak a legfontosabb tételeket soroltuk fel!

1825. július 1-én már a ház és a melléképületek olyan állapotba kerültek, hogy a tetőszerkezet szalmával való bekötésére „Szalmási ötsémet” megfogadhatta: 18 forintban és 2 liter pálinkában.

A ház és a melléképület végleges számlája meghaladta az 560 forintot, ami bizony igen tekintélyes összegnek számított. (Hozzávetőleg 560 bárány árának felelt meg.)

Ebben az évben még az építkezést jóval megelőzően 32 pontban foglalta össze az évi teendőit. Ebből 7 pontban az előbb tárgyalt építkezési feladatait rögzítette. Egyéb feladataiból csak még további néhányat említsünk meg:

- *10 pert, jogi üzletet lefolytatni;*
- *Szolgát, szolgálót fogadni;*
- *Gyapjút, bárányt eladni;*
- *Ökröt venni;*
- *A juhász bérét rendezni, új juhászt felvenni;*
- *Sámsonba levelet írni, ott maradt eszközöket elhozni;*
- *Kalandáriumot venni.*

Feltárul előttünk, mi mindent csinált egy reformkori gazdálkodó kismemesi birtokos, aki ahogy ma mondanánk, főállásban a falu jegyzője volt, tehát közhivatalt viselt, s e mellett egyházi tisztségei is voltak. A jogi- és gazdálkodási teendői mellett a téli esték unalmát elűzni a kor szokása szerint kalandárium vételt is fontosnak tartotta.

Nézzük meg, mit sikerült megvalósítani ebből a sikeres ház- és melléképület építésén túl az 1825-ös esztendőben:

Jogi ügyleteiről, pereiről nem hagyott feljegyzést. A szolga és szolgáló felvételt, valamint azok illetményét pontosan rögzítette. Május 27-én megfogadta szolgának Bábonya való Ns. Nagy Sándort. Érdekes, de egyáltalán nem egyedi eset, hogy az elszegényedett kismemesek fiai, lányai elszegődtek szolgálni, lehetőleg más faluba. Sőt éppen a laki múlt századi iratokban fordul elő, hogy még a tehéncsordás is nemes volt.

Sok szerencséje nem volt a nemes fiúval, mert már jún. 1-én, pár napi szolgálat után el kellett bocsátania. Helyette jún. 30-án Szegő Istvánt vette fel, jövő új évig a következő fizetésért:

- *egy szűr;*
- *egy kalap;*
- *egy derékra való;*
- *egy pár csizma és 1 forint.*

Ez jóval kevesebb bér volt, mint amit a nemesi legénynek adott volna, de nyilván fiatalabb is lehetett. Többször kárba eresztette az ökröket, ezért 28 krajcár kártérítést kellett fizetni helyette.

Szolgálónak Molnár Marist vette fel június 30-án ugyancsak jövő új évig a következő bérért:

- *egy pár csizma;*
- *egy ünneplő kendő;*
- *egy ünneplő kék kötő;*
- *egy karton szoknya.*

Véle még annyi szerencséje sem volt, mert már másnap elment. Minden bizonnyal a folyó építkezés terhei riasztották, hiszen most jóval nagyobb háztartást kellett vinni, mint máskor. A bér viszont ehhez nem igazodott, ez a máskor is szokásosnak felelt meg.

Május 25-én Varga Jánost fogadta meg juhásznak Demeter napig a következő bérért:

- 4 forint készpénz;
- 1 köből rozs;
- 10 itze főzelék;
- fél véka vetés;
- a bojtárnak egy szűr.

Érdekes, hogy míg a szolga és szolgáló bérét jórészt ruhában állapították meg, addig a juhász esetében a termény és a pénz volt inkább a járandóság.

1826 év:

Január 1-én megfogadta egy évre szolgának Pap Mihályt. Béré:

- kész pénz 1 forint;
- egy kalap, egy nyakra való;
- egy ujjas pruszlik;
- egy derékra való;
- két pár csizma, egy talpalás;
- két pár fehér ruha;
- két kötő;
- két véka őszi vetés;
- három vékás föld szántás;
- egy fekete guba, fürtös.

A felsorolásból kitűnik, hogy komolyabb szolgát sikerült találni, mert a bére jóval meghaladja az előzőket. Május 1-ére juh-állománya 59-re gyarapodott. Ekkor nyírták őket. Egy gyapjút a szövőszékhez meghagyott nyüstnek. A többi 58 fontot nyomott, s ezért csinos összeget kapott 18 forint és 31 krajcárt. A juhászat adataiból kiderül, hogy nemcsak racka juha, de merinója is volt. Év végére, teletetésre 43 darabot hagyott meg.

1827 év:

Január 1-én új szolgaként Jurótzki Jánost vette fel. Bére megegyezett az előző évi szolgáléval annyi módosítással, hogy több pénzt kapott, de kevesebb földet.

Igen sok baj volt vele. Tavasszal verekezésbe keveredett és a „Chirurgusnak” fizetnie kellett érte. Ugyancsak gyakran tilalmasba vitte, engedte a jószágot. Körte és szőlőlopásban is többször megfogták. Elvesztett egy nagy kést, egy baltát, sőt egy libát is agyonütött. Afféle fenegyerek lehetett.

Az ezévi juhászatával sem volt szerencséje. Ebben az évben 10 béránya megdőglött a tavaszon. Úgyhogy el is akarta adni az egész állományt Abodra való Olajos Józsefnek. Olajos azonban „az alkut megmásította, így a juhok megmaradtak”. A szikszói vásáron valamennyit adott el belőle. Évvégére csak 22 darabot hagyott meg.

Az 1828-as évben mindössze a juhászat néhány adatát jegyezte fel.

„Tavasza a juhaimat leválasztván lett 19 fejős juh, 1 kos bárány, 7 jerke, 1 kos s a választáson megmaradt 10 forint és 25 krajcár. A többi báránnyt eladtam, azaz 8-at, párját 12 forint. Gyapjú lett 38 font, melyért esett 12 forint 2 krajcár. „

Az **1829-es** esztendőből ugyancsak a juhászat adatai maradtak fenn. Áprilisra a vétellel és ellésekkel együtt már 64 darab lett az állománya. Így nyíráskor is az eddigi rekord bevételhez jutott, 25 forinthez. Nyáron és ősszel báránysok eladásából is szép összeghez jutott, 57 forinthez.

1830 esztendő:

Március 15-én fogadta meg szolgának Drótos János abodi fiút a következő újévig a következőkben:

- egy guba, 1 nyakravaló;
- egy derékra való lajbi;
- egy kalap, 2 pár fehér ruha;
- egy pár csizma és egy talpalás;
- egy véka őszi vetés és egy véka tavaszi vetés.

Március 22-én megfogadta „pesztonkának” - későn született kisfia mellé - jövő új évig Bics Juditot. A következő bérért:

- két hosszú ing; 2 forint;
- egy kötő, 1 forint;
- egy szoknyaing, 2 forint;
- egy kendő, nyakra való, 1 forint;
- egy pár csizma, 2 forint.

Az **1831-es évben** újra mindössze a juhászat adatai szerepelnek, amely 26 juhból, 1 öreg és 1 bárány kosból állt. A juhásznak őrzésükért a következő bért fizette ki:

- 4 forint pénz;
- 9 véka és 11 itze gabona;
- 15 itze főzelék;
- 15 itze vetés.

1832 esztendő:

Január 24-én szolgának felvette Bolbai Andrást. Fizetése:

- egy kabát, egy akasz sipka;
- egy guba vagy szűr
- egy újas ködmön;
- két pár csizma;
- két véka vetés, egyik őszi, másik tavaszi;
- 10 forint készpénz.

Ugyanebben az évben fogadta meg Szomolya Marist szolgának a következő fizetésbe:

- *egy hosszú ing;*
- *egy pár kordován csizma;*
- *egy vasárnapi kendő;*
- *egy patyolat kötő;*
- *egy festett szoknya ing.*

Zilahy Cs. Sámuel feljegyzései különösen az 1825-ös évben voltak igen gazdagok. Feltárul belőlük, hogy a reformkor elején hogyan, miből, milyen házat és melléképületet tudott építeni egy viszonylag tehetősebb földbirtokkal és állatállománnyal is bíró - közszereplést folytató hivatalnok.

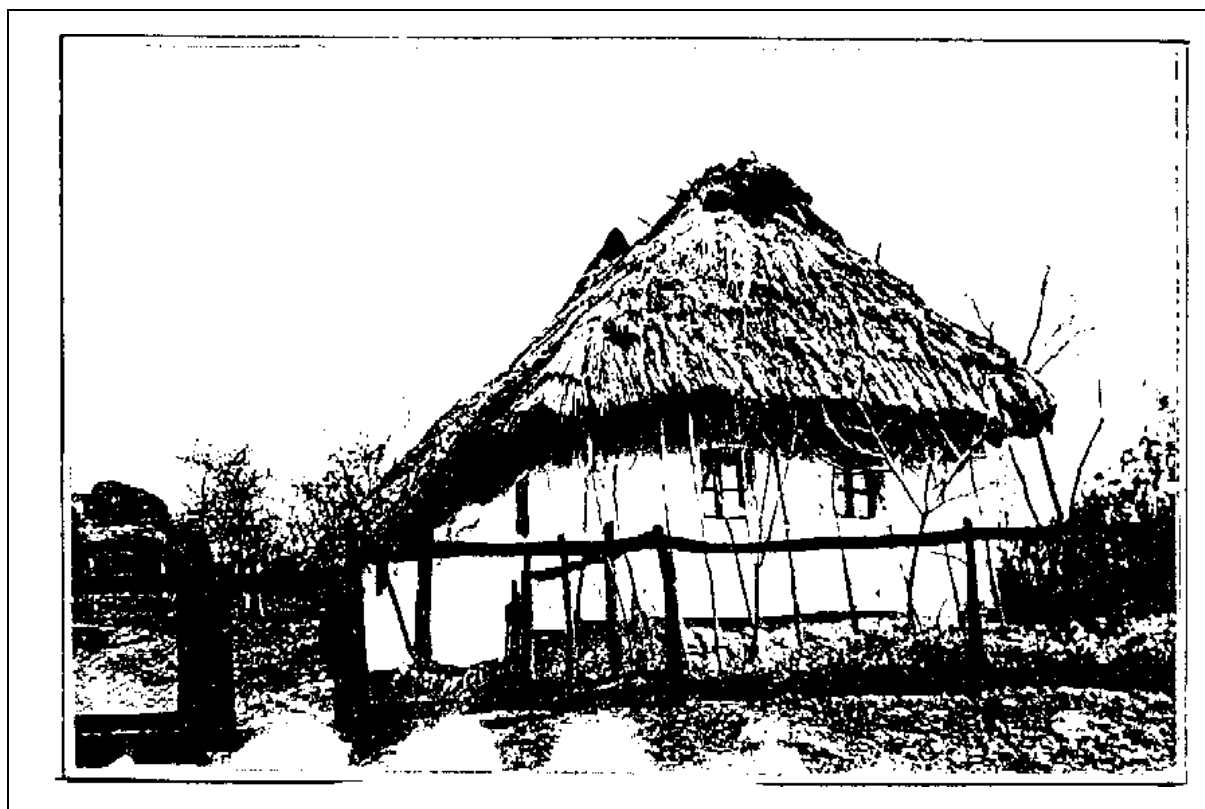
Nem érdektelen annak megismerése, hogy Felső-Borsodban egy ilyen háztartáshoz és birtokhoz alkalmazott szolga és szolgáló milyen járandóságot kapott, milyen ruhaellátmány illette.

Szerény juhászatának adatai, a juhász fizetésének megismerése ugyancsak érdekes reformkori gazdaságtörténeti adalék.

Művelődéstörténeti haszna tehát kétségtelen. Nyelvészeti jelentőségét emeli, hogy több olyan földrajzi nevet tartalmaz, amelyeket már 1964-es gyűjtésem idején sem ismertek a legidősebb laki lakosok. Ezek: Mogyorós bokor, Bárdos Erdők, Szarvas Nyílás, Sándor Szőlők, Borsos oldal, Csordás Folyás, Borsos Kút, Tornaházi Erdők.

JEGYZETEK:

1. Az első Magy. o.-i népszámlálás 1784/87. = Bpest, 1965,
2. Fényes Elek: Magyar. geográfiai szótára = Pest, 1851. II. k. 9. o.
3. Dr. Petri Mór: Szilágy vm. története = Zilah, 1906. II. k. 478. o.
4. Dr. Petri Mór: Id. mű. V. kötet 308. o.
5. Dr. Petri Id. Mű. VI. kötet 767. o.
6. Dr. Petri Id. mű. 767. o.
7. Dr. Petri Id. mű VI. kötet 769. o. és Kempelen B: Magy.o. nem. családai = Bpest, 1936. XI. kötet 180. o.
8. Az 1837-es egyházadó kivetésénél a következő 9 személy fizette a legtöbbet: Ns. H. Takách Sámuel, Özv. Ns. Debretzeni Sámuelné, Özv. Ns. Bassó Miklósné, Özv. Ns. Bassó Józsefné, Özv. Ns. Adorján Sámuelné, Ns. Nagy János, Ns. Nótárius Zilahy Sámuel és Özv. Ns. Debretzeni Jánosné = Spataki Levéltár; a Laki Ref. Ns. Ekklesia Gazd. Iratai 1837. III. 14.
9. Laki Ref. Egyház Gazdasági Iratai = T.inneni Ref Egyh. Kerület Sárospataki Levéltára. 1834. Jelzett és lapszámozás nélkül.

A Ragályi-féle ház az alvégen

VIII. fejezet

A KÖZSÉG FÖLDRAJZI NEVEI

A határhasználatban ugyan 1948 után is tovább éltek a dűlőnevek, noha az utak a táblásítás nyomán változtak. A nagyüzemi gazdálkodás emiatt segítette egyes dűlőnevek kiesését az emlékezetből. Ez a folyamat nem egészen új keletű, mert a XVIII. századi végrendeletekben, vagyonmegosztási szerződésekben több olyan dűlőnevet találunk, amelyet a ma élő legidősebbek sem ismernek. A földrajzi nevek összegyűjtése így fontos és halasztást nem tűrő feladatnak mutatkozott.

A gyűjtés első részét egyetemi éveim alatt 1966 előtt végeztem az akkor élt idős adatközlők körében. Majd 1989 és 1993 között folytattam a régi kéziratos térképek és főként levéltárban fennmaradt XVII-XIX. századi dokumentumok feldolgozásával.

A földrajzi neveket a bel- és külterület csoportosításában sorolom fel. A nevek után a művelésre és a térszínti formákra vonatkozó utalás rövidítése, majd a néveredet helyi, népi értelmezése, magyarázata következik. Egyes nevek után az okleveles, kéziratos anyagra is utalok.

Rövidítések jegyzéke:

b = bánya	ku = kút
d = dombság	l = legelő
e = erdő	mg.t = mezőgazdasági terület
fr = falurész	p = patak
gy = gyümölcsös	r = rét
h = ház, épület	s = síkság
sz = szántóföld	it = ipartelep
k = kert	sző = szőlő
	u = utcanév

A/ A belterület

1. Agyagbánya it. A falu É-i végén álló dombon van. Régen csak magánosok, az elmúlt évtizedben a tsz. használta.
2. Alvég fr. A helység D-i, Tomor felé eső része, jóval alacsonyabb fekvésű, mint a Felvég.
3. Bazsó-bolt h. A Felvég egyetlen kis boltocskája, nevét tulajdonosáról kapta. Még az 1950-es, 60-as években is magántulajdonban hagyták. Megszűnt.
4. Berek, pást r.s. A két különálló falurész - Lak és Kislak - közötti füves, sík terület a Manta patak partján. Nevét egyenletes térszínti formájáról és ősgyepe miatt kapta.
5. Bernat malma i.t. A Malom sor jellegzetes épülete volt, nevét tulajdonosáról kapta. Mintegy 15 éve lebontották.
6. Bika ól h. Emberemlékezet óta ez az épület az apaállatok szálláshelye.
7. Buszmegálló n.h. A tomori és a hegymegi út találkozási pontjánál 1948 után rendszeresített autóbuszjáratokkal együtt keletkezett.
8. Cigányos fr. A község É-i részén lévő dombon, a fő utcára merőlegesen épült házsor, melyben régóta a cigányok élnek.
9. csarnok h. Az 1920-as évektől a tejbegyűjtés színhelye
10. Csordásház h. Az idősek emlékezete szerint a mindenkori tehénpásztor szolgálati lakása.
11. Dohányos h. A dohány szárítására, simítására létesített épület.
12. Felvég fr. A falu É-i Ládbesenyő és Abod felé eső része. Magasabban, feljebb helyezkedik el, mint a falu D-i része.
13. Fő utca u. A szalagtelkes település központi, valamikor egyetlen utcája, mely a Manta patakkal párhuzamosan halad. Ma a Kossuth a hivatalos neve.
14. Fűzkút k. A Fő utcától nem messze a Táncsics út mellett található nyitott, ásott kút, amelyet a beomlástól fűzfa fonással védtek. Nevét innen kapta.
15. Hegymegi út u. A szomszédos Hegymeg felé vezető szilárd burkolatú, 10 %-os emelkedőjű meredek út.
16. Homokdomb b. A falu ÉK-i oldalán található, mely falszerűen le van koptatva az egykori homokbányászás következtében.
17. Irotai út u. A Szakácsi felé vezető szilárd burkolatú út, melynek hivatalos neve: Szabadság.

18. Káposztás kert	k. A Berek vagy Pást nevű falurészen még 1953 előtt bekerített kertségek voltak, ahol zöldségfélét termeltek. Már csak a legidősebbek emlékezetében él.
19. Kislak	u. és fr. A belterület Manta patakon túli kisebb része. Egyetlen útját is így nevezik, noha hivatalos neve: Ady Endre.
20. Kovács ház	h. A Fő utca közepe táján álló épület, amelyben a mindenkori község kovácsa lakott és dolgozott az utcára nyíló műhelyben és színben.
21. Köz	u. A Fő utcából K-re nyíló keskeny mellék utca, mely a Petőfi útba vezet. Hivatalos neve: Deák Ferenc.
22. Községháza	h. Ebben az épületben volt a falu vezetőjének hivatala.
23. Közkút	k. A helység első ásott, fedett, szivattyús kútja a főutcán, a községháza közelében. Bárki használhatta, a „közé” volt, innen az elnevezése.
24. Kultúr	h. A falu 1959 után épült művelődési háza.
25. Malomsor	u. Nevét a Bernát-féle malomról kapta. Hivatalos neve: Petőfi.
26. Mánta patak	p. Lak határában eredő, majd a Vadász patakba folyó patak. Névéredete ismeretlen.
27. Nagyfűzfák	fr. A Berek jellegzetes pontja volt ez a négy, hatalmas több száz éves fűzfa. 1965-ben sajnos kivágták.
28. Orvoslak	h. Az 1950-es években épült, amikor a falu első orvosát fogadhatta.
29. Pálinkafőzde	h. Valamikor itt főzték a pálinkát, a gyűjtés idején már más célra használták.
30. Paplak	h. A református lelkész szolgálati lakása a Fő utca közepén.
31. Temető	fr. A falu fölötti dombon, a Templomkert fölött fekszik.
32. Temetőgödör	fr. A temető felső részében található mélyedés. Itt állt 1796 előtt a régi templom.
33. Templom	h. A református egyház temploma, mely 1796-ra épült fel a Fő utca közepén.
34. Tizenhatalmas szobor	e. Az I. világháborúban elesett lakiak emlékére 1935-ben avatták fel.
35. Tomori út	u. A Tomor község felé vezető szilárd burkolatú út.
36. Tanítólak	h. A régi kéttantermes népiskola mellett a templom udvarán épült szolgálati lakás.
37. Újiskola	h. Az 1960-as években a Hegymeg felé vezető úton épült 4 tantermes épület.
38. Zsidótemető	fr. A hegymegi út felső részén, a dombon fekszik, az izraeliták temetkezési helye volt 1945 előtt.

B/ A külterület földrajzi nevei

1. Ambrusháza sz.s. Első okleveles említése 1507-ből való, amikor is a Jászói konvent beiktatja birtokába Tomori Pált.^[1] A török időkben elpusztult falu, ma csak a neve maradt fenn e dűlőnévben.
2. Ara-völgy sz.s. A laki határ Felsővadással határos völgye. A néphagyomány szerint Rákóczi f. vadász kastélyából e völgyön át menekült arájával. Leírása olvasható az 1948-as Borsod-Miskolci kalandáriumban.
3. Balajti-völgy e.d. A balajti határba torkolló völgy a földút két oldalán.
4. Bántag e.d. Valamikor ez a földdarab a bán erdőrésze volt.
5. Bárdos erdők e. Névéredete és a név is ma már ismeretlen az 1772-es Halász Takách végrendeletben olvasható. (Ld. VII. fejezet)
6. Bessenyei kút sz.d. A Ládbesenyő felé vezető földút bal oldalán fekszik. A dűlő alján található káva nélküli kútról kapta nevét.
7. Borsos kút k. Ma már ismeretlen eredetű és nem lokalizálható az 1772-es említett végrendeletben található. (Ld. VII. fejezet)
8. Borsos oldal d. Feltehetően az előbbi kút melletti földdarab. (Ld. VII. fejezet)
9. Dezső d. Középkori neve még Dezsőháza volt, a törökök idején elpusztult falu.^[2] Ma szántóföld a falu határában.
10. Csabar e. Helyét ma már nem ismerik, egy 1928-as osztályos egyezségben még Németh Sándorné Balogh Máriának jutott területként szerepel.
11. EgyháZRésze sz.d. A ref. egyház által használt kb. 20 holdnyi terület.
12. Faluhely sz. s. Valamikor a régi falu állt ezen a helyen. Az adatközlők szerint még ma is - 1962 - az eke kő- és épület-töredékeket fordít ki.
13. Görbék sz.d. Az irotai út kanyarulatában, görbületében fekszik, innen a neve.
14. Gyalogút sz.s. A dűlőn átvivő keskeny ösvényről nevezték el.
15. Hajnalos szó. A laki szőlőhegy K-i fekvésű darabja vagyis hajnalra fekvő, hajnalos.
16. Hegymegi part l. A laki határ Hegymeggel határos dűlője, kevés aranykorona értékű így mindig legelő volt.
17. Hideg völgy e.d. É-ről a völgyön szabadon áramlik be a hideg levegő a falu felé.
18. Homoki szőlők szó.d. A szőlőhegy homokos talajú része.
19. Juh hodály mg.t. A tsz. juhászat létesítése után épült, a környékét is így nevezik.
20. Kenderföldek sz.s. A határ ezen részét szerette legjobban a kender.
21. Kis völgy sz.d. Nevét rövideje miatt kapta.

22. Keresztpatak	r.s. A Manta és egy kisebb patak kereszteződése körüli vizenyős terület.
23. Koponya	sz.d. A hagyomány szerint törökök nyugszanak itt, az adatközlők szerint szántás közben találtak koponya csontokat.
24. Komlóskertoldal	sz. A Nyilasi dűlő egyik része, mely ma már ismeretlen. Egy 1842-es szerződésben olvasható, h. Perényi István és felesége Pálfi Judit zálogba adta 32 esztendőre itteni földjét.
25. Kőpincék	sz.d. A dűlő alján téglák és kőmaradványok voltak találhatóak még a negyvenes években is.
26. Kőszegi rész	sz.d. A dűlőt 19-20. századi birtokosáról nevezik így.
27. Lakelő cserje	sz.d. A kislaki falu rész fölötti dombos terület. A határ eleje Hegymegről, Edelényből jövet. Valaha sok cserfa állott benne, az utolsókat az 1960-as években vágták ki.
28. Mackos	sz.d. Valaha hatalmas erdő volt e helyen, ahol még (mackók) medvék is előfordultak az adatközlők szerint.
29. Major	mg.t. A tsz. központja a falutól ÉK-re.
30. Mohó híd	h. A Mohó patakon lévő híd.
31. Mohó völgy	r. Az említett híd melletti vizenyős terület, melyet rétként használtak.
32. Mocsolyák	r.s. A kenderföldek alatti vizes gödrök, melyekben a kendert áztatták.
33. Mogyorós bokor	Ma ismeretlen eredetű és helyű név, az 1772-es Halász Takách végrendeletben olvasható.
34. Nyilas	sz.d. Neve egy 1221-es oklevélben fordul elő először, falu állott ezen a helyen, mely a török időben elpusztult. ^[3]
35. Ottvány	r. A gyűjtéskor ismeretlen, de egy 1842-es szerződésben mint Lassú István és Varga Mária kaszálója is benne található.
36. Őrhegy	sz.d. A török időben őrtorony állott ezen a helyen az adatközlők szerint.
37. Papfű	r.s. E területen volt az egyház rétje.
38. Pétervölgye	sz.s. Első, vagy egykori birtokosáról nevezhették el az adatközlők tudomása szerint.
39. Pipiskedomb	sz.d. A környezetéből alig kiemelkedő dombocska.
40. Pünkösdihíd	h. Ez a híd is gyakran rongálódott a lezúduló vizek nyomán, rövid volt az élete, mint a pünkösdi királynak.
41. Ragályi rész	sz.d. Múlt századi bérlőjéről kapta a nevét.
42. Ritka fa	l.d. Az egykori erősen kiritkított erdőrészen lévő dűlő.
43. Rokosvány	l.d. Gyenge hozadékú, sovány terület, legelőnek is gyengécske.

44. Rózsás sz.d. Gyenge aranykoronájú terület, vadrózsa is sok volt benne. Innen a laki szőlás: „Megadja, majd ha a Rózsás bőven terem.” (sohanapján).
45. Sándor szőlők sző. Ma ismeretlen, de az 1772-es Halász Takách végrendeletben szerepel.
46. Sasa e.d. Árpádkori falu állt a helyén a török dúlásig, ma erdő.^[4]
47. Sasa oldal sz.d. A Sasa dűlő felsőrésze.
48. Szarvas nyílás Ismeretlen ma már, az 1772-es Halász Takách végrendeletben szerepel.
49. Szilvások gy.s. A szőlők aljában szépen termő szilvafák találhatók.
50. Takács tag sz.d. Múlt századi birtokosáról kapta a nevét.
51. Tornaháza sz.d. Okleveles említése 1279-ből való, amikor is IV. Lászlótól birtokként kapták.^[5]
52. Útalja sz.s. Az Irota felé vezető út aljában fekvő dűlő.
53. Velek sz.d. Ismeretlen eredetű dűlőnév.
54. Vicsogó e.l.d. Valaha nagy szőlős, gyümölcsös volt az egykori falu helye közelében. Igen rossz bor termett benne. Innen a laki szőlás, „Ne ríjj, mert megitatlak vicsogói borral.”^[6]

JEGYZETEK

1. Borovszky Sámuel: Borsod vármegye története Bp. 1949. 78. p.
2. Csikvári Antal: Borsod vármegye tört. Hn. 1939. 82. p.
3. Győrffy Gy.: Az á.k.m.t.s.h. 63. 795. p.
4. Győrffy Id. mű 742. p.
5. Győrffy Gy. Id. mű 776. p.
6. Herman Ottó Múzeum Néprajzi Adattára 1806. sz.